

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПІДГОРОДСЬКИЙ БОГДАН МИРОСЛАВОВИЧ

УДК 340.1

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА**

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Б.М. Підгородський**

Науковий керівник: **Старицька Ольга Олексіївна**, кандидат юридичних наук,
доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Підгородський Б.М. Юридичні конструкції у сфері реалізації права. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

Дисертацію присвячено загальнотеоретичному дослідженню одного із найпоширеніших явищ правової практики та відповідної категорії правознавства – юридичним конструкціям, які розглядаються у різних площинах та на різних рівнях функціонування.

Охарактеризовано найважливіші етапи становлення та розвитку знань про категорію «юридична конструкція», яка на сьогодні стала предметом вивчення представників різних галузей правової науки та практики.

На основі проведеного ґрунтовного аналізу щодо питання історіографії досліджень юридичних конструкцій варто наголосити на доволі значних та складних етапах становлення їх в якості предмету наукових пошуків.

Встановлено, що основоположною підставою для подальшого існування та функціонування юридичних конструкцій стало римське право. Перші зародки таких конструкцій можна зустріти у тогочасних преторських рішеннях, інших судових збірниках, а також кодексі Юстиніана, що став основою для подальшого розвитку права загалом. Поступово за допомогою логіко-діалектичного методу починає розвиватися право, створюються єдині юридичні терміни, зокрема такі як «юридична особа», «склад злочину», виробляється конструкція консенсуального договору, запроваджується інститут тлумачення, що надає знаного поштовху у розвитку та вироблені нових юридичних конструкцій.

Доведено, що поряд із римським правом на початку XIX ст. починає розвиватися і німецьке право, що являло собою доволі складний нормативний заплутаний «клубок», оскільки воно характеризується розгалуженим національним та канонічним правом. Саме за часів виникнення історичної школи права,

представники якої критикували римське право, починає розвиватися інститут законодавчої техніки.

Охарактеризовано внесок таких відомих дослідників як Б. Віндшейд та Р. Ієрінг, в працях яких описуються основні прийоми техніки, а згодом у термінологічний оборот введено саме поняття «юридична конструкція», яке розглядалося у якості «правового тіла» із відповідними структурними елементами.

Продемонстровано, як паралельно із розвитком самого явища юридичної техніки актуалізується його наукова розробка. Зокрема, серед відомих дослідницьких здобутків того часу варто акцентувати увагу на роздумах Ф. Жені та Г. Радбруха. Значного розвитку питання осмислення юридичних конструкцій набуло у дореволюційний період, що відображено у творах С.А. Муромцева, М.М. Коркунова, Б. Боуффалла, М.М. Гродзинського, П.І. Люблінського, Є.В. Пассека, О.М. Унковського, С.Г. Фельдштейна та інших. Зокрема М.М. Коркунов наголошував на органічній природі юридичних конструкцій і протиставляв своє бачення Р. Ієрінгу. На думку науковця, вчення про юридичні конструкції не має відноситися лише до певного правового явища, а становити знання для супутніх груп таких правових явищ.

Вказується, що в подальшому не менш вагомий внесок у розвиток юридичних конструкцій внесли науковці періоду радянської доби, якими було запропоновано розглядати юридичні конструкції у трьох аспектах: 1) як метод пізнання права; 2) як засобу побудови нормативного матеріалу; 3) як засіб тлумачення і встановлення юридично значимих фактів в процесі реалізації норми права.

Особливої наукової актуальності окреслене питання набуло після 2000х років, що у більшій мірі проявляється у форматі доволі розгалуженої наукової періодики (роботи А.О. Осауленко, І.І. Бабіна, А.О. Дутко, М.С. Кельмана, О.В. Скрипника, Г.І. Неліповича (Бойко), О.В. Зінченко та ін.). При цьому, проблематика юридичних конструкцій носить здебільшого галузеве спрямування, що розкриває більшу частину досліджень з практичної сторони. На дисертаційному рівні питання юридичних конструкцій здебільшого розкривається із позицій

загальної теорії права, більша частина напрацювань зосереджена на питаннях поняття, змісту, видової класифікації та функцій юридичних конструкцій. З огляду на зміст наукових робіт видається, що провідним акцентом у розкритті проблематики юридичних конструкцій є характеристика явища у контексті юридичної техніки (інструментальний підхід).

Зроблено висновок, про формування тенденції активізації пошуків юристів-науковців у напрямку конструювання, а отже у напрямку розроблення проблем стратегічного рівня – удосконалення правового регулювання, забезпечення умов та механізмів реалізації верховенства права.

Як необхідний етап дослідження, охарактеризовано методологічну базу наявних наукових розробок. Доведено, що у висвітленні проблематики юридичних конструкцій використовується широке коло методологічних підходів, що свідчить про наявність методологічного плюралізму, розмаїтість авторських інтерпретацій у розумінні зазначеного явища. Проводиться думка, що найбільш характерними для сучасних досліджень є такі підходи як нормативістський, інструментальний, системний, психологічний, функціональний тощо. При цьому, всі наукові розвідки, побудовані на різній методологічній основі, доповнюють суттєво одна одну, створюючи загальну картину уявлень щодо юридичного конструювання (моделювання). Якщо представниками сфери юридичної практики використовується в основному нормативістський підхід, то для сфери правових досліджень характерною є методологія плюралізму.

На підставі проведених узагальнень та доведення ефективної методології у вирішенні пізнавальних завдань сформульовано авторське визначення дефініції досліджуваного правового явища. Доведено, що під юридичними конструкціями доцільно розуміти взаємодіючі структуровані моделі функціонування суспільних відносин, що формуються з урахуванням техніко-юридичних властивостей права, цілей соціально-політичного, економічного, культурного розвитку суспільства та інтересів соціальних суб'єктів.

Вказується практичне значення застосування юридичних конструкцій до формування змісту того чи іншого правового акту, на можливість досягнення ним

мети регулятивного впливу для певної сфери суспільних відносин. Наголошено на необхідності врахування ряду зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, наявність яких може як гальмувати, так і стимулювати правореалізаційні процеси. І в першу чергу серед зовнішніх факторів, окрім факторів політичного, економічного характеру, виокремлено фактори правового походження, які разом утворюють цілісний механізм, здатний забезпечити життя права, його повноцінне функціонування, а отже реалізацію у конкретному соціумі.

Охарактеризовано особливості реалізації юридичних конструкцій у публічному та приватному праві, а також у матеріальному та процесуальному. Окремо висвітлено специфіку реалізації юридичних конструкцій у правовій практиці зарубіжних країн: використання міжнародних стандартів; масштабування системи державного нагляду (контролю) відповідно до ступеня соціальної цінності предмета правового регулювання; об'єднання владних повноважень з використанням договірних засад взаємодії владних інституцій; застосування типових для певної сфери моделей правореалізаційних процедур; створення додаткових спеціалізованих інституцій та децентралізація владних повноважень; застосування методів автономізації, підлаштування, цільового стратегічного фінансування, пріоритету принципів права, надання переваги засобам заборони тощо для досягнення цілей правового регулювання; введення спеціальних правових процедур.

Вказано на риси реалізації юридичних конструкцій в Україні на теперішньому етапі: визначено їх нормативну усталеність, спрямованість на досягнення мети правового регулювання у тій чи іншій області суспільних відносин, різну ступінь гарантованості у механізмі правового регулювання, що забезпечується головним чином за рахунок реалізації контрольних функцій держави; наявність недоліків правового моделювання, зумовлених недосконалістю юридичної техніки, а також умовами воєнного стану, в яких функціонує правова система України; у нормативному підґрунті реалізації юридичних конструкцій права України, як правило, присутній сегмент міжнародного права та права

європейських країн, що свідчить про наявність у правовому регулюванні глобалізаційних та євроінтеграційних тенденцій.

Ключові слова: реалізація права, застосування права, правозастосовний акт, правотворчість, юридична техніка, норма права, приватне та публічне право, матеріальне та процесуальне право, систематизація, уніфікація, доказування, договір, юридична конструкція, види юридичних конструкцій, функції юридичних конструкцій, юридичні засоби та процедури.

SUMMARY

Pidhorodskyi B.M. Legal constructions in the sphere of law realization. – Manuscript.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to a general theoretical study of one of the most widespread phenomena in legal practice and a fundamental category of jurisprudence – «legal constructions», which are analyzed through various dimensions and levels of legal functioning.

The research outlines the key stages in the formation and development of knowledge about the category of «legal construction» which has become the subject of a profound attention of scholars in various branches of legal science and practice.

Based on the conducted thorough analysis of the issue of the historiography of research on legal constructions, it is worth emphasizing the rather prominent and complex stages of their formation as a subject of scientific research.

It is established that Roman law served as the fundamental basis for the further existence and functioning of legal constructions. The early forms of such constructions can be identified in the decisions of praetors, other judicial compilations of that time, for instance in the Code of Justinian, which were the basis for the further development of law as a whole. Gradually, by the means of logical and dialectical methods legal thinking evolved; unified legal terms were developed, including such terms as «legal entity» and «composition of a crime or corpus delicti»; the construction of consensual contract was developed; and the institution of legal interpretation was introduced, which significantly contributed to the emergence and further development of new legal constructions.

It is proven that alongside with Roman law, German law began to develop in the early 19th century, representing a rather complex and entangled «ball», because it was characterized by extensive national and canon law. It was during the rise of the historical school of law, whose representatives criticized Roman law, when the institution of legislative technique began to develop.

The contribution of well-known scholars such as B. Windscheid and R. Ihering is characterized, because fundamental techniques were described. Later, the term «legal construction» was introduced into legal terminology, considered as a «legal body» composed of specific structural elements.

It is demonstrated how the development of legal technique as a phenomenon was accompanied by its scientific establishment. Among the most prominent authors to this area during that period were F. Géný and G. Radbruch, whose theoretical reflections deserve particular attention.

The understanding of legal constructions advanced considerably in the pre-revolutionary era and found reflection in the works of S.A. Muromtsev, M.M. Korkunov, M.M. Grodzinsky, P.I. Lyublinsky, E.V. Passek, O.M. Unkovsky, S.G. Feldstein, and others. Particularly, M.M. Korkunov emphasized the organic nature of legal constructions and contrasted his view with that of R. Ihering. According to Korkunov, teachings about legal constructions should not be related to a single legal phenomenon but should provide knowledge associated to related groups of legal phenomena.

It is pointed out that no less contribution to the development of legal constructions was later made by scientists of the Soviet period. They proposed to consider legal constructions through three analytical aspects: (1) as a method of legal cognition; (2) as a means of structuring normative material; and (3) as a tool for interpreting and establishing legally significant facts in the process of implementing legal norms.

The issue gained particular academic topicality after the 2000s, which is largely manifested by the extensive legal periodical (including scientific works by A.O. Osaulenko, I.I. Babin, A.O. Dutko, M.S. Kelman, O.V. Skrypnyk, H.I. Nelipovych [Boiko], O.V. Zinchenko etc.). However, at the same time, the issue of legal constructions is mostly sectoral in nature, which reveals most of the research from a practical perspective. At the dissertation level, research into legal constructions generally falls within the scope of general legal theory. The majority of studies focus on the definition, content, typology, and functions of legal constructions. Based on the content of the academic literature, it can be concluded that the leading focus in the study of legal

constructions is their characterization within the framework of legal technique (instrumental approach).

It is concluded that there is a tendency to intensify the searches of legal scholars in the direction of construction, and therefore in the area of developing strategic level problems – improving legal regulation, ensuring conditions and mechanisms for implementing the rule of law.

As a necessary stage of the research, the methodological foundations of existing academic studies are examined. It is proven that a broad range of methodological approaches is applied to the study of legal constructions, indicating a high degree of methodological pluralism and diversity in authors' interpretations of this phenomenon. It is stated that the most characteristic approaches in contemporary research include the normative, instrumental, systemic, psychological, and functional approaches etc. At the same time, all scientific researches, built on different methodological bases, significantly complement each other, creating a general view of ideas about legal construction (modeling). While the normative approach is predominantly used in legal practice, the methodology of pluralism is more typical in the field of legal scholarship.

The author's definition of the studied legal phenomenon is formulated that is based on the generalization made and the proof of an effective methodology in solving cognitive tasks. It is proved that under legal constructions it is appropriate to understand interacting structured models of functioning of social relations, which are formed taking into account the technical and legal properties of law, the goals of socio-political, economic, cultural development of society and the interests of social actors.

The practical significance of the application of legal structures to the formation of the content of a particular legal act is indicated, as well as the possibility of achieving the goal of regulatory influence for a certain sphere of social relations. The need to take into account a number of external and internal factors of influence, the presence of which can both inhibit and stimulate law-enforcement processes, is emphasized. And first of all, among external factors, in addition to factors of a political and economic nature, factors of legal origin are distinguished, which together form a whole mechanism capable of

ensuring the life of law, its full functioning, and therefore its implementation in a specific society.

The features of the implementation of legal structures in public and private law, as well as in substantive and procedural law, are described. The specifics of the implementation of legal structures in the legal practice of foreign countries are separately highlighted: the use of international standards; scaling the system of state supervision (control) in accordance with the degree of social value of the subject of legal regulation; unification of authority powers using treaty-based principles of interaction of governments; application of models of law enforcement procedures typical for a certain sphere; creation of additional specialized institutions and decentralization of authority powers; application of methods of autonomy, adjustment, targeted strategic financing, priority of principles of law, giving preference to means of prohibition, etc. to achieve the goals of legal regulation; introduction of special legal procedures.

The features of the implementation of legal structures in Ukraine at the present stage are indicated: their normative stability, orientation towards achieving the goal of legal regulation in a particular area of social relations, varying degrees of guarantee in the mechanism of legal regulation, which is ensured mainly by the implementation of the state's control functions, the presence of disadvantages in legal modeling due to the imperfection of legal techniques, as well as the conditions of martial law in which the legal system of Ukraine operates, are determined; the normative basis for the implementation of legal structures of Ukrainian law, as a rule, contains a segment of international law and the law of European countries, which indicates the presence of globalization and European integration trends in legal regulation.

Keywords: realization of law, application of law, law enforcement act, rulemaking, legal technique, legal norm, private and public law, substantive and procedural law, proving, systematization, unification, proving, contract, legal construction, types of legal constructions, functions of legal constructions, legal means and procedures.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Підгородський Б.М. Сучасний стан наукової розробленості проблематики юридичних конструкцій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9.2022. С. 55 – 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/11>
2. Підгородський Б.М. Роль юридичних конструкцій у реалізації матеріального та процесуального права». *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право* № 84. 2024. С. 97 – 102. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.13>
3. Підгородський Б.М. До питання судового тлумачення юридичних конструкцій. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. № 1 (132). 2025. С. 350 – 357. DOI: <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-1-44>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Підгородський Б.М. Юридичні конструкції: американський аспект інтепретації, «Здобутки кафедри теорії держави та права крізь призму сторічного поступу Національної академії внутрішніх справ» : матеріали круглого столу. – К. : ФОП Маслаков, 2021, (24 березня 2021р.) С. 153 – 155. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/19379m>
5. Підгородський Б.М. Нариси щодо стану наукової розробки феномену «юридична конструкція». Міжнародна науково-практична інтернет-конференція з нагоди відзначення дня науки-2021 в Україні «Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи», 21 травня 2021р. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/Zbirnyk_theses_2021_05_20.pdf
6. Підгородський Б.М. Функції юридичних конструкцій у сфері реалізації права. *Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання): збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (19 листопада 2021 року) / упор. Ю. М. Шевців. Львів : Львівський державний*

університет внутрішніх справ, 2021. С. 392 – 394. URL: <https://www1.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

7. Підгородський Б.М. Наукові підходи до інтерпретації поняття «юридична конструкція» *Актуальні питання правового та патріотичного виховання здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану* [Текст] : матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. Дню науки та пам'яті С. М. Легуші (Київ, 19 трав. 2022 р.) / [редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, Н. М. Пархоменко та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 309 – 312. URL: <https://elar.nau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26a0604b-39a0-4dd6-857f-8d34b10895fa/content>

8. Підгородський Б.М. Кореляція юридичних конструкцій та матеріальних норм права. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір*: [Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.] – С. 105 – 106. URL: <https://ocs.nau.edu.ua/index.php/TL/bezpeka/paper/view/9858/7970>

9. Підгородський Б.М. До питання юридичних конструкцій норм права та правових приписів. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: [Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.]. – Тернопіль: Вектор, 2024. С. 501 – 503.

10. Підгородський Б.М. Ефективність юридичних конструкцій при тлумаченні норм права. *Актуальні проблеми охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану та післявоєнний період* : зб. матеріалів міжвідом. наук.-практ. круг. столу (Київ, 23 трав. 2024 р.) / Редкол. : С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, М. М. Пендюра, Ю. В. Кривицький. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 148 – 150. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/452a8f54-da10-4ec8-80de-81adc3eeec09/content>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА.....	23
1.1. Історіографія наукового дослідження юридичних конструкцій у сфері реалізації права	23
1.2. Методологія наукового дослідження юридичних конструкцій у сфері реалізації права	55
1.3. Понятійно-категоріальний апарат юридичних конструкцій у сфері реалізації права	70
Висновки до розділу 1.....	83
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА	87
2.1. Практичне значення юридичних конструкцій у сфері реалізації права.....	87
2.2. Особливості реалізації юридичних конструкцій в матеріальному та процесуальному праві	102
2.3. Особливості правореалізації юридичних конструкцій у приватному та публічному праві	123
Висновки до розділу 2	141
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ	146
3.1. Специфіка реалізації юридичних конструкцій в Україні.....	146
3.2. Реалізація юридичних конструкцій у практиці зарубіжних країн.	179
Висновки до розділу 3.....	202
ВИСНОВКИ	205
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	215
ДОДАТКИ.....	243

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Проблематика юридичної конструкції доволі довгий період часу перебуває предметом наукових пошуків представників юридичної теоретичної науки усього світу. Починаючи з другої половини XVIII століття питання якісного алгоритму створення та формулювання елементів правової норми набувають широкого наукового розголосу, що у свою чергу стає підґрунтям для виокремлення таких правових явищ як преюдиції, фікції, юридичні конструкції, правові моделі тощо.

Що ж до безпосереднього розуміння самого поняття «юридична конструкція», то нині воно залежить від багатьох суміжних факторів та інтерпретується в залежності від практичної апробації у відповідній правовій системі. Так, наприклад, у американській національній правовій системі юридична конструкція безпосередньо пов'язана із тлумаченням норми права. Саме тому під цим терміном прийнято розуміти акт адвоката або суду щодо тлумачення змісту статуту або мови документа, наприклад, такого як контракт або заповіт, коли у них виникає питання неоднозначності розуміння текстів.

Натомість у представників континентальної правової системи питання розуміння юридичної конструкції частіше сконцентровано у площині нормопроекування, а саме як засіб юридичної техніки, що застосовується право твоями у процесі зародження та творення відповідної норми права.

Попри зазначене, проблематика реалізації юридичної конструкції все ще залишається малодослідженою і потребує нового наукового переосмислення та обґрунтування. Аналіз сучасної наукової літератури присвячений обраній проблематиці свідчить про те, що деякі аспекти розуміння юридичних конструкцій перебувають на новому етапі розвитку, якому притаманне недостатність аналітичного та критичного мислення щодо особливостей практичного їх втілення у правову дійсність.

На вистачає досліджень, присвячених особливостям створення та реалізації юридичних конструкцій з точки зору матеріального та процесуального права, галузевого законодавства тощо.

Окреслена проблематика актуалізувала необхідність наукового осмислення зазначених питань не тільки з точки зору загальнотеоретичної юриспруденції, але й з огляду окремих галузей права. Зокрема, проблематика юридичних конструкцій зачіпалася в творах дореволюційних вчених: Б. Боуффалла, Н.М. Коркунова, М.М. Гродзинського, П.І. Люблінського, Є. Пассека, М.А. Унковського, С.Г. Фельдштейна та інших.

Також ґрунтовними у цій сфері можна вважати наукові роботи представників радянської доби, зокрема напрацювання А.Ф. Черданцева, Р. Лукіча, А.С. Піголкіна, О.О. Ушакова, А. Нашіц, В.В. Мальцкевіч та деякі інші.

Якщо звернути увагу на сучасну вітчизняну юридичну науку, то питання дослідження юридичної конструкції не лишилося осторонь предмету наукових пошуків як фахівців загальнотеоретичної юриспруденції: А.О. Дутко, О.В. Зінченко, М.І. Козюбра, М.С. Кельман, Г.І. Неліпович, І.І. Онищук, В.І. Риндюк, О.В. Скрипник, І.Д. Шутак, так і представників галузевого спрямування: В.І. Борисова, Р.М. Гавриш, А.П. Гетьман, О.Ю. Дубовик, С.О. Данькова, С.П. Лазур, О.В. Легка, О.М. Коморний, М.П. Кунцевич, В.С. Мілаш, М.А. Погорецький, В.Б. Рарицька, М.Є. Шумило, В.Я. Янковський.

Це дослідження сприятиме поглибленому розумінню сутності та призначення юридичних конструкцій у науково-дослідній та практичній сферах юридичної діяльності. Результати дослідження можуть стати у нагоді працівникам адвокатури, суду, правоохоронних органів, які здійснюють застосування права, забезпечують захист основних прав та свобод людини та громадянина, втілюють стандарти міжнародного та європейського права у правову практику та правову доктрину України. Саме ці фактори зумовили обрання теми дисертації, дозволили сконкретизувати предмет її дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.
Дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку Національної академії

правових наук України на 2021–2025 рр. у частині п. п. 1–5 підрозділу 1.1. «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», п. 6 підрозділу 1.2. «Удосконалення національної правової системи та її адаптації до європейського права». Тема дисертації відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень відповідно до Наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки» (Наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки, затверджених рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2020 р. (протокол № 23).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 28 вересня 2021 р. (протокол № 18/3-3) і включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 24, 2022 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування системи загальнотеоретичних знань щодо розуміння категорії «Юридична конструкція», визначення видів та функцій юридичних конструкцій на різних рівнях узагальнення, а також щодо особливостей їх реалізації у правовій практиці європейських країн та України.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- охарактеризувати стан наукової розробки і систематизувати джерельну базу досліджень юридичної конструкції;
- сформуванню обґрунтовано методологічну базу дослідження юридичних конструкцій;
- на підставі проведених узагальнень наявних наукових розробок сформулювати авторське визначення поняття юридичної конструкції;
- охарактеризувати практичне значення юридичних конструкцій у сфері реалізації права;
- виявити особливості реалізації юридичних конструкцій в матеріальному та процесуальному праві;

– визначити відмінності реалізації конструкцій в публічному та приватному праві;

– висвітлити специфіку реалізації юридичних конструкцій в праві України;

– з'ясувати особливості втілення юридичних конструкцій у правовій практиці зарубіжних країн.

Об'єкт дослідження – є суспільні відносини, що виникають у процесі правового регулювання

Предмет дослідження – є загальнотеоретичні аспекти розуміння юридичних конструкцій та їх ролі у сфері реалізації права.

Методи дослідження. З огляду на сформульовані нами мету та сукупність пізнавальних завдань обґрунтованим видається застосування такого підходу як герменевтичний, що надасть змогу тлумачити як наукові, так і нормативні тексти. Такий підхід передбачає можливість змістовного наповнення юридичних конструкцій, зокрема матеріального та процесуального права, інтерпретування сприйняття юридичних конструкцій публічного та приватного права з точки зору змістовного наповнення правових текстів (підрозділи 1.1., 1.3., 2.2., 2.3.).

Доцільним також є звернення і до системного підходу, застосування якого дозволить розглянути юридичну конструкцію більш абстрактно і відповідно виявити її внутрішні елементи, їх генетичний взаємозв'язок не тільки між собою, а й у перспективі подальшої реалізації (підрозділ 1.3., 2.2., 2.3., 3.1.).

Окрім зазначених підходів, у процесі цього дослідження доцільним також є використання інших методів, а саме:

- функціонального – для дослідження явища юридичної конструкції у взаємодії з іншими правовими категоріями, виявляючи її роль у правовому регулюванні та суспільному правовому житті (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1).

- історичного – для розкриття стану наукового дослідження, зокрема розкриття видозмінення внутрішнього наповнення окремих підходів щодо розуміння терміну «юридична конструкції» (підрозділ 1.1.); висвітлення особливостей відмежування матеріального та процесуального права у різні історичні періоди розвитку цих правових явищ, а також для виокремлення підстав

розмежування публічного та приватного права у процесі їх перетворення та наукового піднесення (підрозділи 2.2., 2.3.);

- структурного, використання якого забезпечило розуміння будови самої юридичної конструкції (підрозділ 1.3.), а також особливостей кореляції між її компонентами, зокрема у архітектурі матеріального та процесуального права, приватного та публічного права підрозділи 2.2., 2.3.);

- аксіологічного – який спрямовує на розкриття ціннісного сприйняття юридичних конструкцій, особливо у алгоритмі їх створення та реалізації, що розкривається через різні процеси (освітні, наукові, правотлумачення тощо). Цей метод наголошує на розкритті практичних аспектів юридичних конструкцій (підрозділ 2.1.);

- порівняльно-правового, використання якого дозволило провести співставлення наукових думок щодо розуміння самої дефініції «юридична конструкція», її змістовного наповнення. Надано змогу розкрити особливості її реалізації у різних державних процесах, що стало підґрунтям для проведення подальших розвідок у виявленні перспективних напрямів наукового розвитку розкриття цієї правової категорії у подальших напрацюваннях. Також за допомогою цього методу викристалізується практичне втілення теоретичних положень, що містяться у відповідних конструкціях правових норм вітчизняного законодавства та наявних закордонних судових рішеннях (підрозділи 1.3., 3.1., 3.2.);

- прогностичного – для визначення головних шляхів і перспектив подальшого розвитку концепції юридичних конструкцій на основі попередньо використаного порівняльно-правового методу. Окреслено задуми теоретичного та правового розвитку за рахунок використання різних юридичних конструкцій у процесі їх втілення (підрозділ 3.1.);

- формально-юридичного, що стало належним інструментом дослідження судових рішень при співставленні юридичних конструкцій терміно-понять нормативних текстів із фактами реальної дійсності (підрозділ 3.1.).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у

відповідності до поставлених мети та завдань дослідження дисертація є одним з перших у вітчизняному правознавстві комплексним дослідженням теоретичних і практичних аспектів реалізації юридичних конструкцій. Результати дослідження конкретизуються у наступних наукових положеннях, що виносяться на захист:

вперше:

- доведено, що з використанням здобутків наявних наукових розробок та застосуванням аксіологічного підходу під юридичними конструкціями слід розуміти програмні моделі взаємодії суб'єктів права, сформовані внаслідок інтелектуально-вольової діяльності як критерії аксіологічного виміру права, правової культури, інтегровані до механізму правового регулювання, в яких відображаються об'єктивні закономірності розвитку суспільних відносин;

- з'ясовано особливості реалізації юридичних конструкцій у правових системах зарубіжних країн, а саме: використання міжнародних стандартів реалізації права; масштабування системи державного нагляду (контролю) відповідно до ступеня соціальної цінності предмета правового регулювання; об'єднання владних повноважень з використанням договірних засад взаємодії владних інституцій; застосування типових для певної сфери моделей правореалізаційних процедур; створення додаткових спеціалізованих інституцій та децентралізація владних повноважень; застосування методів автономізації, підлаштування, цільового стратегічного фінансування, пріоритету принципів права, надання переваги засобам заборони тощо для досягнення цілей правового регулювання;

- висвітлено специфіку реалізації юридичних конструкцій в праві України, зокрема: нормативна усталеність; спрямованість на досягнення мети правового регулювання у тій чи іншій області суспільних відносин; різна ступінь гарантованості, що забезпечується головним чином за рахунок контрольних функцій держави; наявність недоліків правового моделювання, зумовлених недосконалістю юридичної техніки, а також умовами воєнного стану, в яких функціонує правова система України; у нормативному підґрунті реалізації юридичних конструкцій національного права зберігається сегмент міжнародного

європейського права, що свідчить про наявність у правовому регулюванні глобалізаційних та євроінтеграційних тенденцій;

удосконалено:

- характеристику джерельної бази та стану наукової розробки проблематики юридичних конструкцій, систему знань щодо здобутків представників наукової думки різних епох з акцентом на внесок українських вчених у галузі загальнотеоретичної юриспруденції;

- методологію дослідження проблематики юридичних конструкцій, що ґрунтується на комплексному підході з використанням таких методів як: герменевтичний, системний, порівняльно-правовий, аксіологічний, структурний, прогностичний, а також окремих принципів пізнавального процесу, що разом охоплюють весь необхідний інструментарій, зумовлений особливостями предмету дослідження та сукупністю пізнавальних завдань;

- систему знань у висвітленні практичного значення юридичних конструкцій, яке виявляється у таких сферах юридичної діяльності як юридична практика, юридична наука, юридична освіта, завдяки чому юридичні конструкції розкриваються в аксіологічному аспекті як ефективний засіб правового регулювання, як метод пізнання;

дістало подальший розвиток:

- наукові уявлення щодо реалізації юридичних конструкцій матеріального права, які у своїй структурі містять мікроконструкції процесуального права, що дають поштовх до подальшої реалізації мезо-конструкцій матеріального права, в чому виявляються їхні генетичні зв'язки. Така гармонізація та узгодженість різнопланових регулятивних моделей пронизує усі етапи від нормотворчості до правозастосування та тлумачення, що свідчить про існування «живого» права та досягнення мети правового регулювання;

- відомості щодо окремих аспектів співвідношення приватного і публічного права, які можна прослідкувати у використанні макро-, мезо- та мікро-конструкцій, зокрема у вигляді норм права, що притаманні обом видам права і є їх компонентами у процесі конструювання та подальшої взаємодії. Відмінності реалізації

юридичних конструкцій виявляються у методологічній основі правового регулювання: для сфери публічного права провідним є метод централізації та відповідно спеціально дозвільний режим, тоді як для приватного права реалізація юридичних конструкцій відбувається за умов домінування методу координації та загальнодозвільного режиму.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що у науковому доробку сформульовано й обґрунтовано положення, що дозволяють розширити фундаментально-теоретичне та методологічне уявлення про юридичну конструкцію, у тому числі в процесі її реалізації. Основні результати наукового пошуку можуть бути використані у:

практичній діяльності – у ході розроблення проєктів нормативних та правозастосовних актів, підготовки стратегічних документів з питань правового регулювання окремих сфер суспільного життя, для яких характерним є використання конструкцій мега-рівня, а також в процесі адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу;

науковій діяльності – в ході підготовки монографій, підручників, наукових статей, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнень, аналітичних матеріалів, а також обґрунтування пропозицій для внесення змін до вітчизняного законодавства (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 7 травня 2023 р.);

освітньому процесі – під час забезпечення викладання таких навчальних дисциплін, як: «Теорія держави та права», «Нормотворча діяльність» та інші (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27 травня 2025 р. № 75-оп).

Апробація матеріалів дисертації. Результати, що розкривають основні положення дисертаційного дослідження, сформульовані пропозиції та висновки було оприлюднені на 7 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах, зокрема: матеріали круглого столу «Здобутки кафедри теорії держави та права крізь призму сторічного поступу Національної академії внутрішніх справ» (Київ, 24 березня 2021 року); міжнародна науково-

практична інтернет-конференція з нагоди відзначення дня науки-2021 в Україні «Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи» (Київ, 21 травня 2021 року); всеукраїнська наукова конференція здобувачів вищої освіти «Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання)» (Львів, 19 листопада 2021 року); науково-теоретична конференція, присвячена пам'яті С.М. Легуши «Актуальні питання правового та патріотичного виховання здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану» (Київ, 19 травня 2022 року); XIII міжнародна науково-практична конференція «Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір» (Київ, 24 лютого 2023 року); XIV міжнародна науково-практична конференція «Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи» (Київ, 23 лютого 2024 року); міжвідомчий науково-практичний круглий стіл «Актуальні проблеми охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану та післявоєнний період» (Київ, 23 травня 2024 року).

Публікації. Основні наукові здобутки дисертаційного дослідження викладені у 10 наукових публікаціях, серед яких, зокрема 3 статті опубліковані у виданнях, що включені МОН до переліку фахових видань з юридичних наук, а також у 7 тезах, що оприлюднені у збірниках матеріалів наукових конференцій та круглих столів.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Робота складається з вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділ, висновків, списку використаних джерел (272 найменувань на 28 сторінках) та додатків (на 5 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 247 сторінок, з них основного тексту 201 сторінка.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

1.1. Історіографія наукового дослідження юридичних конструкцій у сфері реалізації права

Юридичну природу будь-якого явища не можливо повноцінно пізнати поза межами дослідження історичних передумов її виникнення та функціонування. Не стало винятком у цьому аспекті й питання юридичних конструкцій.

Варто акцентувати увагу на тому, що для України як держави континентального права, доволі значний правовий вплив має римське право, що стало підґрунтям для зародження, подальшого розвитку та формування сучасної романо-германської правової системи.

Зокрема, європейській правовій системі відомі різні підходи до інтерпретації правової дійсності. З огляду на те, що основоположним елементом європейської культури права є римська правова традиція – категорія, безпосереднім об'єктом якої є право, основні принципи та інститути ще з часів Стародавнього Риму, можна з впевненістю стверджувати, що таке правове явище як «юридичні конструкції» використовувалося ще в ті часи.

Загальновідомо, що право виходило на історичну арену не в тому вигляді, в якому воно існує зараз. У тогочасних джерелах воно представляло собою здебільшого казуальні норми, за формулюванням схожі на накази, що стосуються окремих питань і зміст яких стосується конкретної ситуації. Такі норми були відповіддю на реальні тогочасні конфлікти. Відповідним було й їх формулювання, що несло в собі інтерпретаційне навантаження. Дійсно, суддя розглядав конфлікт, пропускаючи його через своє суб'єктивне сприйняття. Він не просто аналізував спір, що виник, а в процесі прийняття рішення виражав свої особисті уявлення про справедливість, брав до уваги, все, що оточувало, соціальні очікування, конкретну доцільність, усталені звичаї для врегулювання цієї ситуації, якщо такі існували. Усі

ці фактори неминуче впливали на прийняте рішення. Таким чином, рішення – це результат тлумачення тих вербальних і невербальних текстів, що були представлені судді при розгляді обставин конфлікту [139].

Так, «початком і основою кожного юридичного твору римського юриста» [244, с. 101], аж до кодифікації Юстиніана, слугував казус і відповідний йому казуїстичний метод. Використання такого методу передбачало аналіз конкретної правової ситуації, визначення на основі преторського права потрібного позову, залучення спеціальних принципів і найдавніших установ (*ius civile*), а в деяких випадках «зразкового» казусу, і виведення на основі зазначеного нових правил та юридичних аксіом. Таким чином, «можливим миром» діяльності римських юристів служили конкретні правові ситуації, з яких створювалися правила. Однак, усвідомлюючи небезпеку надмірного узагальнення та дотримуючись принципу: «будь-яке визначення в сфері цивільного права небезпечне ...», вони уникали формулювання загальних правових понять. Суспільне визнання сформованих правил та аксіом забезпечувалося високим авторитетом римських юристів (*auctoritas*), які в своїй діяльності послідовно дотримувалися критерію справедливості (*aequitas*).

Згодом, після посилення влади християнських імператорів, роль правників у сфері юриспруденції значно зменшилась. У той час відбулося одне з визначних змін в уявленні про право – «перехід від задумів права, розроблених юристами ... до законодавчої концепції, що віддзеркалилась у письмових текстах, що містять право, яке застосовується до можливих майбутніх казусів» [244, с. 118]. З цього моменту в правовій культурі континентальної Європи закріплюється тенденція до вироблення та прийняття значною мірою збірки цивільного права (Пандекти), зразком для яких послужили книги Святого Письма (*Scriptura Sacra*).

Відомо, що розробники збірника цивільного права вважали свою працю універсальною, виробленою на століття і такою, що не підлягає змінам. Імператор Юстиніан, після прийняття кодексу, навіть заборонив подальше тлумачення Дигестів, передбачивши для порушників відповідне покарання [139].

Як влучно зазначає І.І. Онищук, за часів Юстиніана при створенні цілісних абстракцій, підґрунтям для яких були матеріали розрізнених юридичних приписів, уперше можна прослідкувати створення юридичних конструкцій. Юридичне конструювання, у цьому випадку, виникло саме у своєму процедурно-генетичному вигляді як процес побудови цілісних утворень (понять) із розрізнених, окремих велінь римського права, а також об'єднання цих понять у загальну систему. Відомий німецький дослідник Р. Ціммерман у своїй фундаментальній праці «Римське право та європейська культура» підкреслює, що після Юстиніана правознавці Німеччини поставили перед собою завдання конструювати логічно несуперечливу доктринальну систему на основі римських правових. Автор також наголошував на тому, що римські юристи залишили у спадок своїм послідовникам нагромадження казуїстичних правил, які необхідно було раціоналістично осмислити й структурувати [270; 134, с. 129; 17, с. 192].

Однак, прийняття кодексу Юстиніана не змогло зупинити процес розвитку права та його форм. Інтерпретаторами кодексу стали глосатори. Застосовуючи логіко-діалектичний метод тлумачення, вони почали створювати нові юридичні конструкції. Глосатори зіграли роль каталізаторів правового розвитку, а їх діяльність відкрила нову епоху в розвитку європейського права [139].

Діалектика, застосована глосаторами, була направлена здебільшого на створення системи термінів і встановлення співвідношення між ними. Формулювання понять із наповненого протиріччями замкнутого кола джерел ставало можливим за допомогою закону «єдності та боротьби протилежностей» [139].

Таким чином, основи континентальної догматичної традиції правознавства були закладені глосаторами в XII–XIII стст., які використовували юридичні конструкції як засоби аналізу римського права. На цьому етапі розвитку юридичної конструкції її зміст і розробленість постає одним із показників техніко-юридичного рівня розвитку тогочасної сфери права, ступеня розвитку в ньому нормативних узагальнень [17, с. 191].

Не можна не відзначити таке важливе досягнення середньовічної юриспруденції, як поява конструкції «юридична особа». Юридичній науці відомі обставини першого офіційного вживання зазначеної категорії. Відтак, Папа римський Інокентій IV (роки понтифікату – 1243-1254) висунув ідею про те, що корпорації є фіктивними особами. Відповідаючи на питання, чи можна відлучити від Церкви корпорацію, у своїй промові на Ліонському соборі 1245 р. він заявив, що будь-яке відлучення поширюється на душу та совість і тому не можуть бути відлучені корпорації, у яких немає ані душі, ані совісті, ані волі, ані свідомості і які є лише абстрактними поняттями, а отже, фіктивними особами [83, с. 191]. Так вперше була сформульована концепція юридичної особи.

Згодом, приблизно у 1588 р., в англійському договірному праві було розроблено оригінальну конструкцію консенсуального договору. Також, у середньовічній Англії з'явилася конструкція позовних формулярів.

Зокрема, появу терміна «*corpus delicti*», який у сучасному праві ототожнюється з конструкцією поняття «склад злочину», пов'язують з ім'ям середньовічного юриста XVI ст. Проспера Фарінація, який першим застосував це поняття 1581 р. [9, с. 26]. Щоправда теоретична розробка цього поняття як конструкції, що є близькою до сучасної, виконана німецькими вченими-криміналістами лише у XIX ст. З огляду на це, а також беручи до уваги особливості, притаманні лише юридичному складу, є підстави вважати його самостійною юридичною конструкцією [169, с. 212 – 215].

У подальшому кількість юридичних конструкцій тільки зростала. Таким чином, юридична конструкція ставала потужним інструментом узагальнення життєвих ситуацій, що дозволяло відразу врегулювати дуже великий правовий простір.

Наступним кроком у розвитку юридичної інтерпретації права стала діяльність постглосаторів або коментаторів. Оскільки *Corpus Juris Civilis* вже був блискуче проаналізований глосаторами, завдання коментаторів було продиктовано практичними реаліями: вони почали тлумачити положення *Corpus Juris Civilis* так, щоб їх можна було застосувати до регулювання тогочасних суспільних відносин.

Юридичні конструкції, створені глосаторами, піддавалися інтерпретації на предмет відповідності практичній необхідності, у результаті чого створювалися нові конструкції. Відповідно, коментатори розпочали новий етап розвитку не тільки юридичної інтерпретації, а й формування юридичних конструкцій. Наприклад, на основі давньоримських інститутів емфітевзису і суперфіцію було сформульовано конструкцію феодальної власності з поділом між сюзереном і васалами [139].

Слід зазначити, що з XVII–XVIII стст., крім норм римського права, у загальний обсяг чинного позитивного права дедалі активніше проникають норми власне німецького походження. До початку XIX століття юриспруденція в Німеччині опинилася в ситуації, подібній до тієї, в якій перебували глосатори майже тисячу років раніше. Якщо текст *Corpus Juris Civilis* був чужим для світогляду глосаторів і незрозумілим за змістом, то позитивне право, що сформувалося в Німеччині до початку XIX століття, виявилось ще більш складним і заплутаним [213].

Але водночас норми національного права були багато в чому подібні до римських норм саме в тих рисах, які перешкоджали їх розумінню та застосуванню та які започаткували юридичну догматику. Отож, перед німецькими юристами було те саме завдання, що й перед глосаторами, тільки більш складне й масштабне, оскільки *Corpus Juris Civilis* з інтелектуальними нашаруваннями, виробленими за 800 років, становив лише одне із трьох джерел чинного позитивного права Німеччини поряд із канонічним та національним німецьким правом.

На відміну від глосаторів, німецькі юристи не відчували такого сліпого схиляння перед римським правом, навпаки, вони розглядали його як результат історичного розвитку римської цивілізації і свідомої творчості римських юристів. Тому основним принципом осмислення римського права в цьому випадку була історична реконструкція та історична критика римських джерел. Цей напрям у німецькому правознавстві відомий як «історична школа права».

Розуміючи римське право як результат послідовного історичного розвитку, юристи історичної школи прагнули звільнити його від усіх нашарувань, які були зроблені сімсотрічною традицією його осмислення [213, с. 201].

Епохальним злетом в європейській теоретичній юриспруденції стала діяльність німецьких юристів другої половини XVIII – XIX стст. На початку зазначеного періоду в юридичну науку стало проникати усвідомлення недостатності використання вузького практичного підходу до права. Німецька школа вдалася до реконструкції та критики з історичного погляду діяльності римських юристів [139].

Неможливо недооцінювати вплив представників німецької школи, а саме: Ф. Савіні, Г.Ф. Пухти, Б. Віндшейда, Р. Ієрінга, Р. Штаммлера та інших німецьких юристів XIX ст., на європейську та світову юриспруденцію в цілому.

Понятійно-категоріальний апарат та його розуміння посідали центральне місце в тогочасній юриспруденції. Одночасно варто наголосити, що найчастіше предметом досліджень німецьких правознавців виступало римське право, яке вчені пандектисти спробували реконструювати та інтерпретувати. Як висловлювався Д. Рене: «У той період, коли французькі юристи займалися тлумаченням своїх кодексів, німецькі юристи продовжували роботи університетів над текстами римського права» [255, с. 54].

Наукова обробка давньоримських юридичних текстів полягала не тільки в їх тлумаченні, за висловлюваннями Б. Віндшейда і Р. Ієрінга, у «нижчій юриспруденції», а й у «вищій юриспруденції», яка полягала у формуванні впорядкованої системи правових інститутів і положень [238, с. 65]. Основним елементом цієї системи були поняття, а основними прийомами юридичної техніки виступав юридичний аналіз, логічна концентрація і юридична конструкція. Короткий опис цього інструментарію можна знайти у Б. Віндшейда, на відміну описує Р. Ієрінг. Який досліджував його більш детально [223, с. 55 – 57; 238 с. 33 – 105].

Якщо, застосування аналітичного методу і методу логічної концентрації в розумінні Р. Ієрінга відноситься до тлумачення – добування назовні повного змісту законодавчої волі – нижчої юриспруденції, то юридична конструкція є засобом вищої юриспруденції. Б. Віндшейд дає таке визначення цьому методу: «Зведення

правовідносин до закладених в їх основу понять називається конструкцією». [223, с. 57].

На підтвердження вказаного, Р. Ієрінг зазначав, що: «Юридична конструкція... є пластичним мистецтвом юриспруденції, її предмет і мета – юридичне тіло. Кожна робота, що стосується юридичного тіла, оскільки вона творча, підходить під поняття юридичної конструкції – незалежно від того, чи має вона своїм об'єктом тіло, в його цілому вигляді, закликаючи його до життя, або є тільки допоміжною властивістю, пояснюючи окремі події в житті тіла, усуваючи при цьому суперечності подробиць з основним поняттям – словом, яка б така робота не була, аби вона мала своїм предметом будову тіла» [238, с. 80].

Правовими тілами Р. Ієрінг назвав правові інститути й поняття. За прикладами будови правових тіл він звертався до суб'єктивних прав, називаючи серед їх «анатомічних моментів» (елементів) суб'єкт, об'єкт, зміст, дію, позов. У встановленні таких конститутивних елементів будь-якої правової субстанції (виду договору, законодавчого поняття тощо) автор, власне, і вбачав сутність юридичної конструкції [238].

На думку правознавця, в результаті обробки права за допомогою конструкції воно зводиться в систему – найвигіднішу форму позитивного матеріала [238, с. 96]. Це означає, що, аналізуючи правове тіло шляхом встановлення його конститутивних елементів, дослідник збирає розрізнені законодавчі постанови в одне ціле, в систему. Ці елементи служать такими запитаннями, на які він відповідає позитивними правовими положеннями.

У творі «Юридична техніка» Р. Ієрінга пред'являє до юридичної конструкції таку вимогу як «збіг із позитивним матеріалом» [238, с. 82], тобто будь-яка юридична конструкція повинна ґрунтуватися на позитивному праві.

Вчений сформулював основні вимоги (за його висловом, «закони»), яким повинні відповідати юридичні конструкції: закон збігу з позитивним матеріалом, закон несуперечливої або систематичної єдності і закон юридичної краси. Розкриваючи їхній зміст, дослідник відзначав, що юриспруденція не повинна в своїх конструкціях вступати в протиріччя з іншими поняттями і тезами, вони

повинні узгоджуватися «як в самих собі, так і між собою », при цьому наука в конструкції не повинна встановлювати того, що «юридично неможливо». Юридичні конструкції, за Р. Ієрінгом, повинні відповідати, крім іншого, й естетичним вимогам, юридичному почуттю витонченого і краси. Одні конструкції, як відомо, задовольняють своєю природністю, прозорістю, простотою, наочністю, інші здаються натягнутими і неприродними, хоча їх і не можна назвати змінними. Конструкція повинна бути наочною, тобто доступною людській уяві; прозорою, таким чином ясно проявляти суттєві умови того чи іншого ставлення; природною, тобто, адекватно відображати об'єктивні явища. Тим не менш, доречною і необхідною є «важка і натягнута конструкція», до того моменту, поки не знайдена найкраща. Чим простіше конструкція, тим вона більш досконала; у найвищій простоті конструкцій, вважав автор, позначається і найвище юридичне мистецтво [239].

При цьому у творі «Смішне і серйозне в юриспруденції» Р. Ієрінг критикує тогочасних юристів за створення юридичних конструкцій, абсолютно непридатних до застосування на практиці. Зберігаючи за науковим правом високу роль в подальшому розвитку права, автор обмежує його правовим матеріалом, вимогою простоти і практичності, а також метою загального блага [238, с. 120 – 121].

Географія вивчення творчості правознавця і поширення його правових поглядів – це є предмет окремого великого монографічного дослідження, оскільки його творчість виходить далеко за межі європейського простору.

У період оновлення векторів соціального розвитку, пріоритетів суспільно-політичної і правової думки знов були видані дорадянські переклади таких творів, як: «Боротьба за право», перший том «Мета в праві», перший том «Духа римського права на різних ступенях його розвитку», фрагмент (кілька параграфів) другого тому другої частини «Духа римського права» тощо.

На жаль, у вітчизняному правознавстві немає сучасних досліджень, присвячених творчості Р. Ієрінга, в яких автори виходили б за межі традиційних (представлені лише фрагментарно російською мовою) джерел вивчення його

праворозуміння, що рідко призводить до достовірних висновків про дійсний зміст цілісного правового світогляду мислителя.

Треба відзначити, що при зростанні інтересу до творчості автора все частіше зустрічаються недостовірні історіографічні описи його творчості й окремих творів. Навіть деякі великі видання, в тому числі навчального характеру, містять неточні дати появи і видання тих чи інших праць Р. Ієрінга. Зустрічаються і неточні позначення робіт, наприклад у випадку із твором під назвою «Юридична техніка», яке теоретик ніколи не видавав і не планував цього робити, оскільки це був лише фрагмент з великої праці «Дух римського права на різних ступенях його розвитку» (§§ 37-41 другого тому другої частини) [239]. Саме в цій роботі правознавець вперше застосував термін «юридична конструкція» як самостійний об'єкт дослідження.

На думку автора, право, для того, щоб стати справжнім і завершеним, та юриспруденція, для того, щоб стати справжньою в повному сенсі цього слова – «вищої юриспруденцією», повинні відмовитися від ідеї юридичної норми як структурного елементу права і носія правового змісту. Прагнення зробити право більш ефективним з погляду зручності і легкості застосування більше не може бути досягнуто. На його переконання, причина цього в тому, що за своєю природою норма є генетично ситуативною, тобто утворюється тоді, коли виникає конкретний конфлікт, що вимагає правового вирішення. З ускладненням соціального життя кількість різноманітних ситуацій зростає, масив норм стає настільки великим, що ефективність їх застосування різко зменшується. При цьому «нижча юриспруденція», що займається тлумаченням і упорядкуванням норм (шляхом систематизації, узагальнення тощо), не може виправити становище, оскільки джерело проблеми – ситуативна природа норм – зберігається. Таким чином, поки юриспруденція розглядає норму як одиницю права, вона ніколи не зможе вийти за межі тлумачення права як пасивного відображення стихійно зведеного масиву юридичних норм, а саме право буде, як і раніше, регресивно збільшуватися в об'ємі [239].

Таким чином, основна ідея Р. Ієрінга, полягала в тому, що перетворення, яке дозволить підняти право й юриспруденцію на новий рівень, має відбутися на рівні не позитивного права, а мислення про право. Поняття «юридична конструкція» було введено для заміни першої одиниці права, яка історично себе вичерпала, – юридичної норми, що має природне ситуативне походження.

Важливо зазначити, що змістовне ядро ідеї Р. Ієрінга полягає в тому, що перетворення, яке дозволить підняти право та юриспруденцію на новий щабель розвитку, має відбутися не на рівні позитивного права, а на рівні мислення про право. Вихід за межі природного «нижчого» стану права можливий лише, якщо юриспруденція стане розглядати як одиницю права не юридичну норму, а принципово інше утворення. Саме цим утворенням, яке є історичною альтернативою юридичній нормі, і виступає юридична конструкція [239].

Розкриваючи це поняття, правознавець на перше місце ставить його процесуально-генетичний аспект, тобто розглядає юридичну конструкцію, насамперед, як прийом юридичної техніки (юридичне конструювання), який полягає в тому, щоб на матеріалі норм позитивного права побудувати абстрактне поняття, а потім виразити це поняття в мінімально необхідній кількості правових положень. Такі вторинні правові положення, на відміну від складних стихійних норм, вже не мають генетичного зв'язку з якою-небудь конкретною ситуацією, а тому не мають наказової (розпорядчої) форми вираження, набуваючи, як правило, форму тверджень (визначення понять, класифікації тощо) [239; 238].

Отже, Р. Ієрінг, розглядаючи юридичну конструкцію, фактично надає їй статусу способу вираження ідеї самостійності юридичного мислення як історично прогресивного способу правотворчості. Це поняття було введено для заміни історично першої одиниці права - норми права, яка має природне ситуативне походження. Натомість було запропоновано штучне утворення, продукт юридичної техніки (юридичної догматики), артефакт юридичного мислення - юридичну конструкцію [213].

Як влучно зазначає В.В. Чевичелов, правознавець досить широко розумів юридичну конструкцію, що стає особливо помітним у процесі наведення автором

прикладів. Відтак, Р. Ієрінг під поняттям «конструкція» розуміє поняття, теорії, законодавчі положення та інші схожі не конструктивні правові явища. Водночас ним була висловлена ключова ідея про необхідність пізнання права шляхом аналізу будови правових тіл та їх системи [17, с. 192].

Продовжуючи досліджувати історіографію проблематики юридичних конструкцій, на наше переконання, варто звернути увагу на той факт, що, починаючи з XIX ст., особливо актуальним постає питання наукового опрацювання законодавчої техніки як структурного елемента більш широкого поняття, а саме юридичної техніки. Відтак, одним із перших, хто вжив термін «законодавча техніка» і ґрунтовно проаналізував його, був Ф. Жені. Цей французький юрист у своїй праці під назвою «Законодавча техніка у сучасних цивільно-правових кодифікаціях» проаналізував феномен законодавчої техніки як складовий елемент юридичної техніки. Також його цікавили проблеми використання абстракцій, мовних вимог до закону, правил і засобів здійснення систематизації законодавства [161, с. 42].

У зарубіжній науці XX ст. проблематика законодавчої техніки відобразилася у наукових працях А. Нашиц, Е. Аннерса, А. Анджелеску, Ж. Дабена, Е. Новака та інших. Такі конкретні засоби законодавчої техніки, як мова закону, презумпції, фікції, макромоделі юридичні конструкції досліджували А. Фрайберт, Д. Бунгерс, Х. Квінке [216, с. 42].

На юридичні конструкції звертав увагу й німецький філософ права Густав Радбрух (1878-1949 рр.). У своїй праці «Природа речі як юридична форма мислення» Г. Радбрух суміщає філософську категорію «природа речі» до юридичної царини. Загалом, на думку німецького вченого, природа речі у праві, «хоча й не є суттєвою, але з ним пов'язана: вона є смислом, який належить фактичному життєвому відношенню, вираз ідеї права, яка лежить в основі цього смислу – однак через це ще не виявляється як чинна (geltend)» [162, с. 255]. При цьому вагому роль у створенні та відображенні юридичного смислу життєвих відносин, автор відводив юридичним конструкціям. На його переконання, саме використання юридичних конструкцій «означає прогресивне переоформлення

життєвих відносин у правові відношення, правових відносин – в інститут права, причому в правовому відношенні розуміється лише зв'язок між залученими особами, в інституті «імперії» приєднується зв'язок правових відношень із законодавством» [162, с. 267]. Провідним у вченнях про юридичні конструкції видається позиція науковця про те, що вони «не є родовим поняттям (Gattungsbegriff)», де передбачається перехід від конкретного до абстрактного, а навпаки вказується на те, що юридичні конструкції належать до «сміслового змісту інституту права, який може міститись лише у *differentia specifica*», а відтак вони являють собою «типові поняття (Typenbegriffe)» [162, с. 266 – 267]. Г. Радбрух наголошував на тому, що «ідеально-типова конструкція не відповідає на питання про те, яким є той або інший соціальний процес, як він протікає насправді; вона говорить зовсім про інше – про те, яким би був даний процес та якими могли б бути фактичні обставини його протікання (чи функціонування того чи іншого явища), якби він та вони цілком та повністю відповідали б принципу (правилу), своїй логічно-несуперечливій схемі» [67, с. 68]. Основою для такого умовиводу стали наукові праці Г. Слінека та М. Вебера, які створили підґрунтя для використання у загальноправовому значенні поняття «ідеальні типи», і вважали, що вони є власне мисленнєвими конструкціями, а не явищами з реальності [245, с. 19 – 20].

Ми поділяємо наукову позицію К.П. Задоя, в якій автор сформулював декілька визначальних постулатів вчення Г. Радбрух щодо питання про юридичні конструкції:

Першим, на його думку, можна вважати твердження, що юридичні конструкції є особливим способом (методом) «фіксації» смислу права, який формується на основі життєвих відносин між людьми.

Другим можна назвати те, що юридичній конструкції уособлюють в собі задум права, а тому, з огляду на неокантіанське світобачення, належать до світу цінностей, а не до площини дійсності.

Наступним постулатом є теза про те, що юридичні конструкції являють собою ідеальні типи, тобто мисленнєві конструкції (структури), в яких закріплено

лише те, що є юридично суттєвим в реальних життєвих обставинах, а не правові абстракції.

Черговою позицією науковець зазначає твердження про те, що юридичним конструкціям притаманна ненормативна або «до нормативна» природа. Відтак, з одного боку вони безпосередньо не регулюють відносини між людьми, а з іншого вони не є імперативними (обов'язковими) орієнтирами щодо запровадження (санкціонування) відповідних правових норм чи інститутів.

Водночас, автор зазначає, що юридичні конструкції є особливим критерієм повноти та несуперечливості правового регулювання. Чим більше нормативний масив «наближений» до юридичних конструкцій («відповідає» їм), тим вищим є ступінь повноти та послідовності правового регулювання. І, навпаки, чим більше нормативний масив «віддаляється» від юридичних конструкцій, тим більше недоліків виникатиме у процесі правового регулювання [67, с. 67 – 69].

Повертаючись до питання аналізу історіографії юридичних конструкцій варто акцентувати увагу на тому, що після того, як досліджуваний нами феномен отримав своє теоретичне закріплення у відповідному понятті, ця тематика набула статусу рівня проблеми правознавства, що поклало початок процесу трансформації і розвитку розуміння юридичної конструкції.

Зокрема, проблема юридичних конструкцій розглядалася у працях таких дореволюційних вчених, як: С.А. Муромцева, М.М. Коркунова, Б. Боуффалла, М.М. Гродзинського, П.І. Люблінського, Є. В. Пассека, О.М. Унковського, С.Г. Фельдштейна та інших.

Так, наприклад, у роботах Б. Боуффалла розкривається тематика аналізу досвіду юридичної конструкції прострочення кредитора (*morae accipiendi*) в римському праві (1895 р.), М.М. Гродзинський та П.І. Люблінський розглядали юридичну конструкцію крізь призму кримінального права (1906-1933 рр.).

Одним із провідних науковців того часу С.А. Муромцев у своєму напрацюванні «Визначення і основний поділ права» (1879 р.) доводив думку, що прийоми юридичної конструкції відносяться тільки до «особливостей юридичних поглядів», тобто є обмеженими правничою сферою [202].

На протривагу теоретичній позиції С.А. Муромцева виступав М.М. Коркунов, відкидаючи при цьому твердження про те, що прийоми юридичної конструкції відносяться тільки до «особливостей юридичних поглядів». Він розглядав конструкції як загальнонауковий метод «аж ніяк не той, що належить виключно лише науці права». Основний прийом юридичної конструкції, вважав М.М. Коркунов, полягає в тому, що відносини юридичні, що є між людьми, об'єктивуються, розглядаються як самостійні, що виникають, змінюються протягом свого існування і, нарешті, припиняються. Оцінка юридичної конструкції повинна обумовлюватися виключно тим, чи є вона придатною формою для наочного і точного відтворення всіх властивостей правових явищ і їхнього взаємного співвідношення [55; 79].

Відтак, провівши ретельний аналіз юридичної конструкції, вчений відніс її до загальних прийомів наукового дослідження, що також значною мірою відрізняється і від сформованих Р. Ієрінгом позицій щодо техніко-юридичних прийомів.

Своє бачення юридичної конструкції М.М. Коркунов виклав у трактаті «Лекції з загальної теорії права» (1914 р.) [55; 79] у параграфі, присвяченому науковій обробленні права, попереднім перед параграфом про тлумачення. Така схема викладу матеріалу була обрана ним не випадково. На підтвердження цього правознавець зазначав: «Одне тлумачення не може дати повного розуміння права. Перш за все, тлумачення як пояснення тільки даної норми безпосередньо пов'язане з правом даної країни, даного часу. Як тільки нам доводиться мати справу із застосуванням іноземного закону або хоча б і нашого, тубільського, туземного, хоча це неправильно, але знову виданого, тлумачення, вироблене нами для пояснення нового або старого закону, виявляється ні до чого не придатним». Керуючись таким баченням, ним було запропоновано сфокусувати увагу не на законах, а на постійних або, принаймні, більш стійких елементах, не змінних із кожною зміною законодавчих визначень, – юридичних відносинах: «Тільки вивчення юридичних відносин, а не тлумачення окремих законодавчих постанов дає узагальнене і систематичне знання права, знання наукове». Н.М. Коркунов

виділяв три прийоми такого наукового вивчення права – аналіз, класифікацію і конструкцію. Щодо останньої, то він вказував, що: «Основний прийом юридичної конструкції полягає у тому, що юридичні відносини, які існують між людьми, об'єктивуються, розглядаються як самостійні істоти, що виникають, змінюються протягом свого існування і, нарешті, припиняються. Потім в організації, структурі цих відносин розрізняють суб'єктів, тобто тих осіб, між якими відбуваються відносини, і їх об'єкти, тобто ті сили, користування якими є приводом встановлення відносин. Нарешті, в змісті відносин розрізняють завжди два елементи: право і відповідний праву обов'язок» [55; 79].

Правознавець доводив, що юридична конструкція є не особливим розумовим прийомом догматичного правознавства, а, навпаки, що вона являє собою загальний, типовий для всіх позитивних наук прийом наукового дослідження. З позицій багатьох науковців юридичні конструкції представляють собою послідовний еквівалент юридичних відносин, створений для наукового пізнання права. На переконання М.М. Коркунова, метою наукового вивчення є отримання узагальненого, універсального знання, тобто такого, яке б стосувалося не окремих і приватних явищ, а належало б до груп цих явищ. Наукове знання, таким чином, є результатом узагальнення приватного. При цьому правознавець спеціально наголошує на тій обставині, що описуваний ним метод є власне науковим. Він, зокрема, вказує, що, як і аналіз, юридична конструкція також не є винятковою особливістю юридичної науки. Це загальний прийом наукового узагальнення: будь-яка наука дає не копію дійсності, а ідеальну побудову. Конструкція юридичних відносин виконує абсолютно ту ж функцію, що і конструкція, наприклад, атома. Це є пристосованим для цілей юридичної дослідження ідеальна побудова.

Так, М.М. Коркунов, не уникаючи деяких аспектів критики вчення про правові конструкції Р. Ієрінга, визначив їх як спосіб наукової обробки права, як форму для наочного і точного відтворення всіх властивостей правових явищ та їхнього взаємного співвідношення [55; 79].

Можна повністю погодитися з думкою О.В. Зінченко про те, що загальнотеоретична характеристика істотних властивостей юридичних конструкцій у творах і Р. Ієрінга, і М.М. Коркунова узагальнює поняття «юридична конструкція» як структурний прояв певного виду правових явищ та визнає, що значимість юридичних конструкцій для процесів правового пізнання полягає в тому, що цей феномен наділений вагомими організаційно-концептуальними початками [75].

Корисними з позицій історико-правового підходу можна вважати наукові роботи представників періоду радянської юриспруденції. Зокрема, з наукового погляду заслуговують на увагу напрацювання О.О. Ушакова (1961 р.), В.В. Мальцкевич (1965 р.), А.С. Піголкіна (1972 р.), А.Ф. Черданцева (1972 р.), А.М. Нашиц (1974 р.), Р. Лукіча (1981 р.) та інших. Зокрема, у напрацюваннях того темпорального проміжку питання юридичної конструкції досліджувалося багатовекторно. Наприклад, розглядаючи детально юридичну техніку, деякі правознавці, ототожнювали її з законодавчою технікою і відносили до неї створення юридичних конструкцій; інші автори наголошували на тому, що юридична конструкція є засобом законодавчої техніки, дехто стверджував, що це правове явище варто розглядати як схему, модель, типовий зразок, який використовується законодавцем для формулювання правових норм та їх систематизації.

Відродженням наукової зацікавленості до юридичної конструкції відбувається у 70-х роках ХХ ст., у цей період вони поступово стають предметом пошуків для значної дослідницької царини.

Значний внесок у вивчення природи юридичних конструкцій, їхньої ролі в науці і практиці зробив А.Ф. Черданцев. Звертаючись до цієї теми, автор послідовно концептуалізує юридичні конструкції як у технічному, так і теоретичному аспектах.

На думку науковця, юридична конструкція є гносеологічною категорією, інструментом, засобом пізнання правових явищ. Вона являє собою ідеальну модель, що відобразатиме складну структурну будову врегульованих правом

суспільних відносин, юридичних фактів або їх елементів. Юридичній конструкції притаманно багато рис і функцій, що характерні моделям взагалі. Як ідеальна модель юридична конструкція слугує формою відображення дійсності [55; 79]. Досліджуючи цю наукову категорію, правознавець виокремлював три аспекти розуміння юридичних конструкцій:

- 1) як методу пізнання права;
- 2) як засобу побудови нормативного матеріалу;
- 3) як засобу тлумачення і встановлення юридично значимих фактів у процесі реалізації норми права.

А.Ф. Черданцев відніс юридичні конструкції до моделей, що в даний час є загально визнаним у сучасній правовій доктрині. Якщо більш глибоко підійти до розгляду цього питання, то можна відзначити, що юридичним конструкціям притаманні всі властивості моделей, оскільки будь-яка така конструкція: 1) служить формою відображення дійсності; 2) створюється в результаті абстракції; 3) перебуває з відображеним об'єктом у відносинах відповідності, аналогії (а не тотожності); 4) є засобом вираження внутрішньої структури складного явища; 5) виступає заміником об'єкта, дає про нього інформацію [55; 79]. При цьому правознавець визнавав юридичну конструкцію засобом юридичної техніки, вказуючи, що: «Важлива роль моделям, особливо юридичним конструкціям, належить у процесі нормотворчості» [55; 79]. Отже, ідея існування загальної структури однорідних правових явищ була перенесена в законодавчо-технічну площину.

Варто також наголосити, що А.Ф. Черданцев на перший план висував пізнавальну функцію юридичних конструкцій: «По-перше, конструкція виступає в якості методу пізнання права і правових відносин, як гносеологічного інструменту правової науки; по-друге, як засіб юридичної техніки, засобів побудови нормативного матеріалу» [55; 79]. Тут добре помітно вплив на позицію науковця вчення Р. Ієрінга і Н.М. Коркунова.

Так, А.Ф. Черданцев у своїх наукових працях подає модельне розуміння юридичної конструкції, яке багато в чому збереглося до теперішнього часу. На

думку автора, юридична конструкція використовується як модель і створена для цілей наукового пізнання права. У той же час, існують традиційні догматичні характеристики юридичної конструкції як засобу юридичної техніки. Головна характеристика юридичної конструкції зводиться до її модельного статусу або статусу засобу наукового пізнання права. Ця модель створюється для того, щоб замінити реальний об'єкт пізнання, який занадто складний, щоб пізнавати його безпосередньо. Об'єктом пізнання (дійсністю) виступають врегульовані правом суспільні відносини, юридичні факти або їх елементи, а юридична конструкція, як ідеальна модель, служить формою відображення дійсності. Вона створюється в результаті абстракції, тобто виділення якоїсь сторони в об'єкта, що пізнається і переформатування її в форму поняття, що вписує у складну структуру об'єкта пізнання. Юридична конструкція виступає засобом дослідження наукового пізнання права. Гносеологічна функція юридичної конструкції полягає в заміщенні реального об'єкта пізнання (наприклад, державної служби) його логічним еквівалентом (моделлю). Отримані за допомогою пізнавальних операцій знання, використовується в певних сферах практики, в тому числі у правовому регулюванні.

Науковець також наголошує не тому, що юридичні конструкції виступають у правотворчості як засіб юридичної техніки, надаючи нормам права логічну стрункість, обумовлюють послідовність їхнього викладу, зумовлюють зв'язок між нормами права, сприяють повному, чіткому врегулюванню тих чи інших суспільних відносин або їх елементів. Юридична конструкція являє собою начебто «схему», «скелет», на який нанизується нормативний матеріал. У процесі створення нормативного акта законодавець втілює в них певну юридичну конструкцію. При цьому, вихідну – відображену конструкцію правознавець називає теоретичною, а результат нормативного її вираження – нормативним. Існує єдина юридична конструкція, яка виконує дві функції: гносеологічну і нормативну. Виникнення юридичних конструкцій, як особливих інтелектуальних структур, обумовлене виникненням професії юриста. Автор зазначає, що юридичні конструкції використовуються і в процесі реалізації права, де передбачається

накладання на масив норм (для тлумачення права) або на фактичну ситуацію (для її юридичної кваліфікації). У процесі ж тлумачення, інтерпретатор спирається лише на ті юридичні конструкції, розроблені юриспруденцією, що використовувалися законодавцем при створенні норм права. Юридична конструкція організовує розумовий процес інтерпретатора. Таким чином, юридична конструкція допомагає уникнути прогалин у знанні змісту норми, а отже, сприяє правильному вирішенню конкретної справи. Суттєве значення юридична конструкція має при кваліфікації фактичних ситуацій – тут конструкція служить начебто «скелетом», на який нанизуються відомості, отримані в результаті аналізу конкретних фактичних обставин. Розуміння юридичної конструкції як засобу пізнання права і засобу юридичної техніки стало фактично традиційним [55; 79].

Таким чином, за результатом діяльності науковців радянської доби відбулися рушійні зміни в поглядах на юридичні конструкції. По-перше, доведено, що юридичні конструкції мають властивості юридичних моделей, а отже, мають справу з явищами зі складною будовою. По-друге, було зроблено фундаментальні зрушення у визначенні функцій моделей, конструкцій.

Якщо звернути увагу на сучасну вітчизняну юридичну науку, то питання дослідження юридичної конструкції також не лишилося осторонь предмету наукових пошуків. Зокрема, значний внесок у розвиток окресленої проблематики зробили такі українські науковці, як: А.О. Осауленко, І.І. Бабіна, А.О. Дутко, М.С. Кельман, О.В. Скрипник, Г.І. Неліпович (Бойко), О.В. Зінченко та інші вчені, зокрема, і галузевого спрямування.

Наукова думка поповнилася рядом наукових статей галузевого спрямування.

2008 р. вийшла наукова стаття О.О. Воронюк «Юридична особа як нормативна конструкція», головною метою якої стало теоретичне осмислення наявних нормативних уявлень про природу юридичної особи. При цьому, науковець звернув увагу на формування концепції елементів конструкції юридичної особи, де важливу роль, як компоненти, відіграють мета її створення, засновники (учасники), майно, органи керівництва, установчі документт, правове положення та порядок припинення [23, с. 77 – 85; 142, с. 55 – 58].

Наступним науковим вектором є напрацювання у сфері соціального забезпечення, а саме: «Юридична конструкція соціально-забезпечувального зобов'язання» (2009 р.) за авторством С.М. Синчук. Відтак, стаття присвячена визначенню базової юридичної конструкції права соціального забезпечення. Науковець захищає позицію, що соціально-забезпечувальне зобов'язання є системоутворювальною конструкцією, що об'єднує всі структурні елементи права соціального забезпечення [232, с.121-126; 142, с. 55 – 58].

І. Гайдамака в науковій статті «Юридична конструкція правового режиму» (2010 р.) розкриває юридичну конструкцію правового режиму, тобто його структуру, особливості складових елементів. Автором було визначено структуру та особливості структурних елементів правового режиму. Через аналіз багатьох джерел з'ясовано актуальність змісту правового режиму для права в цілому, правової науки та законодавства [52, с.30 – 33; 142, с. 55 – 58].

Значно ширше до пізнання окресленого правового явища, у наукових напрацюваннях, підходить інша вітчизняна вчена – О.В. Зінченко. Відтак, в арсеналі авторки є значна кількість наукових здобутків з окресленої теми, охарактеризуємо деякі з них.

У статті «Деякі аспекти розуміння юридичних конструкцій» (2010) О.В. Зінченко розкриває питання теоретичного аналізу понятійно-категоріального розуміння юридичних конструкцій. На основі наявних доктринальних джерел пропонується розглядати юридичні конструкції як елемент правотворчої техніки, а також їхнє значення у процесі пізнання правових явищ [74, с.16 – 21; 142, с. 55 – 58]. В іншому науковому виданні під назвою «Юридичні конструкції як найвища форма правової абстракції» (2011 р.) увага авторки приділяється питанням процесу абстрагування та його поєднанням із процедурою створення юридичних конструкцій, оскільки обидва правові явища повинні досліджувати різноманітні властивості предметів у тому числі й у майбутньому [77, с.55 – 59; 142, с. 55 – 58]. Похідною від зазначених вище наукових напрацювань є наступна публікація науковиці під назвою «Сутнісна характеристика юридичних конструкцій» (2011 р.). У зазначеній публікації, окрім розкриття сутності юридичних

конструкцій у процесі пізнання правових явищ, подано їхню характеристику як структурного вираження певного різновиду цих явищ [75, с.130 – 136; 142, с. 55 – 58].

У процесі подальшого опрацювання цієї тематики 2011 р. виходить ще одна наукова праця «Юридичні конструкції: класифікація та значення у процесі пізнання правових явищ», у якій позиція юридичних конструкцій розкривається з погляду якісного показника права, його рівня розвиненості. Проведено класифікацію юридичних конструкцій з огляду на функціональне призначення та специфіку таких конструкцій у процесі пізнання правових явищ [80, с. 55 – 58; 142, с. 55 – 58].

Ще одна наукова робота «Юридичні конструкції: провідний напрямок у формуванні теоретичної та практичної юриспруденції», 2013 р.), в якій авторка акцентує увагу на тому, що юридична конструкція є складовою правової науки, оскільки за своєю логічною структурою мислення виступає основою знання. Саме вони слугують засобами створення, упорядкування і розвитку такого знання, в силу того, що саме вони здатні генеруватися, розвиватися та синтезуватися. Також доводиться, що завдяки таким юридичним конструкціям є можливість проведення теоретичних та практичних досліджень різних сфер права [78, с.33 – 37; 142, с. 55 – 58].

У галузі кримінального права О.О. Книженко у статті «Кримінально-правова санкція як юридична конструкція» (2011 р.) розглянув проблемні питання побудови кримінально-правових санкцій, де останню автор розглядає як своєрідну правову конструкцію [91, с.314 – 320; 142, с. 55 – 58].

Іншою галуззю права, де питання юридичних конструкцій із власне теоретичної площини переходить у практичну є адміністративне право. Саме тому, цікавою для наукового сприйняття є робота А.О. Буличева «Юридична конструкція адміністративно-правового статусу військовослужбовця внутрішніх військ МВС України» (2013 р.). Керуючись загальними теоретичними знаннями про правовий статус особи із подальшим доповненням, як приклади, положеннями із законодавчої бази, обґрунтовується позиція, що до фундаментальних компонентів

юридичної конструкції адміністративно-правового статусу військовослужбовця Національної гвардії України можна віднести права, обов'язки й відповідальність особи, що реалізуються в певних правовідносинах та закріплені правовими нормами [19, с.155 – 160; 142, с. 55 – 58].

А.А. Благодир у своєму науковому напрацюванні «До питання про теоретичні конструкції в науці права соціального забезпечення» (2013 р.) дослідила основні науково-теоретичні конструкції права соціального забезпечення, проаналізувавши зміст такої базової конструкції, як «право людини на життя» та її зв'язок із соціально-економічними правами [15, с.225 – 232; 142, с. 55 – 58].

Не залишилося осторонь питання використання юридичних конструкцій й фінансової сфери. Зокрема, у дослідженні «Про відповідність нормативної конструкції фінансової відповідальності за Податковим кодексом України конституційним принципам юридичної відповідальності» (2013 р.), С.А. Жулавський здійснив кореляцію між юридичною конструкцією фінансової відповідальності за Податковим кодексом України із конституційними принципами юридичної відповідальності, за результатом якої робить висновок про необхідність нормативного вдосконалення першої [62, с.85 – 90; 142, с. 55 – 58].

Слід відмітити й низку наукових напрацювань А.С. Дутко, в яких авторка розкрила питання юридичної конструкції крізь призму різних правових явищ шляхом наведення прикладів різногалузевого спрямування. Відтак, одна з наукових публікацій присвячена класифікації юридичних конструкцій як засобів законотворчої техніки («Класифікація юридичних конструкцій як засобів законотворчої техніки», 2013 р.), в якій на основі різних наукових думок проаналізовано класифікацію юридичних конструкцій. Вченою виокремлено критерії видового розподілу юридичних конструкцій, а саме: за сферою застосування; за галузями позитивного права; за функціями галузей у правовому регулюванні; за складом; за способом закріплення; за поділом системи права на публічне та приватне тощо [56, с.75 – 80; 142, с. 55 – 58]. В іншій науковій статті «Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції» (2014 р.) розглядаються особливості конструкції сімейно-правового договору, де його

елементами визначено суб'єктний склад, умови, форма договору [52, с.135 – 142; 142, с. 55 – 58].

Авторкою також розглядалося питання про «Особливості юридичних конструкцій приватного права» (2015 р.), де визначені особливості використання юридичних конструкцій приватного права, що зумовлюються предметом і методом правового регулювання окремих галузей права, зокрема у цивільному, сімейному та трудовому [57, с.63 – 68; 142, с. 55 – 58].

Інша наукова стаття присвячена цивільно-процесуальному праву («Юридичні конструкції цивільного процесуального права: загальна характеристика», 2016 р.), що розкриває особливості використання юридичних конструкцій у цивільному процесуальному законодавстві, зокрема у правовідносинах, позові, формах. При цьому акцентовано увагу на тому, що використання в цивільному процесуальному праві юридичних конструкцій надасть змогу збільшити ефективність теоретичної та техніко-правової сторони правозастосовної діяльності [58, с.123 – 131; 142, с. 55 – 58].

В іншій статті «Шлюб як юридична конструкція: реалії та перспективи» (2016 р.) авторкою проаналізовані складові елементи юридичної конструкції шлюбу, виокремлено види конструкції шлюбу відповідно до цих елементів: за ознаками шлюбного віку, державної реєстрації шлюбу, наслідками шлюбу, спільного проживання [59; 142, с. 55 – 58].

Продовжуючи наукові пошуки у галузі кримінального права, варто звернути увагу на науковий доробок Н.О. Антонюк: «Усічений склад злочину: необхідна юридична конструкція чи міф?» (2014 р.), у якому йдеться про види складів злочину за конструкцією об'єктивної сторони, оскільки в їхній основі лежить різна специфіка конструювання. [3, с.87 – 89; 142, с. 55 – 58].

У науковій праці М.М. Головчак «Давність як юридична конструкція в кримінальному праві України» (2014 р.) аналізуються питання давності як юридичної конструкції в кримінальному праві, де визначено п'ять її елементів. При цьому, автором запропоновано власне визначення поняття «давність» як

юридичної конструкції в кримінальному праві України [31, с.18 – 21; 142, с. 55 – 58].

Іншим загальнотеоретичним напрацюванням, що є доволі цікавим щодо розширеного світосприйняття є дослідження Л.М. Герасіна «Глобальна конструкція політичної системи світу в умовах геополітичних зрушень сучасності» (2014 р.), в якому юридичні конструкції постають у глобальному аспекті, а саме як конструкції світової політичної системи, що є залежними від політичного досвіду окремих держав, рівня розвитку сучасної цивілізації, геополітичних стратегій, союзів чи конкуренції та інших глобальних чинників [29, с.140 – 151; 142, с. 55 – 58].

Питання сфери юридичних конструкцій неодноразово ставало предметом наукових пошуків Г.І. Бойко (Неліпович). Так, 2014 р. виходить друком стаття під назвою «Юридична конструкція як особлива процедура правотворчості», у якій розкривається роль та місце юридичної конструкції в правотворчій діяльності щодо систематизації і побудови правового матеріалу. Авторка наголошує на тому, що юридична конструкція є засобом юридичної техніки та передбачуваним результатом правотворчості [18, с.15 – 18; 142, с. 55 – 58]. Іншу статтю «Юридична конструкція як засіб юридичної техніки» (2014 р.) вчена присвятила вивченню генезису юридичної конструкції у країнах континентального права, де спочатку вона розкривається як правова дійсність, а згодом стає предметом загальнотеоретичних пошуків [17, с.190 – 198; 142, с. 55 – 58].

Корисним для наукового сприйняття є праця О.М. Коморного «Договір як юридична конструкція» (2014 р.), у якій досліджено договір як найбільш гнучку правову форму, що може опосередковувати найрізноманітніші суспільні відносини, розглядаючи їх як соціально-правову систему та універсальну правову конструкцію. При цьому, автор приділяє увагу методологічному значенню категорії «юридична конструкція», що сприяє розумінню природи та суті договору [96; 142, с. 55 – 58].

Подібною за предметом дослідження є наукова стаття М. Біленко «Загальні положення про договір як цивілістичну конструкцію» (2014 р.), аналізуючи яку

можна зробити висновок, що автор на основі диференціації договорів формує їх у певні групи за схожими критеріями, при цьому кожна група таких договорів характеризується наявністю специфічної договірної конструкції [14, с. 35 – 40; 142, с. 55 – 58].

Пізнавальним видається й науковий доробок М.Є. Василенко («Юридичний інтерес як особлива юридична конструкція в системі цивільного права», 2015 р.), присвячений аналізу закордонної та вітчизняної літератури щодо природи та конструкції юридичного інтересу в системі цивільного права. Зокрема, аргументовано позицію про те, що юридичний інтерес є особливою юридичною конструкцією, яка у свою чергу є елементом правового механізму й забезпечує узгодження правової та фактичної рівності суб'єктів у сфері цивільного права [20, с. 102 – 105; 142, с. 55 – 58].

У статті Д.С. Спесивцева «Реєстрація речових прав на нерухоме майно як конструкція юридичного факта в майнових правовідносинах» (2015 р.) досліджується питання реєстрація речових прав на нерухоме майно як юридичний факт у майнових правовідносинах. При цьому конструкція розкривається крізь призму державної реєстрації як юридичного факта, що передбачає вплив на весь механізм правового регулювання. Проаналізовано і розкрито особливості конструкції реєстрації речових прав на нерухоме майно як юридичного факта і способу фіксації юридичних фактів у майнових правовідносинах [180, с. 65 – 70; 142, с. 55 – 58].

Також в галузі сімейного права варто звернути увагу на напрацювання О.С. Простибоженко, який розглядав питання про юридичну конструкцію «договору в інтересах сім'ї» у майнових правовідносинах подружжя: досвід європейських держав і перспективи гармонізації національного законодавства (2016 р.). На основі наявних нормативних та доктринальних джерел країн Європи автором висвітлено особливості правового регулювання конструкції договору, який укладається одним із подружжя і породжує зобов'язання також для другого із подружжя [161, с.190 – 195; 142, с. 55 – 58].

Продовженням наукового пошуку питання правової природи юридичної особи можна виявити у науковій роботі Ю.М. Жорнокуй (2016 р.), в якій автор розглядав питання проблематики застосування конструкції «юридична особа публічного права» [60, с.41 – 48; 142, с. 55 – 58].

Знаний вітчизняний правознавець М.С. Кельман у своїй публікації «Юридичні конструкції як елемент юридичної діяльності» (2016 р.) акцентує увагу на наявності багатовекторності у розумінні сутності поняття юридичної конструкції, при цьому розкриває його зміст з точки зору методології [86, с.390 – 395; 142, с. 55 – 58].

Доповнюючи наукові погляди М.С. Кельмана, 2017 р. Н.М. Богуцька у статті «Методологічне значення юридичних конструкцій у контексті методу правознавства» дослідила наявний стан і значення юридичних конструкцій у праві та юриспруденції, на основі чого запропонувала переосмислити зазначене явище з погляду методу правознавства, предмета юридичної науки та власної сутності права [16, с.10 – 17; 142, с. 55 – 58].

М.С. Шумило в науковій статті «Юридична конструкція доказів у кримінальному провадженні» (2018 р.) пропонує розглядати доказ як юридичну конструкцію, що містить нормативно-процедурний, знаннєвий, судово-інтерпретаційний, фактовстановлюючий сегменти [211, с.59 – 67; 142, с. 55 – 58].

Звертаючи увагу на галузь трудового права, цікавим для наукового пізнання є праця Н.Д. Гетьманцевої «Трудовий договір як множинна правова конструкція» (2019 р.), в якому розкриті питання, пов'язані з правовою характеристикою трудового договору як множинної, складної правової конструкції [30, с. 49 – 54; 142, с. 55 – 58].

Продовжуючи аналіз окресленої проблематики, варто вказати на наукове дослідження О.О. Старицької під назвою «Структурна характеристика юридичної конструкції права на мирні зібрання» (2019 р.). Відтак, авторка розглядає юридичну конструкцію права на мирне зібрання з широкої точки зору, включаючи до структурних елементів конструкції саме поняття, ознаки, види, суб'єктів права на мирні зібрання [182; 142, с. 55 – 58].

Варто також відзначити, що в останні роки науковий інтерес щодо окресленого питання значно посилюється. Відтак, упродовж 2023 – 2024 рр. виходять фахові статті за авторством Д.О. Лавренко. Зокрема, у науковому напрацюванні за темою «Роль юридичних конструкцій в нормотворчій діяльності» (2023 р.) авторкою розглядаються питання щодо головної ролі юридичних конструкцій у нормотворчій діяльності як засобу юридичної техніки. Також вона пропонує розуміти юридичну конструкцію як понятійну форму юридичного мислення, яка може бути виражена в системі норм, що задають конкретний механізм правового регулювання або його окремий елемент [110].

Також 2023 р. надруковано статтю «Значення юридичної конструкції як засобу юридичної техніки», де окремо розглядають питання розуміння юридичної конструкції крізь призму аналізу плюралізму наукових думок, здебільшого галузевого спрямування. Досліджено питання їхнього формування та підстави походження. Акцентовано увагу на тому, що це поняття варто розглядати як природний феномен [109].

У 2024 р. виходить друком інше наукове напрацювання «Юридична конструкція та її види в комплексі елементів законотворчої техніки». Відтак, у статті пропонується для обговорення питання щодо ролі юридичної конструкції як понятійного апарату в юридичній науці загалом, так і окремо в теорії держави та права, правознавстві, законодавчій діяльності тощо [112].

У цьому ж році опубліковано статтю «Функціональна панель юридичних конструкцій», де розглядається функціональна складова юридичних конструкцій, що пов'язана із такими процесами, як: конструювання, моделювання, формування алгоритмів правової діяльності [111].

У своєму напрацюванні «Юридична конструкція податку за податковим правом ЄС» (2024 р.) Рарицька Б.В. розкриває правову природу юридичної конструкції податку в ЄС, зосередивши увагу на його специфічних (субстанційних) ознаках, що є відмінним від вітчизняної теорії його сприйняття. Зокрема, авторкою наголошено на тому, що таким юридичним конструкціям притаманна логічна послідовність, де базовою властивістю виступає недискримінація та захист прав і

свобод людини. На її основі формуються інші, а саме: «відсутність в ЄС повноважень на встановлення податків та втрата пріоритетного значення фіскальних цілей для їх стягнення»; «гнучка структура та відкритий зміст юридичної конструкції податку»; «розширена інтерпретація елементів юридичної конструкції податку Судом ЄС»; «відсутність податкового суверенітету» [164].

У 2025 р. виходить цікава для наукового сприйняття фахова стаття «Функціонально-видова характеристика юридичних конструкцій» за авторством С.Д. Гусарева і В.П. Власенка. Зокрема, науковцями запропоновано до обговорення розуміння досліджуваної правової категорії щодо функціонального підходу та видової класифікації. У статті здійснено науковий огляд основних авторських підходів щодо розуміння явища юридичної конструкції в різних аспектах. Також акцентовано увагу на тому, що перший підхід дозволяє розкрити сприйняття юридичної конструкції крізь її функціональне призначення, а друге (видова класифікація) звертає увагу на множинність прояву як у процесі нормотворення, так і процесі реалізації [35].

Також з останніх здобутків варто звернути у вагу і на науковий доробок за темою «Сучасні підходи до інтерпретації поняття юридичних конструкцій» (2025 р.) С.Д. Гусарева та Д.О. Тихомирова. У статті автори наголошують на необхідності врахування методологічних підходів (системного, структурно-функціонального, інструментального, нормативістського, психологічного) у процесі дослідження юридичних конструкцій. Окремо звернули увагу на те, що самі конструкції здійснюють відповідний регулятивний вплив на поведінку суб'єктів, що у процесі реалізації дозволяє втілити їхні правові гарантії [36].

Відтак, першою вітчизняною дисертаційною роботою порушеної нами проблематики можна вважати напрацювання А.О. Осауленка «Нормативна конструкція ретроспективної юридичної відповідальності в публічному праві сучасної України» (2007 р.), присвячена проблемі правової категорії нормативної конструкції ретроспективної юридичної відповідальності в публічному праві України, де автор не тільки подав власне визначення цього правового явища, але й звернув увагу на характеристику його елементів. Окрім цього, науковець доводить,

що специфіка нормативної конструкції юридичної відповідальності проявляється у таких аспектах, як: є похідною від норм права, сформульована і закріплена в них та носить формально-визначений характер; є чинною конструкцією, що відображена у законодавстві; має однозначно розумітися суб'єктами правозастосування та іншими учасниками її реалізації; виражається через нормативні терміни, сформульовані законотворцем [138; 142, с. 55 – 58].

Привертає увагу й дисертація І.І. Бабіна «Юридична конструкція податку» (2007 р.), де автором за основу було обрано податок, крізь призму якого досліджувалися юридичні конструкції. Зокрема, було акцентовано на самому понятті юридичної конструкції податку, виокремлено його елементи та види [7; 142, с. 55 – 58].

Іншим здобутком з окресленої сфери є робота А.С. Дутко «Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці» (2010 р.). Вище нами було зазначено низку наукових статей цієї вченої, логічним результатом якої є дисертаційне дослідження та монографія. Відтак, у дисертаційному напрацюванні авторкою здійснено аналіз юридичної природи терміна «юридична конструкція», а також висвітлено його змістовну та функціональну характеристику як засобу законотворчої техніки. Окремо акцентовано увагу на особливостях використання такої правової категорії в законотворчій практиці України. Крім цього, у дисертаційній роботі було досліджено походження юридичних конструкцій як засобів законотворчої техніки; визначено їхнє місце та роль у системі законотворчої техніки. Виявлено також особливості юридичних конструкцій приватного і публічного права, зокрема на прикладах цивільного, кримінального, цивільно-процесуального і кримінально-процесуального законодавства України [54; 142, с. 55 – 58].

У монографії «Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України», яка вийшла друком 2013 р., вчена, окрім зазначеного, проаналізувала основні вимоги використання юридичних конструкцій у законотворчій практиці України, зокрема, на прикладах цивільного та цивільно-процесуального законодавства. Також визначено функції юридичних конструкцій

як засобів законотворчої техніки, до яких відноситься конструктивно-прагматична та нормоутворювальна [55; 142, с. 55 – 58].

Корисною для теоретичного осмислення є також дисертація О.В. Скрипника «Юридичні конструкції спадкового права: теоретико-компаративістське дослідження» (2012 р.), в якій науковець досліджує юридичну конструкцію як системоутворювального логічного вузла на прикладі норм спадкового права. Для більш ґрунтовного аналізу дисертантом було переосмислено наявні знання щодо конкретизації сутності юридичних конструкцій, що надало автору можливість визначити такі її прояви в правовій дійсності як системоутворювального логічного вузла, правової моделі, що виступає засобом вираження внутрішньої архітектури явища, несе інформацію про об'єкт, визначає «субстанціональність» права. З огляду на свою наукову позицію щодо розуміння юридичних конструкцій науковцем було запропоновано новий підхід щодо осмислення спадкового права. [177; 142, с. 55 – 58].

Ще одним результатом плідної наукової роботи є дисертаційне дослідження О.В. Зінченко «Юридичні конструкції як засіб пізнання правових явищ» (2013 р.). Ця робота з теоретичної сторони розкриває сутнісну характеристику юридичних конструкцій як особливих структурно-організаційних та функціональних форм (засобів), використання яких безпосередньо зумовлює процес пізнання правових явищ. На основі наявних наукових джерел розкрито сутнісні характеристики юридичних конструкцій та подано авторське бачення щодо цього. У свою чергу, це стало підґрунтям для подальшого дослідження класифікації та функцій (абстрактно-фіксувальної та інноваційної) відповідного правового явища. Як і попередні науковці, О.В. Зінченко розглядає дані конструкції як елемент юридичної техніки, що у свою чергу спонукало авторку до виокремлення їхньої практичної значимості як відповідного засобу. При цьому, не оминуло розкриття зазначеного явища і питання тенденцій подальшого розвитку, зокрема зазначено, що вони (юридичні конструкції) мають задовольняти правові вимоги суспільства. Окрім практичної складової, увагу дисертантки привернуло власне наукова сторона досліджуваного питання. Так, вона пропонує розглядати юридичні

конструкції як форму вираження об'єктивної дійсності та як метод права, зокрема спеціально/конкретно-юридичний. Вказується на комплексність цього правового явища, що пояснюється логічністю, раціональністю та правовою урегульованістю. На основі цього, вченою запропоновано юридичну конструкцію розуміти як засіб пізнання правових явищ, оскільки вони, за своєю природою, корелюються із юридичним мисленням та відповідною діяльністю, а також слугують першоджерелом правової культури [76; 142, с. 55 – 58].

Одним із досліджень, що привертає до себе увагу є дисертаційна робота Г.І. Неліпович (Бойко) «Юридична конструкція як засіб структурування правової інформації» (2017 р.). Як і попередні автори, у процесі написання роботи, дисертантка досліджувала доктринальні питання щодо поняття, сутності та функцій юридичних конструкцій, а також надавала власне бачення щодо окресленої тематики. При цьому варто звернути увагу на виявлення науковцем логіко-мовних вимог конструювання та структурування правової інформації. Зокрема, висвітлено взаємозв'язок між юридичною конструкцією, правовим мисленням та аналітичною юриспруденцією [132; 142, с. 55 – 58].

Отже, на основі проведеного ґрунтовного аналізу щодо питання історіографії юридичних конструкцій варто наголосити на доволі значних та складних етапах становлення їх в якості предмета наукових пошуків.

Встановлено, що основоположною підставою для подальшого існування та функціонування юридичних конструкцій стало римське право. Перші зародки таких конструкцій можна зустріти у тогочасних преторських рішеннях, інших судових збірниках, а також кодексі Юстиніана, що став основою для подальшого розвитку права загалом.

Поступово за допомогою логіко-діалектичного методу починає розвиватися право, створюються єдині юридичні терміни, зокрема, «юридична особа», «склад злочину», виробляється конструкція консенсуального договору, запроваджується інститут тлумачення, що надає знаного поштовху для розвитку та вироблення нових юридичних конструкцій.

Поряд із римським правом на початку XIX ст. починає розвиватися і німецьке, що являло собою доволі складний нормативний заплутаний «клубок», оскільки воно характеризується розгалуженим національним та канонічним правом. Саме за часів виникнення історичної школи права, представники якої критикували римське право, починає розвиватися інститут законодавчої техніки. Відтак, у роботах того часу за авторством Б. Віндшейда та Р. Ієрінга описуються основні прийоми техніки, а останній вводить у термінологічний оборот саме поняття «юридична конструкція», і розглядає його як «правове тіло» із відповідними структурними елементами. Також автор доволі критично ставиться до якості створюваних нормативних актів, де значного акценту набувають питання мислення. На його думку, спочатку процес конструювання норми варто розпочати із стану абстракції, а вже потім переносити його у нормативну площину, де він має бути генетично поєднаний із фактичними обставинами.

Паралельно із розвитком самого явища юридичної техніки актуалізується його наукові дослідження, наприклад, Ф. Жені та Г. Радбруха. Зокрема, останній говорить про цінності правової та перехід від конкретного в абстрактне і назад, про особливість саме «до нормативної» природи конструкцій.

Значного розвитку питання осмислення юридичних конструкцій набуло у дореволюційний період, що відображено у роботах С.А. Муромцева, М.М. Коркунова, Б. Боуффалла, М.М. Гродзинського, П.І. Люблінського, Є.В. Пассека, О.М. Унковського, С.Г. Фельдштейна та інших. Зокрема, М.М. Коркунов наголошує на органічній природі юридичних конструкцій і протиставляє своє бачення виробленому Р. Ієрінгом. На думку науковця, вчення про юридичні конструкції не має відноситися лише до певного правового явища, а повинно становити знання для супутніх груп таких правових явищ.

У подальшому не менш вагомий внесок у розвиток юридичних конструкцій зробили інші науковці. Зокрема, юридичній науці відомі такі теоретики, як: О.О. Ушакова, В.В. Мальцкевич, А.С. Піголкін, А.Ф. Черданцев, А.М. Нашиц, Р. Лукіч та деякі інші. Цікавим та новим, з наукового погляду, вбачаються дослідження юридичних конструкцій А.Ф. Черданцевим, який запропонував

розглядати їх у трьох аспектах: 1) як метод пізнання права; 2) як засіб побудови нормативного матеріалу; 3) як засіб тлумачення і встановлення юридично значимих фактів у процесі реалізації норми права.

Варто зазначити, що в Україні особливої наукової актуальності окреслене питання набуло після 2000-х років, що здебільшого проявляється в опублікованих наукових напрацюваннях. Зокрема, можна акцентувати увагу на роботах таких авторів, як: А.О. Осауленко, І.І. Бабіна, А.О. Дутко, М.С. Кельман, О.В. Скрипник, Г.І. Неліпович (Бойко), О.В. Зінченко та деяких інших вчених. При цьому, проблематика юридичних конструкцій носить здебільшого галузеве спрямування, що розкриває більшу частину досліджень з практичної сторони. Варто також наголосити і на актуалізації дослідження теоретичної сторони юридичних конструкцій в останні роки. Зокрема, напрацювання окресленої проблематики висвітлююся у працях Д.О. Лавренко, В.Б. Рарицької, С.Д. Гусарєва, В.П. Власенка, Д.О. Тихомирова та інших.

При цьому, розглядаючи вітчизняні дисертаційні роботи, необхідно наголосити на тому, що на відміну від наукових статей, питання юридичних конструкцій здебільшого розкривається із загальнотеоретичного погляду, де більша частина напрацювань зосереджена на питаннях щодо поняття, змісту, видової класифікації та функцій юридичних конструкцій. Також з огляду на зміст наукових робіт видається, що провідним аспектом у розкритті проблематики юридичних конструкцій є їх розуміння як елемента юридичної техніки. У свою чергу, це зумовлює перспективні тенденції для подальших наукових пошуків у зазначеній площині.

1.2. Методологія наукового дослідження юридичних конструкцій

Залежно від розвитку нового наукового напрямку виникає необхідність його теоретичного обґрунтування. Таке обґрунтування починається із систематизації та узагальнення зібраного наукового матеріалу, з можливості сконструювати можливі підходи, що відображають предмет пізнання і відкривають подальші перспективи

розвитку науки. Теоретичні підходи починають відігравати методологічну роль, по-перше, як система основних ідей такого наукового напрямку, по-друге, як блок знань, що узагальнюють практику і максимально повно відображають закономірності правової дійсності.

Пізнання, як основа наукових досліджень, є складним процесом, що потребує концептуального забезпечення через використання відповідної методологічної основи.

У процесі наукового пізнання використовуються різноманітні методи. Відповідно до ступеня їхньої спільності вони застосовуються або в більш вузькій, або в більш широкій інтерпретації. У цілому, методологічну основу будь-якої наукової роботи становить складна система різних методів і прийомів пізнання, спрямованих на максимально повне, всебічне охоплення досліджуваного об'єкта. Правильний підбір методології гарантує комплексність дослідження, обґрунтованість авторських позицій, досягнення поставленої мети, а також відображає комбінованість між теорією та практикою [21, с. 35].

У ході досліджень сучасні науковці (С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров), прийшли до висновку, що вищий рівень методології юриспруденції визначають його складові: світогляд, тип домінуючого юридичного мислення та юридичні наукові парадигми, які багато в чому визначають вибір методологічних підходів та методів при проведенні юридичних наукових досліджень [37, с. 70].

Згідно з науковою позицією М.С. Кельмана, «методологія – це вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ» [88, с. 14].

Методологія наукового пізнання постійно є наріжним каменем при проведенні наукових досліджень. Відповідний підбір методів, прийомів, засобів наукового дослідження, поєднання методів різних рівнів і наук, вдосконалення цих методів дослідження є необхідною умовою подальшого генезису як наукового підґрунтя підвищення ефективності предметно-практичної діяльності людини [173, с. 473].

Саме це призводить до того, що сучасні дослідження загальнотеоретичних проблем юридичної науки розвиваються на основі різноманітної методології і в різних напрямках. Це об'єктивно зумовлює привернення уваги до методологічних проблем правознавства загалом та, зокрема, до особливостей еволюційного застосування інтегральних підходів та методів у процесі наукового пізнання феномена юридичних конструкцій.

Характерною властивістю сучасної юриспруденції є підвищення ролі та місця методології у процесі вирішення наскрізних проблем дослідження та розширенням сфери специфічних знань. Сучасне розуміння методології зазнало певних змін, що спричинено видозміненням особливостей самого процесу проведення дослідження.

За допомогою використання широкого спектру методів стає можливим максимально повно й якісно тлумачити не тільки поняття юридичної конструкції, а й встановити сутність досліджуваного питання.

Проблематику предмета дослідження юридичних конструкцій у сучасній Україні досліджували науковців, зокрема представники різних галузей права, що свідчить про комплексний характер цього правового явища.

В основу сучасних досліджень було покладено й комплексне застосування різних методів наукового пізнання, спрямованих на забезпечення обґрунтованості й аргументованості результатів досліджень, висновків і пропозицій.

З огляду на те, що сучасна методологія юридичної науки являє собою складне утворення, що включає цілу систему різноманітних принципів, підходів, методів, логічних прийомів, а також засобів пізнання тих чи інших правових явищ, вибір належної методологічної бази досліджуваного об'єкта, можливий лише за умови володіння теоретичним апаратом методології правових досліджень [73, с. 34].

Зокрема, сучасними дослідниками юридичних конструкцій використовувалися різноманітні методологічні засади, серед яких, на нашу думку, варто виділити найуживаніші.

Найбільш важливим у науковому плані є *діалектичний метод*, який став підґрунтям для розробки найбільш продуктивних філософських систем, науково

апробованим та обґрунтованим, що дозволило його широке використання як загальнонаукового [85, с.18]). Діалектика, як метод, забезпечує еквівалентне віддзеркалення локальних подій, індивідуально-неповторних ознак соціально-історичних процесів у контексті загальних соціальних теорій і законів [191, с.11]. Основне завдання діалектики, як методологічного підґрунтя дослідження, полягає у тому, щоб надати авторам навички пізнавальної діяльності людства, відображені в її законах і категоріях. Обґрунтовано це тим, що саме діалектика, як методологічна база, тісно пов'язана з логікою – наукою про закони та форми відображення в мисленні розвитку об'єктивного світу й пізнання, що досліджує кореляцію між діалектичними категоріями, черговість переходу з однієї з них в іншу [190, с. 50].

Зазначений метод використовувала в своїй науковій праці О.В. Зінченко, що сприяло дослідженню закономірностей розвитку юридичних конструкцій як правового феномена та засобу пізнання правових явищ [76]. Застосування *діалектико-логічних* методів пізнання, зокрема: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, аналогії, абстрагування, сходження від конкретного до абстрактного та від абстрактного до конкретного в теоретичному дослідженні відповідних положень щодо юридичної та законотворчої техніки, юридичних конструкцій, дозволило А.О. Дутко уточнити поняття нормотворчої та законотворчої техніки, сформулювати поняття юридичних конструкцій та виявити їхні ознаки як засобів законотворчої техніки [54]. У дисертаційній роботі Г.І. Неліпович (Бойко) використовувався також діалектичний метод як основний спосіб об'єктивного й всебічного пізнання дійсності. За допомогою цього методу досліджено поняття, функції, значення юридичної конструкції та її взаємозв'язок з матеріальними й культурно-моральними чинниками [132].

Під час творення знань про складні історичні об'єкти, що розвиваються, застосовуються особливі способи дослідження, якими є *історичний і логічний* метод пізнання [10, с. 125]. *Історичний метод* – це метод, в основу якого покладено вивчення виникнення, подальше формування та розвиток об'єктів у відповідній хронологічній послідовності. Завдяки використанню цього методу досягається поглиблене розуміння суті проблеми і з'являється можливість формулювати більш

обґрунтовані рекомендації подальшого розвитку досліджуваного предмета та об'єкта. Цей метод ґрунтується на виявленні та аналізі протиріч у розвитку об'єктів, законів і закономірностей видозмінення правовідносин [37]. У дисертаційній роботі О.В. Скрипник [177] використання *історико-правового методу* дозволило виявити передумови формування основних систем спадкування у зарубіжних країнах та Україні. Саме цей метод дозволив А.О. Осауленко дослідити виникнення і розвиток ідей юридичної відповідальності, її генезис як правового явища та юридичної конструкції [138].

Значна роль у формуванні юриспруденції належить *логічному методу*, який застосовує основні закони формальної логіки. Варто нагадати і про *формально-логічний метод*, що теж є доволі поширеним у наукових колах. Особливість цих своєрідних для юридичної науки методів полягає в зосередженні уваги на логічній обробці правових норм і відповідних явищ. З допомогою комбінації різних логічних операцій окремі правові положення змінюються в загальні поняття, які, у свою чергу, стають основою для форсування логічних наслідків, відбувається їхнє логічне інтерпретування тощо. Такий підхід до юридичних досліджень здавна дістав назву догматичного або догми права. Використовуючи таку логічну обробку державно-правових явищ, відбувається оновлення відповідного науково-теоретичного матеріалу, зокрема, оновлення термінології, формування юридичних понятійних категорій, їхня видова класифікація, розподіл на інституційні складові. Особливість формально-логічного методу виявляється у тому, що він надає можливість науковцям виражати у відповідних термінах усю множинність державно-правових явищ, позбавляючи зайвого опису та створення можливостей юристу у вільному орієнтуванні в правовій системі [46].

І.І. Бабін зазначає, що застосування *логічного методу* обумовило послідовність й узгодженість викладення наукового матеріалу в його дослідженні, дало можливість сформулювати висновки, що логічно випливають із цього матеріалу [7]. У праці А.О. Дудко для отримання інформації про використання юридичних конструкцій у законотворчій практиці в Україні поряд із іншими методами також застосовувався і *логічний* [54].

Для досягнення мети будь-якого наукового дослідження важливе значення відіграють такі логічні методи, як: аналіз і синтез, індукція та дедукція. У філософському словнику зазначається, що аналіз – це спосіб мисленого або реального розділення об'єкту пізнання на його складові елементи з метою виявлення його структурних елементів і відношень між ними [179, с. 5].

Основне призначення методу *аналізу* є допомога в логічному осмисленні будь-якого правового явища, а також пізнанні частин як компонентів цілого, виявляючи внутрішню конструкцію правових явищ, створюючи відповідні умови для формулювання їх понять. На противагу цьому методу є інший – метод синтезу, використання якого забезпечує пізнання цілого явища загалом. Основою для цього методу є результати, досягнуті у процесі проведеного аналізу. За його допомогою створюється загальне уявлення про суттєві ознаки. Зміст і межі різних правових категорій і термінів (включаючи їх елементи), що у кінцевому варіанті постають у вигляді дефініції, проявляється в остаточних результатах логічної операції, у процесі якої розкривається зміст поняття [187, с. 22].

Застосування вказаних методів дає змогу вирізняти ознаки, встановлювати особливості, формулювати дефініції, робити висновки щодо предмета дослідження [130, с. 40]. Використовуючи *метод аналізу та синтезу*, О.В. Зінченко проаналізувала юридичну конструкцію як феномен, та синтезувала юридичну конструкцію в цілісності, єдності та взаємозв'язку її складових частин, маючи на меті визначити її цінність як засобу пізнання правових явищ дійсності. *Метод системного аналізу* надав можливість авторці освоїти юридичну конструкцію як системне утворення, що складається з окремих взаємопов'язаних елементів, зв'язок між якими обумовлює місце і роль кожного елемента в цій системі [76].

Системний метод розглядається у юриспруденції як загальнонауковий, що використовується у процесі дослідження та конструювання складних та надскладних об'єктів [27, с. 42]. Зазвичай, поряд із цим методом у дослідженнях використовують ще один, а саме: структурний, який розуміють як «спосіб пізнання, що властивий різноманітним теоріям і дослідженням, головним об'єктом яких є структура соціальних, правових і державних систем, а також їх елементів» [189,

с. 31]. За допомогою *цього методу* у наукових напрацюваннях виявляють статичні особливості держави і права, насамперед їх структурно-інституційну будову. При цьому, динамічні зрушення таких самих показників досліджує інший метод – функціональний. Зокрема, він передбачає вивчення елементів системи у процесі зміни (динаміці), русі, розвитку. Такий метод дає змогу виявити зміни, що відбуваються в будь-якому механізмі, зокрема, у системі, галузі, інституті права, механізмі правового регулювання тощо [187, с. 23].

З огляду на те, що *системно-структурний метод* спирається на сутність явища у всьому різноманітті зв'язків, системи цінностей, пріоритетів, тощо, він використовувався А.О. Осауленком для аналізу цілісності юридичної відповідальності, виокремлення її структурних елементів та властивих їм взаємозалежностей (внутрішніх зв'язків), а також архітектури нормативної конструкції юридичної відповідальності, що розглядалася як складова системи більш високого рівня – публічного права [138]. *Системно-структурний метод* дав змогу А.О. Дутко виявити місце і роль юридичних конструкцій у комплексі елементів законотворчої техніки [54]. *Функціональний метод* використовувався А.О. Осауленком для виявлення функцій, місця і ролі нормативної конструкції юридичної відповідальності в системі публічного права [138]. Застосування *функціонального методу* сприяло виокремленню функцій юридичних конструкцій як засобів законотворчої техніки в роботі А.О. Дутка [54].

В основу дисертаційного дослідження І.І. Бабіна покладено *структурно-функціональний та інструментальний методи* для з'ясування юридичної конструкції податку, що дало можливість автору виробити критерії класифікації елементів юридичної конструкції, згрупувати елементи юридичної конструкції податку відповідно до цих критеріїв та визначити місце кожного з них в юридичній конструкції податку [7]. Застосування Г.І. Неліпович (Бойко) *системного та структурно-функціонального аналізу* сприяло виокремленню ключових критеріїв класифікації юридичних конструкцій, здійсненню загальнотеоретичної характеристики функцій юридичної конструкції. Застосування *структурного*

аналізу – для розкриття будови юридичної конструкції, виявлення зв'язків між її елементами, дослідження внутрішньої структури кожного з них [132].

У наукових дослідженнях широко застосовується *догматичний метод*, який у юридичних колах також називають, як: *юридико-технічний, формально-догматичний, логіко-юридичний* чи *формально-логічний*. В основному його використовують у процесі вивчення змістовного наповнення права, відокремленні правових і неправових явищ та процесів, а також їхнє розмежування [149, с. 80]. Зокрема, І.І. Бабін використовуючи *формально-догматичний метод*, з'ясував правову природу юридичної конструкції податку, розкрив сутність та зміст понять елементів, що її утворюють, провів зовнішню наукову обробку емпіричного матеріалу, сформулював визначення та загальну концепцію дисертаційного дослідження [7]. Використання прийомів і правил *формально-логічного* методу дало змогу А.О. Дудко сформулювати визначення поняття юридичних конструкцій та класифікувати їх [54]. Використання *формально-логічного* методу сприяло визначенню правових понять і категорій та проведенні класифікації видів юридичної конструкції у роботі О.В. Зінченко; *формально-догматичний метод* допоміг проаналізувати і дослідити юридичну конструкцію в її практичному, прикладному значенні [76]. Г.І. Неліпочич (Бойко) *формально-логічний метод* використовувала для наукової обробки літературних джерел та встановленні взаємозв'язку юридичної конструкції та правового мислення, дослідженні логіки конструювання норми права та структуруванні правової інформації, а *формально-юридичний (юридико-технічний метод)* - для формулювання визначення поняття «юридична конструкція як засіб структурування правової інформації» [132]. *Догматичний* метод надав можливість визначити основні конструкції спадкового наступництва у доктрині зарубіжного й українського спадкового права, виявити їхні різновиди у вигляді правових категорій і правових моделей [177].

Окрім вказаних вище методів, доволі активно у сфері юридичних наукових досліджень використовують *порівняльно-правовий метод*. Зокрема, за його допомогою розкриваються спільні та відмінні риси в джерелах права як однієї правової системи, так і різних, шляхом їх співставлення на основі будь-якого

критерію. Саме цей метод доволі активно використовують у процесі виявлення позитивного досвіду та можливостей його використання в іншій правовій сім'ї, відбувається формулювання корисних для реалізації правових перетворень пропозицій [187, с. 23 – 24]. Зокрема, використання цього методу було обрано О.В. Скрипник для пошуку властивостей схожості й відмінності, спільного, особливого й одиничного в юридичних конструкціях у різних спадкових системах [177]. *Порівняльно-правовий метод* дозволив О.В. Зінченко здійснити належну оцінку юридичної конструкції, як засобу пізнання правових явищ, шляхом виявлення спектру її відмінностей від інших засобів [76]. Г.І. Неліпович (Бойко) за допомогою комплексу загальнонаукових методів, зокрема: *історичного, формально-логічного, нормативно-правового та порівняльно-правового*, здійснила аналіз джерел та з'ясувала стан наукового вивчення юридичної конструкції; осмислила та розкрила її поняття як засобу структурування правової інформації; акцентувала увагу на тому, що юридична конструкція – це особлива процедура правотворчості; визначила взаємозв'язок між юридичною конструкцією, правовим мисленням та аналітичною юриспруденцією [132].

Існують й інші методи в юридичній науці, що, зокрема, є більш дотичні до предмета нашого дослідження. Відтак, вартим до сприйняття та висвітлення питання юридичних конструкцій є *метод моделювання*. Його сутність полягає у тому, що створюється відповідна модель, яка здатна замінити оригінал у процесі пізнання. Така модель не співпадає з оригіналом, не є тотожною йому, а є подібною, тобто схожою до нього в залежності від завдань дослідження. Зазначений метод дозволив О.В. Скрипник відтворити структуру механізму функціональної дії спадкового права на підставі нормативної конструкції (моделі правового регулювання) і теоретичної конструкції (моделі, створеної силою абстракції) [177].

Є також і інший, доволі вагомий метод – *юридичного конструювання*, що відображає послідовність пошуку та створення необхідного виду формально-юридичного оформлення самого процесу дослідження. Окрім цього, сутність вказаного методу полягає у фіксації результатів наукової розвідки. У процесі встановлення юридичної композиції тексту (що віддзеркалює логічне

співвідношення викладу вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин) відбувається формування самої моделі. Метод юридичного конструювання дозволяє встановити технологічні особливості створення юридичних послідовних процесів, проаналізувати правовий статус суб'єктів конструювання, прийомів і способів викладення правового матеріалу (тексту) та встановлення взаємозв'язку з іншими правовими актами [123]. Зокрема, метод *юридичного конструювання* був застосований О.В. Зінченко, за результатами якого визначено юридичну конструкцію як засіб пізнання права, що розроблений на доктринальному рівні існування права для конструювання його ідеальної структури [76].

Варто також акцентувати увагу і на тому, що у процесі здійснення своїх досліджень щодо предмету юридичної конструкції, вказаними науковцями було використано й інші підходи та методи.

На основі проведеного аналізу методологічної бази, яка використовувалася науковцями задля досягнення поставлених перед нами цілей та завдань, логічним буде перейти до визначення власних наукових підходів та методів. Відтак, нам вбачається, що з огляду на сформульовані нами мету та завдання обґрунтованим видається застосування такого підходу як герменевтичний, який надасть змогу тлумачити як наукові, так і нормативні тексти, що передбачає наявність плюралізму змістовного наповнення юридичних конструкцій, зокрема матеріального та процесуального права, інтерпретування юридичних конструкцій публічного та приватного права, з погляду представників різних наукових шкіл.

Доцільним також є звернення і до системного, функціонального та інших методів і підходів, застосування яких дозволить розглянути юридичну конструкцію більш абстрактно, виявити її внутрішні елементи, їхній генетичний взаємозв'язок не тільки між собою, а й у перспективі подальшої реалізації.

Системний підхід дозволяє розглянути юридичні конструкції в контексті теорії систем, що означає: по-перше, явище юридичної конструкції є певною системою, що складається з однорідних, взаємодієвих елементів, де кожний володіє певними властивостями, сума яких не дорівнює сумі ознак цілісної системи. При зміні зовнішніх факторів система зберігає свої властивості,

адаптуючись до нових умов; по-друге, юридична конструкція функціонує у складі інших систем, до яких відносимо:

- правову систему;
- механізм правового регулювання (як систематизована сукупність правових елементів);
- систему права та систему законодавства (як внутрішній, так і зовнішній систематизований вираз права);
- систему юридичних конструкцій вищого рівня (наприклад, мега-, мезоконструкцій) або конструкцій нижчого рівня, які включені до метаконструкції як складові мікроелементи;
- систему правових цінностей, що відображені у праві та забезпечуються реалізацією конструкцій у практичну площину життя;
- система правового світогляду, що включає сукупність правових ідей, концепцій, доктрин щодо організації та розвитку правового життя суспільства.

Функціональний метод надає можливість розглянути явище юридичної конструкції у взаємодії з іншими правовими категоріями, висвітлити його роль у правовому регулюванні, правовому житті суспільства. Як вказувалося у наукових дослідженнях зазначених вище авторів (наприклад, І.І. Бабіна, Г.І. Неліпович (Бойко), А.О. Осауленко), юридична конструкція може бути розглянута як універсальний засіб для врегулювання різних сфер життя. Наприклад, перш за все, в юридичній конструкції майже всі автори виявляють одну із провідних ролей при здійсненні упорядкування суспільних відносин, завдяки якому виявляємо регулятивну функцію. Завдяки тому, що юридична конструкція дозволяє передбачати розвиток правової ситуації, планувати поведінку колективних або індивідуальних суб'єктів права, її наділяють прогностичною функцією.

Слід врахувати і те, що завдяки використанню юридичних конструкцій відбувається правопросвітницька діяльність (знання про структуру правової норми, побудову галузевої системи законодавства, конструкцію процесу доказування або конструкцію судового рішення тощо), завдяки чому є всі підстави виокремлювати ще одну функцію – просвітницьку. Так, рухаючись системою взаємодій з іншими

процесами або явищами, виявляємо й інші напрями впливу юридичних конструкцій на правове середовище.

Окрім зазначених вище, у процесі цього дослідження також були використані такі методи:

- історичний – для розкриття стану наукового дослідження, зокрема розкриття видозмінення внутрішнього наповнення окремих підходів щодо розуміння терміна «юридична конструкції»; визначення особливостей відмежування матеріального та процесуального права у різні історичні періоди розвитку цих правових явищ, а також для виокремлення підстав розмежування публічного та приватного права у процесі їх перетворення та наукового осмислення. Привертає увагу той факт, що питання юридичних конструкцій виникло не сьогодні, а має довгу історію становлення від римського періоду. Право, враховуючи його абстрактний характер, із найдавніших часів, завжди передбачало необхідність свого оформлення, досягнення бажаного рівня визначеності для здобуття запланованих результатів правового регулювання. Представники правлячих династій, владоможці, уповноважені на здійснення правотвірних (а отже, управлінських функцій) завжди намагалися за допомогою своєї формалізованої волі унормувати суспільні відносини на свій лад. Це передбачало здійснення прогнозування, а також моделювання або конструювання бажаного алгоритму взаємодій представників різних верств населення, наділення їх різним правовим статусом відповідно до статусу соціального, до тієї ролі, яка їм відводилася на думку правителів. Моделі будувалися таким чином, що у періоди рабовласницького, феодального або іншого типу класового суспільства правове положення представників правлячого прошарку було набагато вигіднішим та більш гарантованим, що і відображалось у конструкції правової моделі з відповідною деталізацією у нормах забороненого або дозволеного змісту. Поступово зі зміною соціальної ідеології, новою розстановкою пріоритетів, поширенням демократичних ідей та потребами їхнього втілення у політичну площину життя конструювання правових моделей взаємодії представників різних класів, соціальних груп тощо змінилося. Змінювалися і технології, формування правової матерії, процедури

надання юридичної сили правовим актам. Це означало, що у правову практику проникали стандарти уніфікації, оптимізації нормотворчої діяльності, правила юридичної техніки, які значно підвищували рівень правового регулювання, забезпечення гармонійної взаємодії широко диференційованої кількості різнопланових правових норм, приведення їх у єдине русло правового впливу відповідно до мети та потреб соціального розвитку. Ці риси та приклади формування технології створення законодавства, формалізації політичної волі за допомогою правових засобів та процедур свідчать про певний генезис системи наукових знань щодо явища юридичних конструкцій, а значить про можливість та необхідність використання історичного методу з можливістю виокремлення декількох історичних етапів, що відображають сутність того чи іншого історичного моменту.

- структурний, використання якого забезпечило можливість правильно зрозуміти побудову юридичної конструкції, а також особливості кореляції між її компонентами, зокрема в архітектурі матеріального та процесуального права, приватного та публічного права;

- аксіологічний – спрямував на розкриття ціннісного сприйняття юридичних конструкцій, особливо в алгоритмі їхнього створення та реалізації, що відбувається у форматі різних процесів (освітній, науковий, правотлумачення тощо). Цей метод наголошує на розкритті найбільш важливих та корисних аспектів юридичних конструкцій. Аксіологія – наука про цінності. Виходячи із цього, право та юридичні конструкції розглядаємо як певні соціальні цінності, важливі для суспільства. Унікальні властивості права відображуються у властивостях та функціях юридичних конструкцій (наприклад, регулятивна або просвітницька функції). Крім того, право стає фактичною цінністю, коли втілюється у практичну площину життя, а не залишається як абстраговані наміри законодавця. Проте реалізацію права забезпечує дія юридичних конструкцій як абстрактних алгоритмів правової поведінки адресатів правових норм. Таким чином, конструкції є важливими правовими засобами (алгоритмами, моделями) втілення права у практичну

площину, в чому і проявляється їхній ціннісний аспект, а отже, і необхідність застосування аксіологічного підходу.

- порівняльно-правовий, використання якого дозволило провести співставлення наукових думок щодо розуміння самої дефініції «юридична конструкція», її змістовного наповнення. Метод надав змогу розкрити особливості її реалізації у різних державних процесах, став підґрунтям для проведення подальших розвідок у виявленні перспективних напрямів наукового розвитку цієї правової категорії. Також за допомогою цього методу виокремлюється практичне втілення теоретичних положень, що містяться у відповідних конструкціях правових норм вітчизняного законодавства та рішеннях міжнародних судових органів;

- прогностичний – для визначення головних шляхів і перспектив подальшого розвитку концепції юридичних конструкцій на основі попередньо використаного порівняльно-правового методу, окреслення задумів теоретичного та правового розвитку юридичних конструкцій у процесі їхньої реалізації. Його свідоме невикористання у ході формування правових актів або під час забезпечення їх реалізації не можливе. Будь-яка творча робота, й моделювання людської поведінки також, передбачає хоч мінімальну, але цілеспрямованість в організації роботи. Перед тим, як формувати нормативний текст або правовий текст договору про щось, відповідальні суб'єкти на рівні власних уявлень передбачають можливий наслідок від прийняття акта, а отже, прогнозують можливий порядок розвитку подій. Юридична конструкція також пов'язана з прогностичним мисленням тому, що вказує на перспективу – якою має бути модель поведінки. Суб'єкти правовідносин, які сподіваються реалізувати взаємні права та обов'язки, також розраховують на прогнозованість правової норми, що формує у них відчуття передбачуваності розвитку правових подій. Отже, прогнозованість має місце як при створенні юридичної конструкції, так і під час її реалізації у форматі моделювання суб'єктом вольової поведінки. Проте у ході проведення наукового дослідження, виявляючи окремі закономірності сучасного етапу реалізації юридичних конструкцій в Україні або в інших країнах, ми маємо вказувати на деякі

перспективи застосування зарубіжного досвіду в умовах національної правової системи. Наукове знання лише в тому випадку сприятиме практиці суспільного життя, якщо воно допомагає передбачувати його перспективу, а отже, виконує прогностичну функцію.

- формально-юридичний метод став необхідним у процесі дослідження судових рішень при співставленні юридичних конструкцій термінопонять нормативних текстів із фактами реальної дійсності. Фактично формалізація правової матерії є невід'ємною частиною її життя, в тому числі й життя юридичних конструкцій. На перших етапах формування юридична конструкція з'являється на рівні правової свідомості як образ, який існує виключно в уяві. У наступному періоді, на етапах формулювання, відбувається знакова фіксація конструкції, зокрема у тексті правового або індивідуального акта. Так, наприклад, з'являється визначення юридичної конструкції, яке присутнє у багатьох наукових дослідженнях цього феномена. Однак, на цьому формально-юридичний метод себе не вичерпує. Його послідовне застосування змушує нас звернутися до науково формалізованих уявлень про інші правові явища, що взаємодіють із юридичними конструкціями та здійснюють на них результативний вплив (наприклад, створюють перепони на шляху реалізації). Досліджуючи юридичну конструкцію, звертаємося до цілого ряду правових категорій, що дозволяє нам найповніше розкрити сутнісні характеристики та взаємодії явища юридичних конструкцій. Зокрема, у нагоді стало поняття юридичної техніки, що стосується процесів нормотворення, конструювання та реалізації. Розрізняють техніку підготовки проєктів нормативно-правових актів, введення їх в дію та техніку прийняття на їхній основі актів застосування. Існує техніка здійснення юридичного тлумачення, що також доповнює термінологічні ряди. Проте не можна не помітити, що юридичні конструкції надійно «вмонтовані» у структуру механізму правового регулювання, а отже, і цей термін відповідно до мети нашого дослідження має стати у нагоді. Окрім іншого, заплановано звернення до таких правових категорій як реалізація права, правозастосовний акт, правотворчість, приватне та публічне право, матеріальне та процесуальне право, доказування, договір, види юридичних

конструкцій тощо, що підтверджує функціонування явища юридичної конструкції у системі правових явищ.

Таким чином, на основі викладеного вище можемо зробити узагальнення, що у процесі здійснення будь-якого дослідження у нагоді стає правильно підібрана методологічна база, що забезпечить належний рівень наукових напрацювань та дозволить досягти визначених мети та завдань. Отже, нами було визначено відповідні наукові підходи та методи, що надасть змогу отримати достовірні результати. А відтак, методологічну основу цього дослідження становлять герменевтичний та системний підходи, а також функціональний, історичний, структурний, аксіологічний, порівняльно-правовий, прогностичний та формально-юридичний методи.

1.3. Понятійно-категоріальний апарат юридичних конструкцій у сфері реалізації права

Безсумнівним є той факт, що для того, щоб пізнати певний процес спочатку треба дослідити саме правове явище, його понятійний апарат. Не залишилося поза увагою й питання правової категорії юридичних конструкцій, зокрема дослідження сучасних представників юридичної науки підтвердили, що окреслена проблема не має належного методологічного та теоретичного опрацювання. Як вже попередньо зазначалося, здебільшого формулювання «юридична конструкція» використовується представниками галузевого спрямування, без уточнення її внутрішнього наповнення та змістовного навантаження. Якщо ж звертатися до власне загальнотеоретичного сприйняття цієї категорії, то стає очевидним, що це питання залишається доволі дискусійним. Окреслене створює відповідні умови для проведення наукового дослідження, з огляду на те, що сучасна наукова юриспруденція все більше тяжіє до практичної сторони, а не тільки до усталених догматичних позицій, реалізація яких перебуває під питанням.

Отже, для подальшого досягнення поставлених перед нами завдань, вбачається за доцільне розкрити змістовне наповнення і розуміння правового феномена юридичних конструкцій.

Саме тому, вбачається розпочати дослідження із першоджерел, де було закладено ядро цього поняття. Відповідно, першим, хто розпочав досліджувати юридичні конструкції стала школа конструктивної юриспруденції, де це поняття розглядалося як головний засіб заповнення прогалін у праві. Визначним представником цієї школи був Р. Ієрінг, і саме йому належить дещо натуралістичне визначення юридичної конструкції як «юридичного тіла». Поняття «юридична конструкція» для Р. Ієрінга ототожнювалося із «юридичним тілом», бо «поняття охоплює тіло у його сутності» [238]. Саме цей автор використовував цю категорію не тільки до якогось певного кола речей, а й просто для інших правових явищ, наприклад, теорій, законів, термінів тощо.

Однак, не тільки представники конструктивної школи досліджували юридичні конструкції. Як влучно зазначає І.Д. Шутак, становлення теоретичного розуміння поняття юридичної конструкції можна представити як безперервний процес осмислення аналізованого явища [213, с. 94 – 95], зокрема за допомогою прийомів догматики та наукового позитивізму.

Використовуючи ці прийоми, науковці вважають, що юридичну конструкцію варто розглядати як прийом абстрагування, призначену впорядкувати хаотичне нагромадження відповідного матеріалу. При цьому, з погляду догматики, цей матеріал виступає як масив «фактично даних розпоряджень позитивного права, на основі якого розташовуються поняття, які усувають його різноманіття і генетичну стихійність» [213]. Натомість у науково-позитивістському тлумаченні цього матеріалу «не юридичні норми, а фактично складені юридичні відносини, але так само зображуються в системі абстракцій, за допомогою яких різноманітні юридичні відносини переносяться у сферу мислення в спрощеному вигляді» [213]. Таким чином, при детальнішому аналізі механізму формування науково-позитивістської інтерпретації можна простежити, що він, по суті, є переосмисленням догматичного підходу [214].

Отже, в основу розмежування цих прийомів закладено специфіку міркування, у результаті використання якої відбувається різне формування абстракції. Відтак, в основу догматичного тлумачення – позицію, що структуроване юридичними конструкціями юридичне мислення має здійснити належне впорядкування норм права для їх подальшої практичної реалізації. На противагу цьому погляду, науково-позитивістський підхід передбачає, що мислення має інтерпретувати право як явище, виявляючи його закони існування [213, с. 94 – 95].

Отже, юридичне мислення є наріжним каменем, від якого залежить змістовне наповнення юридичної конструкції та можливість її подальшої реалізації.

Звертаючись до наявних напрацювань, варто дослідити роботи дореволюційного періоду, яскравими представниками якого є Н.М. Коркунов та П.І. Люблінський. Зокрема, Н.М. Коркунов, розвиваючи вчення Р. Ієринга, вважає конструкцію методом науки загалом і відносить її до загальних прийомів наукового пізнання. На його переконання, такі правові категорії, як: аналіз, конструкція і класифікація в процесі пізнання правовідносин використовуються послідовно, де спочатку об'єкт дослідження підлягає аналізу (виділяються його складові елементи). На основі виявлених результатів, за допомогою процесу конструювання відбувається побудова наукових понять, що у подальшому класифікуються у відповідності до їх подібності чи відмінності [55; 79].

Отже, Н.М. Коркунов розглядав юридичну конструкцію як прийом дослідження, який полягає в ідеальній побудові правовідносин на базі комбінування різних елементів (суб'єктів, об'єктів відносин, прав та обов'язків суб'єктів, юридичних фактів, з якими пов'язується їх виникнення, зміна та припинення) [55; 132].

Натомість, П.І. Люблінський юридичну конструкцію розглядав як метод логічної дедукції, підкреслюючи, що вона є прийом сходження від логічних узагальнень до більш загальних правових принципів із послідовним дедукціюванням із них потрібної правової тези для вирішення конкретної справи. Науковець вважає, що цей підхід більш характерний для наукової догматики, яка узагальнює яскраві особливості законодавства у стійкі правові інститути та

системи. Зіткнувшись із фактом, юрист насамперед визначає, чи можна до нього застосувати теоретичні ознаки певного загального правового явища, а потім уточнює його за допомогою додаткових специфічних властивостей [142, с.55 – 56].

За радянських часів юридичну конструкцію ґрунтовно досліджував О.Ф. Черданцев. Вчений розглядає конструкції як моделі. За його формулюванням, юридична конструкція – це модель суспільних відносин або їх окремих елементів, урегульованих правом, яка використовується як метод пізнання правового регулювання цих же суспільних відносин [55; 79; 132], а також гносеологічна категорія, інструмент, засіб пізнання правових явищ [55; 79; 132]. Таким чином О.Ф. Черданцев виокремлював декілька аспектів світосприйняття розуміння юридичної конструкції, які проявляються у тому, що вони є і методом пізнання права та правовідносин, і є засобом юридичної техніки, тобто побудови нормативного матеріалу (віддзеркалена у нормах права, конструкція стає нормативною юридичною конструкцією); засобом тлумачення норм права і встановлення юридично значимих фактів у процесі реалізації норм права [55; 79; 132].

Варті уваги напрацювання й інших представників радянської доби, які трактували поняття юридичної конструкції здебільшого у контексті засобів юридичної техніки.

На думку А.О. Дудко, сучасне переосмислення поглядів є цілком зрозумілим і доволі логічним, якщо вважати, що в піднесенні права взаємодіють два процеси: безпосередній розвиток, зумовлений потребами та волею держави, і правовий саморозвиток, визначений тенденціями саморегуляції, вимогами наявних життєвих ситуацій і логікою права. Історія правової системи поглинає не тільки аспекти розвитку права, його норм чи іншої джерельної бази, але й розкривається через його буття, принципи та юридичні конструкції, де одне тягне за собою створення іншого [55, с. 36 – 37].

Інший науковець, В.К. Бабаєв, визначав юридичні конструкції як різновид моделі певної поведінки учасників правовідносин, його вид чи інше правове явище [55; 79; 132]. Як бачимо, в даному випадку акцент робиться на виокремленні такої

риси явища як модельність, типізація варіантів поведінки, що важливо взяти до уваги для сучасного осмислення проблематики юридичних конструкцій.

Зокрема, схожій позиції дотримувався ще один відомий представник радянського праводержавознавства, стверджуючи, що юридичні конструкції варто тлумачити як схеми, моделі, типові зразки, що використовуються для формулювання правових норм, побудови права, його систематизації [55; 79; 132].

Отже, можемо зробити висновок, що представники дореволюційної та радянської епох заклали плюралістичну основу до тлумачення юридичних конструкцій.

Звертаючись до більш сучасних напрацювань, у тому числі, вітчизняних науковців, можемо констатувати, що їм все ще притаманна багатовимірність інтерпретації цього правового явища.

Здійснивши аналіз наявного матеріалу, варто зосередити увагу на тому, що фактично у національному науковому полі можна виділити різні підходи до тлумачення юридичних конструкцій.

Відтак, частина авторів розглядає це явище як певну модель. Зокрема, для підтвердження цієї позиції варто звернути увагу на такі дефініції:

- «це моделі, які є формою відображення основних властивостей суспільних відносин, що перебувають у сфері правового регулювання, складові яких створюють певну цілісну систему, характеризуються відносною стійкістю та самостійністю, яка зумовлена їх змістовим та функціональним спрямуванням, і застосовуються для створення законів та їх систематизації у формах кодифікації та консолідації» (Ж.О. Дзейко) [45, с. 15];

- «ідеальні моделі, схеми правовідносин та інших юридичних явищ, за допомогою яких створюються нормативно-правові приписи» (Г.Г. Шмельова) [208, с. 68];

- «ідеальна модель суспільних відносин (їхня типова схема), що відображає їхню складну структуру та взаємозв'язок» (В.І. Риндюк) [165, с. 53];

- «ідеальні моделі регулювання, схеми правовідносин та інших правових явищ, за допомогою яких законодавець створює нормативно-правові приписи» (В.С. Ковальський та І.П. Козінцева) [92, с. 33];

- «своєрідна модельна побудова прав, обов'язків, відповідальності, їхні усталені схеми, в які втілюється нормативний матеріал» (М.І. Козюбра) [66, с. 222];

- «закріплені у законодавстві, ідеальні, узагальнені моделі структури правових явищ, створювані для формування регулятивних, охоронних та захисних нормативно-правових приписів для досягнення точності та визначеності законів» (А.О. Дутко) [54, с. 6];

- «... цілісна система зі своїми елементами» (Лавренко Д.О.) [111, с. 67];

- «спосіб взаємозв'язку елементів юридичної форми і змісту, своєрідна формула, що забезпечує відповідність приписів позитивного права природі відносин, що ним регулюються» (Р. Гаврилюк) [24, с. 117];

- «взаємодіючі структуровані моделі функціонування суспільних відносин, що формуються з урахуванням техніко-юридичних властивостей права, цілей соціально-політичного, економічного, культурного розвитку суспільства та інтересів соціальних суб'єктів» (С.Д. Гусарев, Д.О. Тихомиров) [37, с. 47].

Відповідно, проведений аналіз і узагальнення висловлених поглядів щодо поняття юридичної конструкції дозволяє сформулювати певні висновки. Зокрема, як зазначає А.О. Дутко (з чим ми погоджуємося), більшість дослідників розглядає юридичну конструкцію як інструмент структурування нормативного матеріалу, підкреслюючи її значення та функції. Однак, важливо уточнити, що таким матеріалом є нормативно-правові приписи, які становлять зміст законів та інших форм позитивного права. Науковці, розкриваючи сутність юридичних конструкцій, зазвичай, трактують її як модель, схему чи типовий зразок різних правових явищ, а саме: правовідносини, права, обов'язки, відповідальність, юридичні факти тощо. [55, с. 38].

Однак, у наукових колах існують й інші підходи, зокрема, де юридична конструкція розглядається як засіб юридичної техніки. Відтак, М.В. Цвік і

О.В. Петришин вказують, що цей правовий феномен (юридичну конструкцію) варто тлумачити як засіб нормотворчої техніки, що забезпечує структурування нормативно-правового матеріалу [64, с. 307].

Подібну позицію підтримує і В.М. Косович, акцентуючи увагу на тому, що вона (конструкція) є складовою правозастосовної техніки (правозастосовні конструкції) [98, с. 260].

Л.А. Луць визначає юридичну конструкцію як структурне розташування державно-правових явищ, за допомогою яких створюються нормативно-правові приписи [118, с. 185].

О.В. Зінченко зазначає, що юридична конструкція є елементом правотворчої техніки, що проявляється як ідеальна модель структурного розміщення правового матеріалу, яке, у свою чергу, характеризується внутрішньою єдністю прав, обов'язків і форм відповідальності певних осіб та одночасно є методом пізнання права та відносин, що ним врегульовані [74, с. 18].

Також, науковець визначає поняття юридичної конструкції як засобу пізнання правових явищ, де, у той же час, пропонує тлумачити її як «логіко-теоретичну модель системно-структурного розташування правового матеріалу, що забезпечує внутрішню єдність змісту правового явища та об'єктивне елементно-структурне відображення його сутності» [76, с. 14].

Оскільки у твердженнях цього автора сформульована теза і про можливість тлумачення конструкцій як методу, то, логічно припустити, що у наукових колах також є бачення і щодо такого підходу. Відтак, яскравим представником цього аспекту сприйняття юридичних конструкцій є М.С. Кельман, який зазначає, що юридична конструкція є не тільки специфікою юридичного мислення, а й методом дослідження [87, с. 109; 86, с. 392].

Можна, також виокремити й інструментальний підхід. Наприклад, В.Б. Рарицька пропонує сприймати юридичні конструкції як інструмент, що служить для функціонування права і задоволення бажаних соціальних цінностей [164].

Натомість Г.І. Неліпович (Бойко) пропонує визначати юридичну конструкцію як інструмент структурування правової інформації, прийом юридичної техніки, модель інформаційних відносин, спосіб правового мислення, регулятивна схема та сформований юридичний механізм, що поєднує елементи норм права для забезпечення впорядкування, структурування та організації суспільних відносин [132, с. 12].

Не можна не погодитися з думкою О.А. Дудко про те, що юридичні конструкції слід розглядати лише як гносеологічні інструменти правової науки, власне, як і всі інші поняття та категорії юридичної науки, що використовуються для пізнання явищ правової дійсності [55, с. 40].

На думку М.С. Кельмана, розмежування юридичних конструкцій, як нормативних і теоретичних, проводиться залежно від плану їхнього розгляду і звернення до відповідних функцій. Якщо юридична конструкція виражається, наприклад, в організації нормативного матеріалу, і через це є фактором певного регулятивного впливу, то її потрібно розцінювати як нормативну, а якщо та сама конструкція використовується у гносеологічному розумінні, вона повинна інтерпретуватися як теоретична [86].

Є підстави думати про те, що окрім загального поняття мають бути ще додаткові інтерпретації, теоретизація явища, але головне вбачається в тому, що є непоодинокі позиції щодо функції упорядкування нормативного матеріалу. Звідси формується одна із важливих характеристик юридичної конструкції, яка полягає в тому, що вона з обов'язковістю вмонтовується у будову механізму правового регулювання і тим самим включається у регулятивні процеси.

Ще одна цікава думка простежується у роботах, представлених нами авторів, – конструювання поєднується з процесом моделювання. Тобто визнається, що конструкція – це модель поведінки тих, кому вона адресована, а це означає, що її адресатом є суб'єкти права.

Враховуючи, що будь-яка модель – це складне абстраговане утворення, пізнання якого потребує спеціальних правових знань, можемо із впевненістю стверджувати, що подібні уявлення про систему взаємодій формуються внаслідок

цільової інтелектуальної діяльності. Крім того, розуміючи, що йдеться про сферу нормопроектвання, суб'єкт, який виконує функцію нормотворення, має також використовувати спеціальну методологію і відповідний інструментарій мислення для того, щоб отримати якісний інтелектуальний продукт. У розпорядженні нормопроектувальників необхідні аналітичні огляди, інформаційні довідки, результати соціологічних досліджень, відповідні статистичні дані тощо – все необхідне для здійснення результативного правового впливу на суспільні відносини. Отже, цей процес із підготовки юридичних конструкцій є інтелектуально насиченим, цільовим і вольовим, що може бути покладено в основу підготовки авторського визначення.

Ще одна важлива, на нашу думку, характеристика, яка майже не фіксується у наукових розвідках сучасних авторів – це наділення юридичної конструкції аксіологічним змістом із необхідністю використання аксіологічного підходу.

Процес правового моделювання пов'язується із використанням найцінніших властивостей права, зокрема здатністю права до регуляції суспільного життя. Напевно, це одна із найвагоміших функцій права, завдяки якій зазначене явище є особливим феноменом, що сприймається соціумом як самоцінність. На цій підставі поєднані у регулятивні комплекси абстраговані моделі поведінки, як юридичні конструкції, також слід характеризувати як певні критерії аксіологічного оцінювання регулятивних процесів, ефективності правових норм, рівня правової культури носіїв прав та обов'язків тощо [36, с. 43 – 48].

При цьому, враховуючи, що у праві відображаються загальні та специфічні закономірності функціонування суспільних відносин, а юридична конструкція є однією із форм їх втілення у площину правового життя, логічним є, що й у самих конструкціях мають відобразитися ці закономірності, на яких ґрунтується функціонування права, завдяки яким підтверджується його соціальна цінність.

Враховуючи зазначене та враховуючи узагальнення попередніх досліджень, використовуючи аксіологічний підхід як провідний, пропонується визначення поняття юридичних конструкцій, а саме: це програмні моделі взаємодії суб'єктів права, сформовані внаслідок інтелектуально-вольової діяльності як критерії

аксіологічного виміру права, правової культури, інтегровані до механізму правового регулювання, в яких відображаються об'єктивні закономірності розвитку суспільних відносин.

Проте категорія «юридичні конструкції» не єдина у цьому дослідженні, що дозволяє вирішити всі пізнавальні завдання. У результаті подальшої теоретизації формується відносно самостійний категоріальний ряд, формування якого, перш за все, зумовлене функціонуванням юридичних конструкцій як явища у певній правовій дійсності.

Зокрема, однією з категорій слід назвати категорію «правова система», якою позначається одне із важливих правових явищ. Правова система виступає тим середовищем, в умовах якого може існувати юридична конструкція. Слід сказати, що враховуючи практичний потенціал конструкцій в праві, вона існує і функціонує як у нормативній, так і в ідеологічній частинах правової системи. У рамках законодавства і в змісті доктрини юридична конструкція займає чільне місце, виконуючи ряд важливих функцій. Крім того, правова система певного типу несе на собі ряд сутнісних характеристик, що знаходить своє відображення у всіх правових явищах, у тому числі й у моделях поведінки. Конструкція влади, наприклад, у правових системах континентального типу відрізнятиметься від конструкції влади у правових системах релігійного типу [187; 190].

Наступною категорією, що буде корисною у проведенні дослідження, слід назвати правові відносини. Конструкція як модель правової поведінки розрахована на певне коло суб'єктів права, певні соціальні умови та наслідки, що мають наступити за результатами діяльності того чи іншого суб'єкта. Правові відносини – це та форма, в межах якої функціонує юридична конструкція. По суті, конструювання правової норми майже збігається з процесом конструювання правових відносин. Завдяки правовим засобам, серед яких: права, обов'язки, заборони, рекомендації, застереження, вимальовується загальна картина взаємодії сторін, які пов'язані між собою правовими відносинами. Завдяки професійному використанню прав та обов'язків у процесі нормотворчості суб'єкти наділяються елементами взаємності, що сприяє реалізації права взагалі, реалізації конкретних

зобов'язань відносно один одного або відносно третіх осіб. Тому правові відносини, як особливий вид суспільних відносин, є науковою категорією, що буде застосовуватися під час висвітлення питань реалізації юридичних конструкцій [187; 190].

Юридичні факти, будучи елементом теорії правових відносин, мають безпосереднє відношення до функціонування правових відносин у реальній дійсності. Завдяки юридичним фактам відбувається виникнення, зміна або припинення будь-якої правової дії соціальних суб'єктів. Проте настання або врахування зовнішніх факторів як наслідки передбачається законодавцем і закладається у модель взаємодії – у конструкцію. Отже, використання та врахування юридичних факторів при аналізі юридичних конструкцій є обов'язковою вимогою [187; 190].

Нормотворчість – важливе правове явище та відповідна категорія для розуміння проблематики юридичних конструкцій. Процес нормотворення здійснюється виключно уповноваженими суб'єктами, у межах повноважень, а разом із утворенням правової норми утворюються юридичні конструкції. Зокрема, структура власне норми права відповідає певній моделі, завдяки чому при формуванні правових норм, правових актів зберігається певна типовість, не зважаючи на те, що правові акти або зміни до них готувалися різними суб'єктами та у різні проміжки часу. Саме завдяки нормотворчості ідеальна абстрагована модель правової поведінки (юридична конструкція) знаходить своє закріплення в тексті нормативно-правового акта, набуває ознак офіційності, стає доступною для широкого кола осіб та реалізації [187; 190].

Застосування норм права також заслуговує на окрему увагу, тому що завдяки саме цьому виду діяльності можна спостерігати за роботою органів влади, у сфері повноважень яких реалізуються найбільш важливі для суспільства юридичні конструкції. Зокрема, йдеться про органи суду, прокуратури, поліції, податкові органи та інші, які своїми діями забезпечують реалізацію права у такій формі, як застосування. Застосування є процесуальною діяльністю, а отже, здійснюється у процесуальних формах, відповідно до правових алгоритмів, де кожна послідовність

дій – це певна конструкція. Так, наприклад, у діяльності суду спостерігаємо не тільки остаточне рішення як документ, а ще й процедуру тлумачення, завдяки якій зміст конструкції розкривається повною мірою, що дозволяє спрямувати поведінку учасників засідання у потрібне русло.

Розглядаючи проблематику юридичних конструкцій, необхідно також врахувати процеси систематизації законодавства, що безпосередньо пов'язується з виникненням, зміною або запозиченням правового матеріалу. У ході систематизації або уніфікації (адаптації) нормативних актів виникають ситуації, що потребують втручання у зміст правового акта, інколи правові акти утворюються як цілісні документи замість функціонування декількох інших, що стосуються спільного предмета правового регулювання або до правових актів вносяться суттєві корективи, що дозволяють уніфікувати використання правових засобів. Вся ця робота пов'язується із безпосереднім використанням правових моделей, що виконують свою методологічну функцію при обробці нормативного матеріалу [165; 167, с. 12 – 15].

Підлягає використанню також категорія функцій, притаманних юридичним конструкціям. Функції характеризуються як основні напрямки впливу, завдяки чому проявляється їхня роль у правовому регулюванні. Проте ці напрямки є спрямованими на конкретні об'єкти, на вирішення конкретних завдань у різних сферах правового життя суспільства.

Огляд сучасної літератури дозволяє зробити висновок про різноплановість авторських поглядів на проблему функцій. Юридична конструкція як термін, що набув популярності у теоретичному правознавстві, застосовується тепер активно і представниками галузевих наук, які наділяють конструкцію різноманітними функціями. Але головне, що науковці і практики бачать у ній функціональність, а отже, корисність. Юридична конструкція дозволяє програмувати, планувати правову діяльність, закладає у поведінку суб'єктів певну концептуальну основу, інформує про можливі наслідки поведінки, сприяє інтерпретації та конкретизації нормативного змісту. Окрім вказаного, юридична конструкція сприяє орієнтації у

правовому просторі, а її інформативні можливості дозволяють реалізувати правопросвітницькі та правовиховні завдання [143, с. 181 – 184].

Не можна обійти увагою й категорію «види юридичних конструкцій», яка вказує на розмаїття їхнього походження та кількісні показники у використанні. Перше за все, привертають увагу такі види юридичних конструкцій, що утворюються відповідно до рівня використаних узагальнень – мега-, мета-, мезо-, мікро-. Дійсно, характеризуючи конструкцію державного суверенітету або конструкцію складно-альтернативної гіпотези в нормі права, ми розуміємо суттєві відмінності у рівнях узагальнення [112, с. 974 – 978].

Але питання видів юридичної конструкції – це питання не рівнів узагальнення, а методичного обрання класифікаційних критеріїв, що дозволяють здійснювати методично правильну диференціацію об'єктів. Тому у ході дослідження будемо враховувати, що корисними для пізнавального процесу можуть бути такі: критерії галузь права, сфера застосування, рівень складності або абстрагування конструкції, структура права, тип правової системи тощо.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можемо зробити висновок про наявність плюралізму наукових бачень щодо розуміння терміна «юридична конструкція». Варто відмітити, що зародження цього правового явища почалося завдяки представникам конструктивної правової школи, зокрема Р. Ієрінгу, який вважається її безпосереднім автором. Згодом, набуваючи наукового розголосу, юридична конструкція стає предметом для наукових пошуків і для інших авторів. При цьому, варто відмітити, що і сучасна правова наука не стоїть осторонь цього питання.

Встановлено, що сучасні автори при розкритті змістового наповнення цієї правової категорії використовують різні підходи і пропонують тлумачити юридичну конструкцію як модель, засіб юридичної техніки, метод наукового дослідження тощо.

Ураховуючи різні правові позиції, а також практичну і ціннісну спрямованість, вбачається за доцільне під поняттям юридичної конструкції розуміти програмні моделі взаємодії суб'єктів права, сформовані внаслідок

інтелектуально-вольової діяльності як категорії аксіологічного виміру права, правової культури, інтегровані до механізму правового регулювання, в яких відображаються об'єктивні закономірності розвитку суспільних відносин.

Висновки до розділу 1.

На основі глибокого аналізу історіографії юридичних конструкцій можна виділити складні етапи їх становлення як об'єкта наукових досліджень. Встановлено, що римське право стало основою для розвитку юридичних конструкцій, перші прояви яких простежуються в преторських рішеннях, судових збірниках і кодексі Юстиніана, що заклав фундамент для еволюції права загалом.

Завдяки логіко-діалектичному методу право почало розвиватися, сформувалися єдині юридичні терміни, такі як «юридична особа», «склад злочину», з'явилися консенсуальні договори та інститут тлумачення, що сприяло розвитку нових юридичних конструкцій. На початку XIX ст. паралельно з римським правом розвивалося німецьке право, яке було складним через поєднання національного та канонічного права. Історична школа права, критикуючи римське право, сприяла формуванню інституту законодавчої техніки.

У працях Б. Віндшейда та Р. Ієрінга описано основи юридичної техніки, зокрема, останній увів термін «юридична конструкція», розглядаючи її як «правове тіло» зі структурними елементами. Паралельно актуалізувалася наукова розробка цього явища, зокрема в роботах Ф. Жені та Г. Радбруха, які наголошували на цінності правової інтерпретації та переході від конкретного до абстрактного.

Значного розвитку тема юридичних конструкцій набула в дореволюційний період у працях С.А. Муромцева, М.М. Коркунова, Б. Боуффалла, М.М. Гродзинського, П.І. Люблінського, Є.В. Пассека, О.М. Унковського, С.Г. Фельдштейна та інших. М.М. Коркунов, зокрема, підкреслював органічну природу юридичних конструкцій, протиставляючи своє бачення поглядам Р. Ієрінга, і вважав, що вони мають стосуватися не лише окремих правових явищ, а й груп, пов'язаних явищ.

У радянський період вагомий внесок зробили О.О. Ушакова, В.В. Мальцевич, А.С. Піголкін, А.Ф. Черданцев, А.М. Нашиц, Р. Лукіч та інші, запропонувавши розглядати юридичні конструкції, як: 1) метод пізнання права; 2) засіб побудови нормативного матеріалу; 3) інструмент тлумачення та встановлення юридичних фактів у процесі реалізації норм.

Після 2000-х років питання юридичних конструкцій набуло особливої актуальності, що відображено в працях А.О. Осауленко, І.І. Бабіна, А.О. Дутко, М.С. Кельмана, О.В. Скрипника, Г.І. Неліповича (Бойко), О.В. Зінченко та інших. Дослідження здебільшого мають галузевий характер, акцентуючи практичний аспект. На дисертаційному рівні юридичні конструкції розглядаються з позицій загальної теорії права, зосереджуючись на понятті, змісті, класифікації та функціях. Провідним акцентом є аналіз юридичних конструкцій у контексті юридичної техніки (інструментальний підхід). Загалом це свідчить про позитивну тенденцію активізації наукових пошуків у напрямку конструювання права, що сприяє вдосконаленню правового регулювання та забезпеченню верховенства права.

Проведений аналіз свідчить, що дослідження юридичних конструкцій базується на різноманітних методологічних підходах, що відображає методологічний плюралізм і багатство авторських інтерпретацій цього явища. Сучасні дослідження найчастіше застосовують нормативістський, інструментальний, системний, психологічний і функціональний підходи. Ці підходи взаємодоповнюють один одного, формуючи цілісне уявлення про юридичне конструювання. Нормативістський підхід домінує в юридичній практиці, а в правових дослідженнях переважає методологічний плюралізм.

У процесі аналізу наявної джерельної бази з окресленої тематики, окрім наукових підходів (герменевтичного та системного) використано такі методи:

- функціональний – метод надає можливість розглянути явища юридичної конструкції у взаємодії з іншими правовими категоріями, висвітлити його роль у правовому регулюванні, правовому житті суспільства (підрозділи 2.2., 2.3., 3.1.);

- історичний – для висвітлення еволюції наукових поглядів на юридичні конструкції, зокрема зміни їхнього змісту (підрозділ 1.1), а також для

розмежування матеріального та процесуального права в різні історичні періоди й аналізу підстав поділу публічного та приватного права (підрозділи 2.2, 2.3);

- структурний – для розуміння будови юридичних конструкцій (підрозділ 1.3) та взаємозв'язків між їхніми компонентами в архітектурі матеріального, процесуального, публічного та приватного права (підрозділи 2.2, 2.3);

- аксіологічний – для розкриття ціннісного сприйняття юридичних конструкцій, зокрема в контексті їх створення та реалізації через освітні, наукові й правотлумачні процеси, з акцентом на практичні аспекти (підрозділ 2.1);

- порівняльно-правовий – для зіставлення наукових поглядів на дефініцію «юридична конструкція» та її зміст, аналізу особливостей реалізації в різних державних процесах, а також для співставлення теоретичних положень із практикою вітчизняного законодавства та зарубіжних судових рішень (підрозділи 3.1, 3.2);

- прогностичний – для визначення перспектив розвитку концепції юридичних конструкцій на основі порівняльно-правового методу, окреслення теоретичних і практичних напрямів їх удосконалення (підрозділ 3.1);

- формально-юридичний – для аналізу судових рішень шляхом зіставлення юридичних конструкцій із фактами реальності (підрозділ 3.1).

В інтерпретації поняття «юридична конструкція» серед науковців є як спільні, так і різні погляди, що формуються відповідно до мети дослідження та сфери наукового інтересу. Переважна більшість авторів погоджується, що юридична конструкція – це певна модель чи система, що має визначений набір елементів і слугує основним інструментом для створення та упорядкування нормативно-правових актів.

Виходячи з цього, з урахуванням узагальненого досвіду попередніх дослідників та застосування аксіологічного підходу, як ключового, пропонується визначення поняття юридичних конструкцій, під якими слід розуміти програмні моделі взаємодії суб'єктів права, сформовані внаслідок інтелектуально-вольової діяльності як критерії аксіологічного виміру права, правової культури, інтегровані

до механізму правового регулювання, в яких відображаються об'єктивні закономірності розвитку суспільних відносин.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

2.1. Практичне значення юридичних конструкцій у сфері реалізації права

Однією з основних функцій права є врегулювання суспільних відносин, приведення їх у відповідність до встановлених стандартів (нормативів) шляхом перетворення абстрактних моделей поведінки соціальних суб'єктів у практичну площину життя. Саме у такому ракурсі відбувається безпосередній процес реалізації права. Власне у моделях поведінки, які являють собою певні конструктивні утворення, втілюються потреби, інтереси соціальних суб'єктів, гарантії їхньої реалізації, зокрема й компенсаційні заходи відповідальності винних осіб тощо. Принципи та гарантії здійснення права складають базис функціонування правової сфери, в якій утворюються та розвиваються правові відносини, відбувається фактичне втілення права у практику життя.

Отже, сфера реалізації права становить цілісну, гармонійно поєднану сукупність правореалізаційних механізмів, що складаються із функціонально поєднаних правових явищ, за наявності та взаємодії яких правові конструкції стають правовою реальністю. Втілюється мета правового регулювання, упорядковуються суспільні відносини, реалізується соціальний інтерес як окремих індивідів, так і їхніх об'єднань. Зовсім іншою постає ситуація, коли правореалізаційні процеси гальмуються на шляху здійснення права, виникають цілком «законні» перешкоди, як умови реалізаційної процедури, коли бажаного юридичного факту досягти неможливо, правові відносини не розвиваються в очікуваному форматі тощо. У таких випадках прийнято говорити про неефективність права, яке інколи називають «мертвим правом», відсутність належних гарантій реалізації, якості правових конструкцій, зловживання суб'єктів. Загалом ці питання поєднуються проблематикою визначення ефективності права,

під якою, зазвичай, розуміють співвідношення реалізованості мети та результату правового регулювання.

Обговорюючи практичне значення юридичних конструкцій, ми продовжуємо дискусію щодо ефективності права, закону, окремо взятої правової норми, намагаємося зіставити практичний результат їхнього втілення у поведінці соціальних суб'єктів із визначеною у праві метою правового регулювання. Таким чином, передбачається, що практичне значення – це ефективність, основне призначення, функціональність, значущість, а отже, і цінність юридичної конструкції для життя соціальних суб'єктів.

З розумінням підтримуємо позиції дослідників, які вважають, що практична значущість права, а значить і юридичних конструкцій, пов'язана з низкою зовнішніх і внутрішніх факторів, які слід урахувувати, відшукуючи шляхи підвищення ефективності прийнятого правового акта. Зазначені фактори можна також назвати умовами досягнення ефективності юридичних конструкцій, які власне і сприяють підвищенню їхньої ролі та практичної значущості у сфері реалізації.

Зокрема, як внутрішні фактори ефективності (практичної значущості) необхідно розглядати: по-перше, право як соціальний феномен, як явище, цінне для суспільства, оскільки передбачає найважливіші соціальні постулати про свободу, рівність, справедливість; по-друге, якість його змісту, відповідність найважливіших ідей потребам розвитку суспільства (панівним верствам населення); по-третє, техніко-конструктивна якість його внутрішньої будови.

Наприклад, актуальна і зрозуміла для сучасного українського суспільства правова конструкція «статус учасника бойових дій», що наразі неефективно втілюється у практичну площину через наявний неякісний процесуальний компонент. Зокрема, доволі дискусійними залишаються питання щодо підтвердження участі у бойових діях, і хоча процедура виписана доволі логічно і структуровано, але відкритими залишають аспекти практичного втілення усього алгоритму [160].

У той же час якісно виписана конструкція «реєстрації майна фізичних осіб – власників цього майна» має низький рівень ефективності через несправедливе зрівняння всіх власників перед формалізованою процедурою оподаткування та через необхідність пошуку не правових шляхів реалізації права на власність [156].

Отже, фактично у чинному законодавстві є такі внутрішні фактори, які можуть суттєво впливати на правореалізаційні процеси різних юридичних конструкцій.

Як було зазначено вище, є й зовнішні фактори, що впливають на практичну значущість реалізації юридичних конструкцій, тобто ті умови та явища соціального життя, функціонування яких, тим чи іншим чином, пов'язується з процедурою правового регулювання, якістю правореалізаційних процесів.

Правові моделі, сконструйовані законодавцем, існують у таких двох аспектах: як певний потенціал, ідеал, перспективна взаємодія; як фактична поведінка суб'єктів правовідносин, що має різні способи та форми свого прояву у зовнішньому середовищі.

Отже, спостерігаючи реалізацію юридичної конструкції, ми, по суті, відзначаємо фізичну поведінку суб'єкта, що взаємодіє з іншими суб'єктами права у певному соціальному середовищі, що називається правовою поведінкою. Нагадаємо, що під цим поняттям розуміють поведінку суб'єктів суспільних відносин, яка відповідає вимогам права (законів та інших нормативно-правових актів) [218]. Таким чином, на стан її реалізації можуть впливати різні зовнішні фактори, серед яких виокремимо найсуттєвіші і ті, що мають правове походження.

До таких, перш за все, слід віднести рівень правової культури населення (соціальне середовище), правової обізнаності, готовності до виконання суб'єктами права його приписів. Одним із показників такої «готовності» є стан законності, показники криміногенної характеристики публічного порядку в регіоні (область, місто, село, селище). Впливає на практичне втілення юридичних конструкцій також якість роботи судових та правоохоронних органів, наявність можливостей отримання правової допомоги. Так, наприклад, у конструкції ст. 9 Закону України

«Про безоплатну правничу допомогу» зазначено, що суб'єктами надання первинної правничої допомоги є:

- 1) органи виконавчої влади;
- 2) органи місцевого самоврядування;
- 3) центри з надання безоплатної правничої допомоги;
- 4) спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги, утворені органами місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної громади;
- 5) юридичні особи приватного права, які мають право надавати правничу допомогу, залучені органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку;
- 6) адвокати та інші фахівці у відповідній галузі права, залучені органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку [154].

Саме на ці органи покладається функція недопущення правопорушень як зовнішнього негативного фактору реалізації юридичних конструкцій. Ці ж суб'єкти, окрім превентивних завдань, забезпечують припинення правопорушень, їхнє розслідування, притягнення винних до відповідальності, забезпечують дію компенсаційних механізмів, сприяють усуненню факторів, що зумовлюють вчинення правопорушень.

Окремим фактором зовнішнього впливу суб'єктивного рівня походження слід визначити тлумачення права, як один із видів пізнавальної діяльності людини, завдяки якій розкривається істинний зміст права, визначається правильний і надійний шлях його практичного втілення, а також залежить ефективність досягнення мети правового регулювання.

Оскільки всі конструкції правовідносин мають результативний характер, то відповідно постає питання і про їх тлумачення, що також вказує на практичну значимість реалізації таких конструкцій.

Варто наголосити, що у сучасній теорії права наявна дискусія щодо співвідношення таких юридичних конструкцій, як тлумачення та конкретизація права. За класичною схемою, тлумачення визначається як інтелектуально-вольова

діяльність суб'єкта права (особливо, якщо йдеться про офіційне тлумачення) щодо встановлення змісту права з метою його подальшого ефективного, однотипного та багаторазового використання. Як влучно зазначає В.К. Антошкіна: «основна мета юридичного тлумачення – створення умов для ефективного функціонування права, і, тим самим, забезпечення балансу законних інтересів суспільства, держави і особи» [4, с. 60 – 63].

Що ж до питання конкретизації права, то, як вказує О.С. Гордієнко, вона здебільшого здійснюється щодо юридичної конструкції норм права та оцінних понять, які сформульовані у загальному (абстрактному) вигляді. Також вона здійснюється уповноваженим суб'єктом (судом, прокуратурою ін.) із урахування власного розсуду і щодо конкретно взятої ситуації, тобто носить індивідуальний характер правозастосування [126, с. 335]: Так само особа, що здійснює таку діяльність не може виходити за межі самої конструкції норми, створюючи нову, вона може лише доповнити її новим елементом новизни щодо правового регулювання та реалізації [4, с. 61 – 62].

Таким чином, здійснюючи тлумачення правової цінності та юридичних конструкцій щодо їх досягнення, відповідний суб'єкт виходить із позиції її багаторазового використання в юридичній практичній діяльності. Натомість при проведенні конкретизації особлива увага приділяється індивідуальному підходу щодо з'ясування сутності юридичної конструкції правової цінності, виходячи із відповідних обставин справи.

Як попередній підсумок, можемо констатувати, що на якість реалізації юридичних конструкцій впливають різноманітні соціальні фактори, які визначають рівень їхньої ефективності або практичної значущості у конкретній сфері реалізації.

Усі фактори впливу, як умови досягнення належного рівня ефективності, за своїм походженням можна поділити на дві групи: фактори внутрішнього та зовнішнього впливу.

Найбільшого впливу у правореалізаційному процесі набувають фактори правового характеру. Відповідно до теорії механізму правового регулювання вони

можуть бути об'єднані у самостійну цілісну юридичну конструкцію, завдяки якій формується загальне уявлення про співвідношення регулятивних та реалізаційних процесів.

Для досягнення мети пізнавальних завдань підрозділу повернемося до поняття «сфера реалізації», саме в якій і маємо визначити практичне значення юридичних конструкцій.

Поняття «сфера реалізації» є абстрактним, багаторівневим і комплексним для теоретичного сприйняття. У реальному житті воно охоплює різні соціальні сфери, в яких право має регулятивний вплив (економіка, політика, правоохоронна діяльність, виробництво, фінанси, міжнародні відносини, освіта, медицина, наука тощо). Тому практичну цінність юридичної конструкції слід шукати у певних сферах суспільного життя, використовуючи аксіологічну (ціннісну) методологію та враховуючи те, що право має різноманітні форми фіксації (конструювання) і є неперевершеною цінністю для суспільства.

У зв'язку з цим необхідно надати відповіді на такі питання: 1) як у теорії права розуміється ціннісна ідеологія і чому право, сформульоване з використанням певних юридичних конструкцій, як моделей поведінки, становить соціальну цінність; 2) як проявляється практичне значення юридичних конструкцій у таких сферах реалізації, як: юридична практична діяльність, юридична наука, юридична освіта; 3) як розкривається практичне значення юридичних конструкцій у контексті правової поведінки?

Отже, перед тим як безпосередньо перейти до розкриття цінностей юридичних конструкцій, необхідно дослідити етимологію терміна «цінність».

Одним із перших науковців, предметом дослідження якого було питання цінності, можна вважати І. Канта, який вказував, що цінності як окремо взятої категорії не існує, а є лише значущість; вона є вимогою звернення до поставленої перед нею метою [198, с. 160 – 161].

Однак, як показує аналіз різних наукових джерел, у роботах зустрічаємо й інші значення цього терміна. Так, у працях політичного економіста XVIII ст. Адама Сміта, термін «цінність» трактувався як вартість чогось, головним чином в

економічному сенсі обмінної вартості. У ХІХ ст. ця категорія набуває нового філософського осмислення у наукових дослідженнях таких вчених-неокантіанців, як: Рудольф Герман Лотце та Альбрехт Рітшел, Фрідріх Ніцше (автор теорії переоцінки всіх цінностей), Алексіус Мейнонг та Крістіан фон Еренфельс, а також Едуард фон Гартман – філософ конструкції несвідомого, який у своїй праці «Нарис аксіології» (1909 р.) вперше використав цей термін у заголовку.

Також досліджували це явище Гуго Мюнстерберг, якого часто вважають засновником прикладної психології; та Вілбур Маршалл Урбан, чия праця «Оцінка, її природа і закони» (1909 р.) стала першим трактатом на цю тему англійською мовою, яку згодом представили у Сполучених Штатах. Книга Ральфа Бартона Перрі «Загальна теорія цінності» (1926 р.) була названа *magnum opus* нового підходу. Цінність, за його теорією, – це «будь-який об'єкт, що представляє будь-який інтерес». Пізніше він дослідив вісім «сфер» цінності: мораль, релігію, мистецтво, науку, економіку, політику, право і звичаї [271].

Насамперед розрізняють інструментальну та внутрішню цінність – між тим, що є благом як засобом, і тим, що є благом як метою. Джон Дьюї у працях «Людська природа і поведінка» (1922 р.) та «Теорія оцінки» (1939 р.) представив прагматичну інтерпретацію цінності і намагався зруйнувати цю відмінність між засобами та метою. Проте це був спосіб підкреслити, що багато речей у людському житті, а саме: здоров'я, знання і чесноти, є цінностями в обох значеннях. Інші філософи, як-от К.І. Льюїс, Георг Генрік фон Райт і В.К. Франкен, примножили підстави для відмінності, розрізняючи, наприклад, інструментальну цінність (бути добрим для певної мети) і технічну цінність (бути добрим у виконанні чогось), або ж цінність, що сприяє (бути добрим як частина цілого), і кінцеву цінність (бути добрим як ціле) [271].

Г.Е. Мур, батько-засновник аналітичної філософії, розробив теорію органічного цілого, вважаючи, що цінність сукупності речей залежить від того, як вони поєднані [271]. Розглядаючи таку позицію з погляду реалізації права та його конструкцій в якості різного роду цінностей, варто зазначити, що питання зв'язків між цими конструкціями і впливають як на можливість їхнього існування

(закріпленості у нормі права), так і безпосередньо на процес втілення та досягнення результату (мети).

Ми підтримуємо бачення І.О. Биля-Сабодаш, що значення юридичної конструкції, окрім сфери реалізації, також виявляється й у нормотворчій сфері, що закладає основи для її подальшого втілення. Окрім того, що юридичні конструкції є правничим технічним засобом викладення та побудови відповідного нормативного матеріалу, тобто правової цінності, вони також визначають взаємозв'язок між його змістовним наповненням та суспільними відносинами, що у свою чергу, унеможлиблює існування прогалин [12, с. 871 – 872]. Саме правильна побудова нормативного матеріалу є запорукою його подальшої реалізації, досягненню заявленої у змісті юридичної конструкції правової цінності (блага), задоволення суспільних потреб, отже, і набуття відповідного практичного значення та обґрунтованості щодо необхідності їх існування.

Як влучно підкреслює М.П. Колесніков, реалізація права, а отже, і юридичних конструкцій, є сферою діяльності людини, що зумовлює його (право) вивчення з філософського погляду – аксіологія права. Отож право виступає як одна із форм чітко визначених правових цінностей, під яким автор пропонує розуміти «властивості (ознаки) права, суттєво значимі для людей... свобода, рівність, справедливість». Відповідно ці цінності мають свою зовнішню форму вираження, що конкретизується у таких юридичних конструкціях, як: норма права, правова поведінка, правова свідомість [198, с. 161 – 162], комплексне поєднання яких і передбачає їх реалізацію, а отже, і практичне значення як результат досягнення мети діяльності.

Прийнятною є теза Л.І. Заморської, що право є цінним через змістовні та формальні властивості, наявність яких сприяє як задоволенню потреб, так і слугує «інструментом реалізації і погодження інтересів». Воно є результатом вираження більш загальних людських цінностей, яке їх закріплює та охороняє. Людські цінності, а саме: честь, гідність, свобода, справедливість, добробут, достаток є не тільки сутністю права, а й виступають у якості його мети та цілей, що містяться в окремих правових нормах, інститутах [69, с. 222], конструкціях.

Цієї ж позиції дотримується і К.В. Горобець, вказуючи на те, що з нормативістського підходу праворозуміння, правові цінності розглядаються як певні юридичні конструкції, що були відмежовані від змісту норм права [33, с. 80].

І.М. Вороніна також розглядає поняття цінності права з позитивістського погляду, зазначаючи, що цей термін варто розуміти як наявність певних благ (природних та соціальних), що є значимими та корисними як для суспільства загалом, так і для окремої людини, які захищаються та забезпечуються нормами позитивного права [22, с. 180]. Таке твердження є цілком прийнятним, якщо його аналізувати з практичного спрямування, оскільки будь-яка конкретна ціннісна правова категорія (благо) має бути передбачена у відповідній юридичній конструкції, що визначає можливість її подальшого втілення у життя.

Ми також поділяємо наукову позицію І.В. Кравцова, який вказує, що правові цінності є підґрунтям для існування права та правового порядку, виступаючи при цьому обґрунтуванням для створення та впровадження різних нормативних юридичних конструкцій, а також закріпленні у цих же конструкціях положень щодо їх охорони, яка і є головною метою права [100, с. 52].

І.О. Биля-Сабодаш також вказує, що юридичні конструкції мають практичне значення, особливо для подальшої їх реалізації, оскільки є основою для формування позитивного права. Зокрема, науковець зазначає, що юридичні конструкції ще на етапі формування «визначають своєрідність мислення», оскільки у своєму змістовному наповненні за допомогою різних прийомів логіки та якісного формулювання визначають відповідні зв'язки між явищами правової дійсності, розкриваючи таким чином рівень розвитку права та його структурних елементів [12, с. 871].

Підставою існування та реалізації правових цінностей є відповідні ціннісно-правові відносини, що реалізуються між людьми. Як результат (і як основа для буття) таких правовідносин є необхідність у чітко встановлених вимогах – юридичних конструкціях норм права. Сукупність дій, що відповідають таким установкам визнаються законними і виступають цінностями як для самого суб'єкта їх реалізації, так і для суспільства загалом. Під час процедури реалізації цих

правовідносин створюються такі конструкції, як: правова оцінка (судження про подію чи норму права), ціннісна правова орієнтація (індивідуальне власне враження особи щодо правових цінностей, їх впорядкування та визнання як бажаного результату) і ціннісна правова установка (спрямований вплив одного чи кількох суб'єктів на особу чи суспільство, створення у них правових орієнтирів) [198, с. 162].

У свою чергу, багаторазовість реалізації юридичних конструкцій правовідносин у своєму сукупному поєднанні формує юридичну практичну діяльність. Саме тому, ще одним моментом, що вказує саме на практичність реалізації юридичних конструкцій є питання щодо їх довготривалості існування, що беззаперечно пов'язане із юридичною практикою. Як підкреслює Л.І. Заморська, одним із яскравих аспектів цінності є її можливість пов'язати різні темпоральні межі існування (минуле, теперішнє і майбутнє). Це, у свою чергу, дозволяє їй визначити систему пріоритетів, критерії оцінок, способи визнання у соціумі, побудувати системи майбутньої багаторівневої орієнтації тощо [69, с. 221]. На наше переконання, зазначене також можна вважати ціннісними властивостями юридичних конструкцій, що безумовно вказує на їхню практичну значущість. Саме така часова особливість притаманна конструкціям права, адже, здебільшого, вони є такими, що апробовані у результати багаторазового використання. Яскравим прикладом довготривалої та багатократної реалізації юридичних конструкцій є рецепції римського права, зокрема, у положеннях щодо свободи договору, свободи підприємницької діяльності, невтручання у приватне життя, незаконне позбавлення права власності, судовий захист тощо. У свою чергу, вдало та якісно сформульовані юридичні конструкції стають основою та зв'язковою частиною для подальшого розвитку права та формування нових конструкцій із оновленим ціннісним наповненням, що передбачає практичне втілення нових інтересів як суб'єктів публічного, так і приватного права.

Водночас і питання темпоральних меж існування та багаторазового використання різних ціннісних юридичних конструкцій, і проблематика їх реалізації у вигляді правовідносин беззаперечно пов'язані з явищем

правозастосовної діяльності. Справа у тому, що і позитивні (правовірні), і негативні (неправовірні) правовідносини мають своє документальне підтвердження, що також виражається у специфічному виді юридичної конструкції (мегаструкція правозастосовного акту). Однак, тут маємо звернути увагу на деякі аспекти. Як показує практика, інколи, для досягнення певного блага (правової цінності) одного документа може бути недостатньо. У цьому випадку, особливо яскраво виявляють генетичні зв'язки юридичних конструкцій як між відповідною правовою нормою та правозастосовним актом, так і різними правозастосовними актами, комплексна (сукупна) наявність яких і є підставою для отримання правової цінності. Наприклад, для того, щоб притягнути особу до відповідальності потрібно мати відповідний акт (юридичну конструкцію вироку суду), що укладається на основі інших доказових документів (юридична конструкція протоколу, постанови, показання свідків, експертного висновку тощо). Така ж процедура буде й у випадку реалізації правомірної поведінки. Наприклад, для того щоб особа стала власником квартири, необхідно не тільки її вибрати та сплатити відповідні кошти, але й документально це оформити у вигляді юридичної конструкції договору купівлі-продажу. Однак, для того, щоб його скласти і нотаріально завірити необхідна наявність інших матеріалів, зокрема юридичних конструкцій попереднього договору чи свідоцтва про право власності, довідки про відсутність комунальної заборгованості, технічний паспорт на квартиру, завірений у бюро технічної інвентаризації, довідка про зареєстрованих осіб тощо. Оскільки відповідний алгоритм дій міститься в юридичних конструкціях норм чинного законодавства, то видається можливим говорити не тільки про узгодженість між юридичними конструкціями як результатом юридичної техніки (нормотворчої діяльності), але й їхніми зв'язками із правовою реальністю та дійсністю.

У свою чергу, реалізація зазначеного вище не можлива без певних знань та умінь, володіння певними правилами побудови та вираження юридичних конструкцій. Саме тому, не менш вагомим є питання щодо практичної значимості юридичних конструкцій у сфері реалізації права, використання її в юридичній науці. Як влучно зазначає І.О. Биля-Сабодаш, юридична конструкція виступає

ядром правового знання, оскільки репрезентує не тільки найголовніші компоненти правових явищ, але стійкі зв'язки між ними, чим дозволяє отримати більш глибокі знання [12, с. 872]. Саме відповідні знання, на наше переконання, можна вважати правовою цінністю, оскільки вони є бажаною результативною конструкцією, що буде основою для розвитку та обґрунтування нових ідей та концепцій.

Розвиваючи наукову позицію І.О. Биля-Сабодаш, М.С. Кельман вказує на те, що «...юридичні конструкції стають особливим способом зв'язку, що забезпечує відповідність приписів позитивного права природі регульованих відносин. Це, у свою чергу, вимагає відповідного коригування уявлень про пізнання законів суспільних відносин та їхнє вираження у законах юридичних, оскільки і тут між науковим законом і законом юридичним виникає «інженерний посередник» – юридична конструкція» [87, с. 109]. Науковець також вказує на те, що наукове тлумачення та сприйняття різних юридичних конструкцій має відповідне практичне значення, оскільки теоретичні уявлення щодо конструкції правової цінності можуть трансформуватися у нормативну конструкцію, наприклад, закону, формуючи таким чином її призначення, структуру побудови та відповідні зв'язки між елементами, у тому числі і системи законодавства [87, с. 109].

Влучною є теза Д.О. Лавренка про те, що юридичні конструкції, а отже, і їхні змістовні цінності, не лише «акумулюють і ретранслюють» апробовані зразки і моделі юридичної практичної діяльності, але й виступають базою для формування нового правового знання, входячи при цьому у «базовий арсенал аналітичної методології права» [109, с. 59].

На нашу думку, окреслена авторами концепція цілком має право на існування, оскільки комбіноване поєднання наукової інтерпретації з юридичною практикою дають можливість повноцінної реалізації конструкції правової цінності у правомірний спосіб діяльності суб'єкта.

Беззаперечними буде також той факт, що існування науки поза межами освіти неможливе. Для подальшого розвитку науки необхідні певні знання, які здобуваються під час навчання. Таки чином, можемо виокремити ще один аспект практичного значення юридичних конструкцій у сфері реалізації права, а саме

юридична освіта. Погоджуючись із науковою позицією І.О. Биля-Сабодаш, можемо зазначити, що цінність юридичних конструкцій полягає у тому, що вони дозволяють вивчати найстабільніші компоненти змісту права, забезпечуючи таким чином ґрунтовні знання у сфері юриспруденції [12, с. 872]. Як вже було зазначено вище, знання за своєю сутністю є доволі специфічною конструкцією правової цінності, оскільки спонукає до мисленнєвої діяльності та розгляду ситуації з різних сторін.

Слушною є думка С.В. Бебко, в якій автор вказує на те, що цінність освіти полягає у спрямованості на людиноцентристські, культурні та творчі чинники, що слугують стратегічною основою для розвитку різних сфер суспільства (економічної, соціальної, політичної, безпекової тощо). Розвиток суспільства, ураховуючи постійні економічні, культурні, соціальні, духовні зміни, їх переосмислення, визначає потребу у балансуванні між різновіковими поколіннями, їхнім ресурсним забезпеченням, запровадженням нових стандартів, технологій, що у свою чергу, залежить від належного рівня людської освіченості та інтелектуального потенціалу нації [11, с. 72 – 73].

Відповідним рушійним моментом, здатним сформувати вмотивоване, компетентне покоління, яке спроможне мислити, подолати наявні виклики, беззаперечно є освіта. Вона формує майбутніх фахівців окремо взятої сфери, надаючи їм усі можливості та уміння щодо таких конструкцій, як: знання, розумові цінності, самореалізація та самовдосконалення.

На наше переконання, у такому значенні юридичні конструкції виступають не тільки як благо, але й як засіб, оскільки вони є каркасом, що фокусує на собі отримані знання, накопичення яких веде до формування критичного мислення та розвитку інтелектуальних здібностей у людини. Таким чином, особа у процесі реалізації юридичних конструкцій одночасно використовує їх і як засіб, і як мету.

Не менш важливим щодо практичного застосування є проблематика реалізації юридичних конструкцій у повсякденному житті осіб, що здійснюється у формі правової поведінки. У свою чергу, будь-яка правова поведінка пов'язана з іншим правовим явищем, а саме правовідносинами. Як відомо, для реалізації

мегаконструкцій правовідносин мають бути наявні певні компоненти – метаконструкції суб'єктів права, об'єктів права, зміст (права та обов'язки), а також юридичний факт, що підтверджує практичну результативність. Оскільки «факт», у тому числі і юридичний, символізує об'єктивність, а «цінність» – суб'єктивність, зв'язок цінності з фактом має фундаментальне значення для розробки будь-якої теорії об'єктивності цінності та оцінних суджень, також і щодо юридичних конструкцій. У той час такі описові науки, як: соціологія, психологія, антропологія та порівняльне релігієзнавство, намагаються дати фактичний опис того, що насправді цінується, а також причинне пояснення подібності і відмінності між оцінками, завданням філософії права залишається питання про їхню об'єктивну обґрунтованість. Як і філософія, так і правова наука у процесі пізнання сутності будь-якої конструкції, що надалі виражається у її реалізації, першочергово запитує, чи щось має цінність тому, що воно бажане, чи воно бажане тому, що має цінність. В обох підходах передбачається, що ціннісні судження (юридична конструкція) мають когнітивний статус, і підходи відрізняються лише в тому, чи існує цінність як властивість чогось незалежно від людського інтересу до нього або бажання його мати. З іншого боку, некогнітивісти заперечують когнітивний статус ціннісних суджень, вважаючи, що їхня основна функція є або емотивною, як стверджує позитивіст А.Д. Айєр, або прескриптивною, як вважає аналітик Р.М. Хейр. Екзистенціалісти, такі як Жан-Поль Сартр, наголошуючи на свободі, рішенні та виборі цінностей, також, здається, відкидають будь-який логічний чи онтологічний зв'язок між цінністю та фактом [271]. Однак, для теорії права наявність конструкції юридичної цінності (бажаного) і факт її досягнення мають вагоме значення, оскільки, як показує практика, досягнення першої може виражатися як у правомірній, так і протиправній поведінці, що тягне за собою різний результат для суб'єкта – відповідальність. Якщо особа бажала отримати правову цінність і реалізувала її досягнення в законний (передбачений у юридичній конструкції алгоритм дій) спосіб, то і результат такої діяльності буде правомірним. В іншому випадку, така особа понесе юридичну відповідальність у відповідності до чинного законодавства.

На основі проведеного аналізу наукових та нормативних джерел, а також узагальнюючи юридичну практику та зіставляючи її із теоретичним підґрунтям існування, можемо зробити такі висновки. Розглядаючи питання практичної значущості правових явищ, доцільним є використання аксіологічного підходу, який дозволяє уявити те чи інше явище як цінність для конкретної сфери суспільного життя, в межах якої правове явище функціонує. Загалом питання практичної значущості явища – це питання його ефективності, яку слід розуміти як співвідношення мети та досягнутого правового результату.

Якщо йдеться про значення певного явища у сфері реалізації права, то такі дослідження повинні мати конкретизований характер, визначаючи – для якої конкретно сфери суспільного життя ми намагаємося висвітлити функціональну роль, значущість або цінність.

Ціннісний аспект дозволив охарактеризувати практичне значення юридичних конструкцій, зокрема для таких сфер суспільного життя як юридична практика діяльність, юридична освіта, юридична наука. Потребують окремого вивчення питання практичної значущості юридичних конструкцій для сфери нормопроекування, бізнесу, міжнародних відносин, політики, економіки тощо.

Прогнозуючи практичне значення юридичних конструкцій змісту того чи іншого правового акта, можливість досягнення ним мети регулятивного впливу для певної сфери суспільних відносин, необхідно зважати на існування ряду зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, наявність яких може як гальмувати, так і стимулювати правореалізаційні процеси. І в першу чергу, серед зовнішніх факторів виокремлюються фактори правового походження, які разом утворюють цілісний механізм, здатний забезпечити життя права, його повноцінне функціонування, а отже, реалізацію у конкретному соціумі.

2.2 Особливості правореалізації юридичних конструкцій у матеріальному та процесуальному праві

Беззаперечним є той факт, що у процесі реалізації будь-яких правових явищ особливого значення набувають питання закріплення їхніх властивостей у нормативному матеріалі, який містить відповідну сукупність логічних зв'язків побудови власне конструкцій, що й обумовлює їх подальшу дієвість. Структурними елементами таких явищ права, які б могли бути неодноразово використані у врегулюванні суспільних відносин, можна назвати юридичні конструкції.

На наше переконання, як матеріальне, так і процесуальне право можна розглядати у форматі метаконструкції, що складається із низки інших конструкцій меншого рівня (мезо- та мікроконструкцій). Саме правильність генетичного поєднання цих мезо- та мікроконструкцій сприяє найкращій взаємодії та ефективності функціонування цілої системи права загалом. При цьому варто врахувати, що однією з ознак системи права є не просто наявність компонентів, а присутність у них функціональних зв'язків, стійкості та органічності поєднання. Таким чином, розглянемо цю наукову позицію більш детально та аргументовано.

Для здійснення такого дослідження нами буде використано такі методи, як: історичний – для розкриття окремих підходів щодо розуміння понять матеріального та процесуального права у різні історичні періоди розвитку цих правових явищ; герменевтичний, використання якого надасть змогу тлумачення змістовного наповнення юридичних конструкцій матеріального та процесуального права; структурний метод – для опрацювання архітектури та зв'язків між юридичними конструкціями матеріального та процесуального права.

У наукових колах вважається, що основоположником розподілу права на матеріальне та процесуальне був В. Блекстоун, який у своєму дослідженні «Коментарі до законів Англії» (1765 р.) [224] розподілив припинення неправомірної поведінки між матеріальним правом та процедурним механізмом.

Окрім вказаного автора, питання існування та взаємодії матеріального і процесуального права розглядали й інші представники юриспруденції того часу. Зокрема, І. Бентам у своїй праці «Про закони взагалі» (1782 р.) стверджував, що «матеріальне право» і «процесуальне право» можуть бути чітко розділеними. Він вказував, що «під процесом мається на увазі курс, узятий для виконання законів.... Закони, що встановлюють порядок проведення процедури, раніше характеризувалися терміном несамоствійного права. Це суперечить іншим законам, виконання яких вони мають на меті, і які з цією ж метою характеризуються відповідним протилежним терміном – матеріальне право» [222].

Інший, не менш відомий, теоретик права Т.Е. Голланд у своїй книзі «Юриспруденція. Елементи юриспруденції» (1880 р.) стверджував: «Закон – визначає права, яким воно має сприяти, і вказує спосіб, яким воно має їм сприяти. Отже, більш визначені права створюють «матеріальне право», а забезпечувальний спосіб надання допомоги та захисту і є «несамоствійним правом» або «процесуальним» [234].

Ще один правознавець Дж. Салмонд дотримується дещо іншої думки, зокрема щодо розмежування, оскільки багато процесуальних норм мають чіткий теоретичний опис, однак «на практиці такі норми повністю чи в значній мірі еквівалентні нормам матеріального права». Він зазначав, що якщо «здійснення правосуддя в його типовому вигляді полягає у застосуванні засобів правового захисту до порушених прав», то це може означати, що матеріальне право – це те, що визначає права, у той час як процесуальне право окреслює засоби правового захисту. Але ця відмінність між «*jus* та *remedium*» (правом і засобом правового захисту) є неприйнятною, оскільки існує багато прав (у широкому розумінні), які належать до процесуальної сфери; наприклад, право на оскарження, право давати свідчення від свого імені, право допитувати іншу сторону тощо. Також Дж. Салмонд вказував на те, що норми, які визначають засоби правового захисту, можуть бути такою ж частиною матеріального права, як і ті, що визначають саме право. Матеріальна частина кримінального права стосується не лише злочинів, але й передбачених за них покарань. Так, у цивільному праві правила щодо визначення

розміру відшкодування збитків відносяться до матеріального права не менше, ніж ті, що визначають, що таке «шкода», яка підлягає відшкодуванню. Таким чином, визначати процес як такий, що стосується не прав, а є засобами правового захисту, означає протиставляти «засіб правового захисту» процедурі, за допомогою якої він стає доступним. Матеріальне право стосується цілей здійснення правосуддя. Воно визначає їхню поведінку та відносини у справах, що розглядаються в суді.

Дж. Салмонд першим запропонував розглядати «процесуальне право як галузь права, що регулює процес судового розгляду. Це право дії, а все інше є матеріальним правом і стосується не процесу судового розгляду, а належить до його цілі та предмету...». Матеріальне право стосується цілей правосуддя шляхом встановлення необхідної поведінки і відносин щодо предметів судового розгляду. Процесуальне право має справу із засобами та інструментарієм, за допомогою яких ці цілі мають бути досягнуті [240].

Окрім зазначених теорій, у класичній юриспруденції існують й інші погляди, які полягають у тому, що немає відмінності між матеріальним та процесуальним правом. «Різниця між матеріальним і процесуальним правом є штучною та ілюзорною. Наперед визначені засоби та механізми, використання яких дозволено стороні судового процесу, може визнаватися як саме право».

Досліджуючи питання матеріального та процесуального у колізіях права, професор В.В. Кук дійшов до трихотомії, де вказував на те, що існує «матеріальне», «процесуальне» та «півтінь» або «зона сутінків», «нічийна земля», що може бути як «матеріальною», так і «процесуальною», залежно від визначеної мети [269; 262].

Усі ці позиції вказують на те, що питання матеріального та процесуального при дослідженні теорії права є довготривалим та актуальним предметом для наукових пошуків. При цьому, на наше переконання, не менш цікавим із наукового погляду є питання щодо особливостей побудови таких елементів структури права, оскільки таке конструювання має не тільки існувати абстрактно, але й функціонувати на практиці.

Цілком логічним є твердження, що із зміною суспільних відносин відбувається і видозмінення законодавства, а отже, і відповідних норм права. Це, у

свою чергу, слугує одним із аспектів, пов'язаних із розвитком теорії права. Саме тому, перш ніж перейти до безпосереднього дослідження особливостей правореалізації юридичних конструкцій у матеріальному та процесуальному праві, необхідно зробити огляд сучасних наукових позицій щодо розуміння та світосприйняття вказаних понять.

На думку авторського колективу вітчизняного юридичного енциклопедичного словника за редакцією Ю.С. Шемшученка, матеріальне право слід тлумачити як правові норми, за допомогою яких держава здійснює вплив на суспільні відносини шляхом прямого, безпосереднього правового регулювання [45, с. 92; 218].

Як зазначає О.О. Уварова, під цим поняттям варто розглядати підсистему права, що складається з норм і принципів, які визначають певну модель поведінки шляхом встановлення прав та обов'язків суб'єктів права [13, с. 264].

На переконання представників харківської школи права (О.В. Петришина, Д.В. Лук'янова, С.І. Максимова, В.С. Смородинського), цей термін можна інтерпретувати як такий, що «встановлює еталони правомірної поведінки (права, обов'язки та юридичні заборони здійснювати певні діяння), що регулюють безпосередні відносини, в яких особи реалізують ці права і обов'язки самостійно, без участі повноважного суб'єкта-посередника (наприклад, при укладенні договору купівлі-продажу)» [204, с. 173 – 174].

Як зазначають представники американської школи Кет Кадіан-Бомейер та Леслі Каплиця, матеріальне право складається з письмових законодавчих норм, ухвалених парламентом, які регулюють поведінку людей як у кримінальному, так і у цивільному праві. Ці правила, або закони, врегульовують права та обов'язки громадян, а також визначають злочини та встановлюють за них покарання [124].

Звертаючись до наукових доробок представників інших держав, то на наше переконання, окрім доктринальних джерел, доцільно дослідити також наявну енциклопедичну літературу. Відтак, у цифровій енциклопедії американської політики «Балотпедія» зазначено, що матеріальне право встановлює права та

обов'язки, якими керуються люди та організації; воно включає в себе всі закони загального і конкретного застосування [261].

У Кембриджському словнику запропоновано інтерпретувати цей вид права як частину закону, яка стосується прав та обов'язків людей, організацій тощо, але не відноситься до судових процесів [265].

У Західній енциклопедії американського права, матеріальне право відноситься до всіх категорій публічного та приватного права, включаючи договірне право, право власності, делікти та кримінальне право. Наприклад, кримінальне право визначає певну поведінку як незаконну та перераховує елементи, які держава повинна довести, щоб засудити особу за злочин. І навпаки, права обвинуваченого, гарантовані Четвертою, П'ятою та Шостою поправками до Конституції США, є частиною кримінально-процесуального права [263].

Виходячи із змісту юридичного словника (Кейлін Чамплін, Куд Олдман, Пол Сальваторіелло, Хуей (Хелен) Чжао, Чжен Фан), матеріальне право – це вид права, який регулює правові відносини між особами або між особами та державою; галузь права, яка зосереджується на правах і обов'язках людей, оскільки вони мають обов'язок один перед одним і перед державою. Воно відрізняється від процесуального тим, що визначає права та обов'язки людей. Наприклад, таке право визначає вид покарання, яке особа може отримати після того, як її буде засуджено за вчинений злочин. Матеріальне право також визначає види злочинів та ступінь їх тяжкості. Наприклад, право використовується для вирішення питання про те, чи була неправомірна поведінка злочином, вчиненим на основі ненависті, чи було вбивство вчинене внаслідок самозахисту тощо. Тоді для визначення прав, які надаються обвинуваченому, покладаються на матеріальне право [266].

Предметом цього права є реальні суспільні відносини, які склалися між людьми і потребують належного врегулювання за допомогою права [61, с. 50]. Об'єктом матеріального права виступають цивільні, господарські, трудові, сімейні, кримінальні, адміністративні й інші відносини. Фактичний зміст цих відносин становить об'єктивну основу, стосовно якої норми матеріального права визначають взаємні права й обов'язки їхніх учасників [61, с. 92].

Отже, матеріальному праву притаманні такі ознаки, як:

- 1) визначає права та обов'язки (чи моделює поведінку) людей, організацій, держави поза межами питання щодо їх процесу реалізації;
- 2) не може функціонувати без наявності відповідних юридичних конструкцій процесуального характеру;
- 3) носить узагальнений характер, тобто сформульований із теоретичних та нормативних юридичних конструкцій;
- 4) встановлюється уповноваженими особами у процесі правотворчості;
- 5) урегульовує питання щодо предмету та мети права, не встановлюючи процедуру щодо їх реалізації.

Виходячи із зазначеного, на нашу думку, матеріальне право можна розглядати як логічну сукупність юридичних конструкцій, що гармонійно узгоджуються з юридичними конструкціями процесуального права, є при цьому засадами для існування процесуальних норм, що створені для ефективної та послідовної реалізації інших норм матеріального права.

Таким чином, питання поняття матеріального права не становлять особливого наукового інтересу серед представників теоретичної науки, що пояснюється відсутністю різночитань у його сприйнятті. Однак, доволі цікавою, на думку науковців, видається проблематика щодо взаємозалежності та взаємодії матеріального і процесуального права. Відтак, на наше переконання, особливі аспекти такого співвідношення можна прослідкувати у використанні мезо- та мікроконструкцій, що будуть притаманні для обох видів права і є їх компонентами у процесі конструювання та взаємодії. Таким чином, цілком логічним видається необхідність дослідження теоретичних положень щодо понятійно-категоріального апарату процесуального права.

Отже, розгляд цього питання, варто розпочати із того, що у сучасній науковій літературі наявний плюралізм наукових підходів щодо поняття окресленої тематики. Так, наприклад, І.В. Жукевич, вказує на те, що процесуальне право окрім юрисдикційної діяльності держави стосується і позаюрисдикційної, як приклад наводить положення про третейський розгляд справ. У відповідності до Закону

України «Про третейські суди», спірні питання в таких судах вирішуються позасудовими органами (за попередньою згодою сторін). При цьому на його переконання, до структурних конструкцій процесуального права відносять не тільки норми, інститути, підгалузі та галузі права, але й ознаки права в цілому та деякі «специфічні ознаки, зумовлені самою сутністю процесуального права» [61, с. 48 – 49].

Інші вітчизняні теоретики права М.С. Кельман та О.Г. Мурашин наголошують на тому, що під процесуальним правом варто розуміти частину норм системи права, що регулюють відносини, які виникають у процесі розслідування злочинів, розгляду та вирішення кримінальних, цивільних справ тощо. Вони зазначають, що це право ґрунтується на основі матеріального та призначене обслуговувати його інтереси [61, с. 50].

Схожим, за змістовним наповненням, є бачення представників харківської школи права (М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко), які інтерпретують це поняття як таке, що врегульовує порядок вирішення спорів, конфліктів, процедуру розслідування і судового розгляду злочинів та інших видів правових порушень. Предметом регулювання норм процесуальних галузей права є відносини, які визначають засоби реалізації норм матеріального права (суб'єктивних прав, обов'язків та юридичну відповідальність), і де суб'єктами виступають державні органи, посадові особи, повноваженням яких полягає в організації та проведенні процесу щодо діяльності з приводу реалізації норм матеріального права [61, с. 50].

На думку представників американської школи права, а саме Кет Кадіан-Бомейер та Леслі Каплиця, процесуальне право регулює механізм розгляду судової справи, включаючи саме етапи розгляду справи. При цьому, вони посилаються на те, що процесуальне законодавство дотримується належної правової процедури, яка є правом, наданим громадянам США 14-ю поправкою [124].

Процесуальне право в «Популярній юридичній енциклопедії» (за авторством В.К. Гіжевського, В.В. Головченка, В.С. Ковальського) вважається сукупністю процедурно-процесуальних норм, які складають інститути та галузі процесуального права, що врегульовують алгоритм застосування норм

матеріального права в юрисдикційній та поза юрисдикційній діяльності органів держави [61, с. 49].

Однак, у сучасній вітчизняній літературі існують наукові погляди із дещо розгалуженим спектром бачення, так, наприклад, О.А. Коваль розглядає процесуальне право з погляду юридичного процесу, і саме тому під поняттям такого права пропонує розуміти систему норм права, що врегульовують суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації зазначених норм усіма суб'єктами правовідносин.

Окрім зазначеного терміна, автор акцентує увагу на тому, що процесуальне право також може бути інтерпретоване й в інших значеннях, зокрема:

1) у вузькому – форма права, що регулює діяльність судоустрою та здійснення судочинства, утворюючи загальний комплекс та складну галузь права;

2) у «традиційному розумінні» – об'єднання традиційних (кримінально-, цивільно-, конституційно-) процесуальних галузей права, а інколи й адміністративно-процесуального;

3) у широкому – сукупність усіх норм процедурного характеру [61, с. 49].

Дещо схожі концептуальні підходи до інтерпретації процесуального права наводить І.В. Атаманчук, яка стверджує, що у сучасній доктрині існує три підходи:

1) «вузький», де процесуальне право також розглядається як судове, предметом правового регулювання якого є правовідносини сфери судочинства, що об'єднує процесуальні галузі права (кримінально-, адміністративно-, цивільно- та господарсько-процесуальне), які містять норми спрямовані на реалізацію тотожних норм матеріального права;

2) «розширений», де поєднується «вузький» підхід (тобто правовідносини судочинства) із здійсненням інших організаційно-правових форм діяльності щодо реалізації норм матеріального права (трудового, фінансового, конституційного тощо);

3) «широкий», який передбачає всі види юридичної процедурно-процесуальної діяльності держави, зокрема правотворчий та правозастосовний процеси.

При цьому, надаючи перевагу останньому, авторка пропонує власне визначення процесуального права – це «складне за змістом і структурою організаційно-процедурне право, яке об'єднує правові галузі, норми та інститути права, що регламентують правові процедури і покликане забезпечити діяльність юрисдикційних органів щодо застосування норм матеріального права стосовно конкретних життєвих обставин» [6, с. 13]. При цьому, піддається сумніву доцільність такого формулювання, оскільки поняття права було виражено через саме право, а не будь-яке інше правове явище.

Аналізуючи наявні наукові надбання як вітчизняних, так і закордонних науковців, О.О. Уварова, виокремлює не три, а шість підходів до розкриття цього терміна, зокрема:

1. Процесуальне право існує лише там, де наявні відповідні норми судочинства (господарсько-процесуальне, кримінально-процесуальне, цивільно-процесуальне, адміністративно-процесуальне).

2. Воно охоплює норми розгляду судових справ та адміністративну процедуру вирішення правових конфліктів. Автори такого підходу аргументують його наявність тим, що норми процесуального права спрямовані допомагати матеріальним нормам вирішувати тільки ті чи інші нестандартні ситуації, що передбачені у юридичній конструкції процесуального права, а також створені для їх захисту.

3. Сукупність правил поведінки, що врегульовують процес застосування права, незалежно від наявності підстав, що передбачають необхідність звернення до неї.

4. Сукупність норм, що врегульовують будь-яку форму діяльності органів держави, у тому числі у вигляді формотворення, правозастосування та тлумачення.

5. Охоплює норми, що упорядковують порядок реалізації прав та обов'язків як між фізичними особами та органами публічної влади, так і коли суб'єктами виступають виключно фізичні особи.

Процесуальне право покликане врегульовувати як процес нормотворчості, так і правореалізації незалежно від статусу суб'єкта [13, с. 648 – 649].

Таким чином, можемо зазначити, що процесуальному праву притаманні такі ознаки, як:

1) часткова залежність від юридичних конструкцій структури матеріального права, оскільки останні врегульовують наявні суспільні відносини та є основою для подальшого конструювання процесуального права;

2) узгодженість та несуперечність юридичних конструкцій, із яких вибудовується система процесуального права, що відображає їх гармонізацію та ефективність функціонування;

3) обумовленість фактичного існування задля реалізації інших юридичних конструкцій права. Так, наприклад, такі норми впорядковують юридичні процедури щодо забезпечення та організації діяльності державних та недержавних органів (їхній правовий статус, повноваження), алгоритм правових стадій, встановлює чіткі вимоги щодо реалізації матеріальних норм права для подальшої їх кваліфікації;

4) слугують основою для подальшого регулювання як юрисдикційної, так і позаюрисдикційної діяльності уповноважених суб'єктів права, результатом функціонування яких є реалізація процесуальних юридичних конструкцій у формі нормотворчої, правозастосовної, охоронної, контролюючої та інших видів практики;

5) метою процесуального права виступає впорядковане правове регулювання;

6) характеризується використанням переважно імперативного методу правового регулювання, що пояснюється чітким формулюванням процедурного нормативного матеріалу у законодавчих актах, недотримання якого тягне настання для особи негативних наслідків;

7) виникає, функціонує та формує самостійну систему процесуальних принципів, інститутів, галузей, зв'язків тощо на основі узагальненої нормативної складової та практики їх реалізації [61, с. 50; 204].

Виходячи із зазначеного, на нашу думку, процесуальне право можна розглядати як узгоджену сукупність юридичних конструкцій, що корелюються із

юридичними конструкціями матеріального права для подальшого гармонізованого функціонування, а також є основою для ефективної та послідовної реалізації інших норм матеріального права.

Як матеріальне, так і процесуальне право, у своєму структурному базовому складі побудови мають відповідні юридичні конструкції – норми права, що покликані ефективно взаємодіяти між собою. Зокрема, Р.Г. Галюк акцентує увагу на тому, що схожість між матеріальним і процесуальним правом полягає у наявності в них координаційних відносин, функціональних зав'язків, складовою яких є принципи субординації, що пояснюють залежність юридичних конструкцій матеріального права від таких самих конструкцій процесуального права. На думку автора, у такий спосіб пояснюється адаптація процесуального права до матеріального [26, с. 14].

Зважаючи на те, що матеріальні та процесуальні норми є різновидом правових норм, то цілком логічним буде, що їм притаманні ті ж самі ознаки та структура. Також, доречно акцентувати увагу на тому, що норми процесуального права знаходять своє відображення й у конструюванні матеріальних галузей права, створюючи таким чином гармонійне правове поєднання. Однак, при цьому ефективність функціонування такої процесуальної норми буде залежати і від її власної наповненості, тобто юридичних конструкцій [45]. На наше переконання, будь-яка норма права має бути «живою», тобто такою, що може бути реалізованою, а не просто існувати на папері. Саме тому, особливого значення набуває питання внутрішньої будови окреслених норм права.

Як відомо, структурно будь-яка класична норма права складається із таких юридичних конструкцій, як: гіпотеза, диспозиція та санкція [87, с. 95].

Ми цілком погоджуємося із науковим баченням Л.І. Заморської, яка вказує, що під поняттям структури варто розуміти «характер, спосіб, закон зв'язку між елементами конкретного поняття, а під елементами – будь-які явища, процеси, а також їхні властивості і відношення, що перебувають у постійній взаємодії (зв'язку)» [68, с. 19]. При цьому науковець зазначає, що елементами можуть бути не тільки вказані явища, але й їхнє віддзеркалення у свідомості людини, що вказує

на те, що будь-якому явищу притаманна не тільки наявність компонентів, а й відповідних кореляційних зав'язків, у нашому випадку, юридичних конструкцій.

У процесі конструювання відповідної норми права мають бути відображені реально наявні суспільні відносини, оскільки саме вони формують дієве й ефективне законодавство та відтворюють правову реальність розвитку такого суспільства. У свою чергу, правильний підбір юридичних конструкцій такої норми є основою для стійкості та стабільності її існування.

Окрім цього, структурі норми права притаманна комбінація логічної та реальної архітектури. Відтак, логічна будова виражає її зв'язки в системі об'єктивного права і складається із такої кількості елементів, використання яких потрібно для врегулювання певного виду суспільних відносин. У такий спосіб конструювання, ця будова перетворюється із логічної у реальну, що характеризується відображенням у результаті правотворчості.

Також однією з особливостей структури норми права є те, що юридичні конструкції її побудови можуть видозмінюватися шляхом субсидіарного застосування, об'єднання в одне ціле, підміною у конкретній ситуації, що залежить від специфіки цих конструкцій та суспільних відносин.

Таким чином, структуру норми права можна розглядати як ідеальну логічно сконструйовану модель поведінки суб'єкта, передбачену законодавцем, як можливу чи необхідну для врегулювання суспільних відносин [68].

Нормам матеріального та процесуального права притаманні ті самі властивості, що й нормам права взагалі, однак, вони мають і свої специфічні ознаки. Виявлення зазначеної специфіки дозволить у подальшому визначити як особливості відповідних конструкцій, так і особливості процесу конструювання процедур втілення.

На переконання М.І. Козюбри, С.П. Погребняка, О.В. Цельєва та Ю.І. Матвєєвої, норми матеріального права формують певну модель поведінки шляхом встановлення для суб'єктів прав та обов'язків. Особливістю таких норм є те, що їхня частина може бути втілена у життя в будь-якій послідовності, без яких-небудь додаткових передумов від процесуального права. Це у свою чергу,

підтверджує гармонізовану узгодженість між цими нормами (юридичними конструкціями) на етапі нормотворчого конструювання. В основному такі норми передбачені у галузях приватного права, де суб'єкт на власний розсуд самостійно обирає алгоритм реалізації гарантованих йому прав або покладених на нього обов'язків [66]. Такі норми здебільшого сконцентровані на питанні врегулювання реально наявних суспільних відносин щодо права власності, побудови та повноваження органів державної влади, правовому статусі осіб тощо [61, с. 50].

Однак, є випадки, коли процедура реалізації зазначених норм має чітко встановлений порядок дій щодо здійснення прав та обов'язків, де стадії мають упорядковане законодавче закріплення. Саме така організованість процедури і відображається у нормах процесуального права, що виражає взаємодію його норм із нормами матеріального права. Такі юридичні конструкції процесуального права сприяють реалізації юридичних конструкцій матеріального права шляхом перевірки й фіксації юридичних фактів, уточнення змісту й обсягу прав та обов'язків суб'єктів права із урахуванням інтересів третіх осіб, забезпечують більшу визначеність матеріальних норм, їх захист і охорону. У свою чергу, така чітка регламентація має доволі вагоме обґрунтування, що виражається у змістовному наповненні певних прав та обов'язків, їх судовому захисті, обмеженні владних повноважень деяких суб'єктів права задля недопустимості зловживання з їхньої сторони, забезпеченні усіх вимог при притягненні особи до ретроспективної юридичної відповідальності тощо [66].

Таким чином, юридичні конструкції матеріального права мають певні ознаки, що виражаються :

- у призначені для відображення правової природи різних юридичних явищ (як позитивних правовідносин, так і поведінки негативного характеру);
- спрямовують суб'єкта права на обрання позитивної поведінки;
- у межах предмета різних галузей права опосередковують вже наявні відносини, вказуючи на те, що підлягає під врегулювання і яка його мета;
- характеризують види правових статусів залежно від сфери суспільних відносин;

- встановлюють юридичні факти виникнення правовідносин та змістовне наповнення правосуб'єктності осіб залежно від галузі права;
- закріплюють правові межі виникнення, зміни, обмеження та припинення правосуб'єктності особи;
- легалізують правове положення об'єктів як публічних, так і приватних правовідносин;
- узаконюють правила, підстави та міру юридичної відповідальності за неправомірну поведінку;
- урегульовують способи (дозвіл, заборона, зобов'язання, заохочення) правового впливу на відносини [204, с. 174].

Досліджуючи юридичні конструкції процесуального права, деякі автори (зокрема, Т.М. Дашковська) зазначають, що призначенням таких елементів є врегулювання правовідносин, що виникають при розслідуванні правопорушень, вирішенні судових справ різного рівня та галузей.

Однією із особливостей норм процесуального права є те, що вони покликані виконувати службову роль щодо реалізації юридичних конструкцій матеріального права з метою отримання передбачуваного у них результату з відповідною фіксацією у правозастосовному акті. Відповідно до цього, у нормах мають міститися юридичні конструкції, що відображають мету і завдання, шляхи та засоби їх досягнення, встановлені для цього строки, що віддзеркалюються і у правозастосовних актах, як результату виконання процесуальних приписів [45, с. 93].

У свою чергу, в теорії права виокремлюють види процесуальних норм, що дає підстави для виокремлення відповідних юридичних конструкцій, а саме:

- 1) юридичні конструкції, що впорядковують алгоритм нормотворчості, упорядковуючи етапність здійснення відповідним суб'єктом своїх прав та обов'язків;
- 2) норми, у яких передбачений процес застосування права, результатом якого є видання індивідуально-владного рішення щодо кожної конкретної справи, особливо в процедурі судочинства;

3) юридичні конструкції, у яких передбачено алгоритм позанормотворчого характеру, наприклад, контрольної-наглядової діяльності та тлумачення;

4) норми, що регламентують процедуру реалізації права більш детально, де суб'єкт має вчинити певні дії задля досягнення передбачуваного результату (наприклад, процес укладення договору, отримання авторського свідоцтва чи патенту, складення заповіту тощо) [66, с. 147 – 149].

Таким чином, питання щодо особливостей взаємодії юридичних конструкцій матеріального і процесуального права стають цілком обґрунтованими і логічними, з огляду на перспективність їх реалізації. Так, наприклад, у ч. 2 ст. 242 Кодексу адміністративного судочинства України зазначено, що законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права. Проте у ч. 8 ст. 249 вказано, що суд вищої інстанції може постановити окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції неправильного застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення [93].

Цілком вдалим є наукове бачення І.В. Атаманчук, де вказано на те, що норми процесуального права мають врегульовувати лише ту частину норм матеріального права, що не стосується їхнього змістовного наповнення, лише тоді буде досягнуто соціальне призначення процесуальних норм. При цьому акцентується увага на тому, що у процесуальних нормах має бути передбачено широкий алгоритм шляхів реалізації відповідних норм матеріального права, де суб'єкт в праві може самостійно обирати з-поміж них, що, у свою чергу, говорить про втілення диспозитивного методу регулювання [6]. З огляду на зазначене, цілком логічним видається, що особливість правової реалізації юридичної конструкції у матеріальному та процесуальному праві полягає у специфічній архітектурі норм права. Відтак, юридичні конструкції матеріального права є зв'язком й основою для функціонування юридичних конструкцій процесуального права, при цьому у ньому наявні інші структурні елементи, що є основою для реалізації відповідних компонентів попереднього. Саме завдяки такому своєрідному і логічному

конструюванню можлива фактична реалізація матеріального та процесуального права.

На наше переконання, у процесі дослідження особливостей правореалізації юридичних конструкцій у матеріальному та процесуальному праві окремо необхідно звернути увагу на проблематику гармонізації та узгодженості між цими правовими явищами, оскільки їхня якісна кореляція на стадії нормотворчості як із вже наявними нормативними актами, так із тими, що перебувають у процесі конструювання, відображає належний рівень функціонування таких конструкцій в усіх видах подальшої юридичної практики. Окрім того, такі генетичні зв'язки побудови найкраще сприяють досягненню мети правового регулювання у вигляді правової поведінки суб'єктів права.

Хоча у сучасній науковій літературі відсутня однастайність щодо тлумачення поняття гармонізації, оскільки є погляди науковців, що гармонізація законодавства та права є відмінними дефініціями. Однак, на наше переконання, найвагоміший аспект такої діяльності (і щодо права, і щодо законодавства) має проявлятися у взаємній ефективності функціонування зв'язків юридичних конструкцій як у праві, так і у законодавстві на рівнях нормотворення та застосування. Ще одним правовим явищем, що впливає на процес взаємодії між процесуальним та матеріальним правом, а отже, і їх юридичними конструкціями побудови, є уніфікація. Цілком прийнятним видається бачення Н.О. Клещенко, що уніфікацію можна розглядати з погляду різних підходів до розуміння, одним із яких є інтерпретація її як усунення розходжень у врегулюванні конкретних суспільних відносин; чи як алгоритм створення єдиних норм права для суміжних відносин, незважаючи на те у яких формах реалізовується така процедура [89, с. 45].

Так, наприклад, у ст. 185 Господарського кодексу України зазначено: «До укладення господарських договорів на організованих ринках капіталу, організованих товарних ринках, оптових ярмарках, публічних торгах застосовуються загальні правила укладення договорів на основі вільного волевиявлення, з урахуванням нормативно-правових актів, якими регулюється діяльність відповідних організованих ринків капіталу, організованих товарних

ринків, ярмарків та публічних торгів». [34]. Таким чином, в одній нормі права відбувається поєднання як матеріального права щодо можливості укладення господарських договорів, так і процесуального – де йдеться про застосування інших нормативних актів, що врегульовують діяльність відповідних суб'єктів у певних місцях вчинення укладення договорів.

Виходячи із напрацьованого матеріалу щодо обох правових явищ (гармонізація та уніфікація), можемо стверджувати, що спільними моментами для них є як процес створення виключно нового нормативно-правового акту, так і конструювання нового у поєднання із вже чинними правовими актами. Саме у таких аспектах проявляється ще одна особливість реалізації юридичних конструкцій, яка свідчить про те, що, змінюючи чи вдосконалюючи конструкцію процесуального законодавства, не можна оминати його зв'язок із матеріальним правом. Відтак, одночасно із цим процесом має відбуватися і внесення змін до юридичної конструкції матеріального права [39, с. 93], що покликана створювати зв'язок із юридичною конструкцією у процесуальному праві. Саме такий тандем у взаємодії між конструкціями говорить про можливість подальшої реалізації норм матеріального та процесуального права.

Одним із реалізаційних аспектів розкриття специфіки юридичних конструкцій у матеріальному та процесуальному праві є їх візуальне сприйняття, тобто вираження у нормативно-правових актах. Усі ці юридичні конструкції у вигляді норм права мають своє зовнішнє вираження – правовий текст, що може бути представлений у вигляді кодексів, законів, постанов, інструкцій, наказів, договорів тощо. О.О. Тихомиров, зазначає, що текст таких документів конструюється із правових приписів, під якими автор розуміє «елементарні, логічно завершені частини правового тексту, в яких своєрідним чином відображаються структурні елементи норм права» [188, с. 119].

Разом із тим, особливість полягає у тому, що їх архітектура частіше всього не збігається із юридичними конструкціями структури норм права. Така розбіжність пояснюється тим, що у цих правових явищах різне функціональне призначення, стиль написання, їхні взаємозв'язки, юридичні конструкції, галузева

приналежність тощо, у зв'язку із чим буде використано протилежні способи їх викладення у відповідних правових документах [188].

Класична норма права складається із таких конструкцій, як: гіпотеза, диспозиція та санкція, а правовий припис тільки із двох конструкцій – гіпотеза і диспозиція чи диспозиція і санкція. Відтак, процесуальне право має у своїй структурі три юридичні конструкції, оскільки вони визначаються відповідними юридичними конструкціями матеріального права та є підставою для реалізації останніх. Юридична конструкція диспозиції матеріального права корелюється із такою самою конструкцією процесуального права, так само і з конструкцією санкції. Таким чином, матеріальне і процесуальне право поєднує у собі генетичні зв'язки завдяки тричленным конструкціям [176].

Повертаючись до питання про правовий припис і його структуру, то видається, що саме його ми бачимо найчастіше у правових документах чинного законодавства. Здебільшого лєвова частина чинного законодавства складається із двочлєнних приписів, які за своєю структурою є як матеріальним, так і процесуальним правом. Так, наприклад, юридичні конструкції юридичних приписів матеріальних галузей права можна виявити у цивільному праві (загальна конструкція договору та окремих видів договорів, конструкції цивільного правовідношення та правопорушення); конституційному праві (конструкція конституційного статусу особи, судді, президента); податковому праві (конструкція податку, збору). Відповідні юридичні конструкції притаманні й процесуальним галузям права – цивільному, господарському, кримінальному, адміністративному. Усі вони складаються із юридичних конструкцій нижчого рівня в юридичні метаконструкції.

Також питання щодо особливостей реалізації юридичних конструкцій у матеріальному та процесуальному праві можна досліджувати на практичних прикладах правосуддя та тлумачення, оскільки саме ці процедури висвітлюють результат фактичного переходу юридичних конструкцій із правотворчої стадії в стадію фактичного втілення їх у життя. При цьому, на кожному етапі такої реалізації буде віддзеркалюватися суто теоретичний аспект розуміння та

змістовного наповнення юридичних конструкцій, який здобувається під час отримання знань у закладах вищої освіти, що у свою чергу вказує на обґрунтованість використання та складність формулювання юридичних конструкцій.

Так, наприклад, доволі специфічно це питання вирішується у судах Сполучених штатів Америки. Зазвичай, вони стикаються із питанням про те, чи є закон (а отже, і його структурні елементи – юридичні конструкції) матеріальним чи процесуальним, оскільки це питання часто визначає, чи буде у судовому процесі застосовуватися закон конкретного штату або федеральний закон держави у справах щодо різної юрисдикції відповідно до доктрини Ері (яка вимагає від федеральних судів застосовувати закони штатів у питаннях матеріального права). Щоб визначити, чи є закон матеріальним, федеральні суди можуть розглянути питання, чи має закон значення для визначення результату судового процесу. Наприклад, у справі *Guaranty Trust Co. проти Йорка* Верховний суд Сполучених штатів Америки вирішував питання про те, чи нехтування законом про позовну давність штату істотно змінить результат судового розгляду, та постановив, що позовна давність є матеріальним правом. Зокрема, суд зазначив, що «результат судового розгляду у федеральному суді має бути в основному однаковим... як це було б, якби його здійснювали в державному суді». Подальші судові розгляди звужили це положення, зосередившись на питанні – чи призведе застосування федерального процесуального закону до проблеми визначення результату у випадку його потенційного впливу на вибір суду та несправедливе застосування законів, тобто цілі Доктрини Ері. У справі «Ханна проти Пламера» Верховний суд США постановив, що федеральна служба перевищила правила та вимогу штату щодо внутрішнього вручення претензії, оскільки федеральне правило, про яке йдеться, було процедурним, і правило федеральної служби не вплинуло б на вибір суду *ex ante* [264].

Так само, можемо навести приклад із вітчизняної судової практики, а саме ухвали Касаційного адміністративного суду Верховного суду України у справі № 560/10556/22 від 27 березня 2023 р.: «За приписами абзацу другого частини

четвертої ст. 328 КАС України підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у частинах другій і третій цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права».

Отже, у разі оскарження ухвал, визначених у частині третій ст. 328 КАС України, підставами можуть бути помилки судів апеляційної інстанції у питаннях права (застосування норм матеріального та дотримання норм процесуального права), але не в питаннях факту...

У свою чергу, неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону; застосування закону, який не підлягає застосуванню; незастосування закону, який підлягав застосуванню» [195].

Отже, із аналізу зазначених рішень можемо зробити підсумок, що юридичні конструкції як матеріального, так і процесуального права не можуть існувати окремо одна від одної. Також, окремо варто наголосити на тому, що хоча питання про розуміння юридичних конструкцій матеріального та процесуального права носить суто теоретичне забарвлення, однак наявні судові рішення доводять, що такі положення є необхідними і у практичній площині.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що проблематику особливостей реалізації юридичних конструкцій у матеріальному та процесуальному праві варто розпочати з аналізу наявних наукових позицій щодо інтерпретації цих правових явищ, їхніх ознак та внутрішньої будови.

Питання розуміння існування та взаємодії матеріального та процесуального права є предметом наукових пошуків доволі широкого кола представників юридичної науки, а перші теоретичні надбання щодо їх дослідження були зроблені В. Блекстоуном, І. Бентамом, Дж. Салмондом та В.В. Куком. На основі аналізу наукових позицій сучасних, як вітчизняних, так і закордонних авторів, зроблено узагальнення, що у питанні оцінки матеріального права відсутні різночитання і тому воно не є доволі актуальним предметом наукових пошуків. Таким чином, під цим поняттям пропонується розуміти логічну сукупність юридичних конструкцій, що

гармонійно узгоджуються із юридичними конструкціями процесуального права, є засадами для існування процесуальних норм, що створені для ефективної та послідовної реалізації інших норм матеріального права.

Натомість дещо протилежне бачення склалося щодо питання змістовного наповнення процесуального права. Відтак, у сучасних доктринальних джерелах наявні декілька підходів щодо розуміння цього питання, у зв'язку з чим було подано власне визначення запропонованого терміна, під яким варто розуміти узгоджену сукупність юридичних конструкцій, що корелюються із юридичними конструкціями матеріального права для подальшого гармонізованого функціонування, а також є основою для ефективної та послідовної реалізації інших норм матеріального права.

Окремо було встановлено, що і матеріальне, і процесуальне право варто розглядати у вигляді метаконструкції, що складається із низки інших конструкцій нижчого рівня (мезо- та мікроконструкцій – норм права та їхня структура). При цьому, одним із аспектів наявності таких компонентів є їхнє генетичне поєднання, що відтворює процес їхньої взаємодії та ефективності функціонування.

Запропоновано розглядати норми права як мезоконструкції, а їхні структурні елементи як мікроконструкції (гіпотеза, диспозиція та санкція), яким притаманна логічність та реальність існування суспільних відносин, що віддзеркалюють правову дійсність їх функціонування. Особливість побудови та подальшої реалізації таких мезоконструкцій матеріального і процесуального права виражається в їх взаємозалежності, оскільки одні слугують основою для створення та функціонування інших. Відтак, юридичні конструкції матеріального права у своїй структурі мають мікроконструкції процесуального права, що дають поштовх до подальшої реалізації інших мезоконструкцій матеріального права. Таким чином, проявляються генетичні зв'язки конструювання.

Ще однією особливістю правореалізації юридичних конструкцій є їх гармонізація та узгодженість, що охоплює всі етапи: від нормотворчості до правозастосування та тлумачення, що у свою чергу підтверджує існування «живого» права та досягнення мети правового регулювання.

Наступною особливістю можна визначити зовнішнє сприйняття юридичних конструкцій, тобто їх формування та нормативне закріплення у правових приписах і нормах права. При цьому акцентовано увагу на тому, що юридичні конструкції норми права та юридичні конструкції правового припису не співпадають, оскільки складаються із різної кількості мікроконструкцій. Не зважаючи на вказане, встановлено, що процесуальному праву притаманна наявність саме класичної тричленної юридичної конструкції, оскільки компоненти їх реалізації закладені не тільки у конструкціях процесуального права, але й у конструкціях матеріального права.

Також необхідно вказати на таку особливість правореалізації юридичних конструкцій у матеріальному та процесуальному, як їх ефективне практичне застосування, що найкраще виявляється при здійсненні правосуддя, оскільки ця стадія поєднує у собі усі аспекти (теоретичні та нормативні, абстрактні та реальні) існування юридичних конструкцій – від процесу нормотворення до його фактичної реалізації та тлумачення.

2.3 Особливості правореалізації юридичних конструкцій у приватному та публічному праві

Розглядаючи питання існування та реалізації юридичних конструкцій у приватному та публічному праві варто наголосити на деяких аспектах, що були нами розглянуті у попередньому підрозділі, адже, як у матеріальному та процесуальному, так і в приватному та публічному праві, нарізними з практичного погляду постають властивості щодо закріплення відповідних юридичних конструкцій у нормативному інструментарії, а також питання щодо наявності відповідних генетичних зв'язків їх логічної побудови та кореляції.

Не буде винятком, що приватному та публічному праву наявні метаконструкції, а також їхні менші структурні компоненти – мезо- та мікроконструкцій, що логічно пов'язані між собою. Також специфічною властивістю є те, що такі конструкції, а саме їх правильне поєднання, є підставою

для ефективного формування нормативного матеріалу на законодавчому рівні та подальшої багаторазової реалізації усіма суб'єктами права. Річ у тім, що одноманітне та правильне застосування юридичних конструкцій, відсутність різночитань у їх тлумаченні, формують на практиці визначеність права і можливість у суб'єкта передбачати свою подальшу правову поведінку. Відповідно, правомірність такої поведінки, на наше переконання, може залежати від того чи правильно суб'єкт права зрозумів значення юридичної конструкції, наприклад, у приватному праві, і чи не призведе вона до негативної реакції з боку держави та трансформуванню правовідносин у площину публічного права. Адже, як показує практика, існують деякі конструкції приватного права, що притаманні і публічному, а отже, інколи між ними існує доволі тонка лінія розмежування із можливістю переходу на нові рівні взаємовідносин. Отож, розглянемо запропоновану наукову позицію більш аргументовано.

Для отримання достовірних та аргументованих результатів дослідження нами буде використана відповідна методологічна база, а саме: історичний метод – для виокремлення підстав розмежування публічного та приватного права у різні історичні епохи, а також розкриття деяких підходів щодо їх розуміння; герменевтичний, що сприятиме інтерпретації сутнісного наповнення юридичних конструкцій публічного та приватного права, з точки зору, представників різних наукових шкіл; структурний метод, що буде використаний для розкриття кореляції між юридичними конструкціями приватного та публічного права.

Отже, перейдемо до безпосереднього аналізу запропонованого вище твердження. На наше переконання, доцільним буде, по-перше, розглянути інтерпретації щодо змістовного наповнення цих правових явищ, потім дослідити підстави для виокремлення приватного та публічного права, на основі чого виявити специфіку взаємодії відповідних юридичних конструкцій під час їх реалізації.

Загально відомим є те, що із плином часу відбуваються зміни у суспільних відносинах, що у свою чергу віддзеркалюється на коригуванні чинного законодавства, отже і, відповідних нормах права та юридичних конструкціях. Саме тому, вбачається доцільним розпочати дослідження особливостей правореалізації

юридичних конструкцій у публічному та приватному праві безпосередньо з аналізу сучасних наукових позицій щодо окреслених категорій.

Звертаючи увагу на аналіз сучасної наукової літератури, цілком логічним та обґрунтованим видається розпочати огляд понятійно-категоріального апарату саме із енциклопедичних видань. Відтак, у Кембриджському словнику надано таке визначення публічного права – це галузь права, що стосується відносин між урядом та іншими організаціями або між урядом і громадськістю [251].

Натомість Оксфордський словник пропонує таку дефініцію публічного права: «частина права, що стосується конституції та функцій органів центральної та місцевої влади, відносин між особами та державою, а також відносин між особами, які безпосередньо стосуються держави» [220].

В Австралійському юридичному словнику цей термін визнаний як сукупність правових принципів, переважно в конституційному та адміністративному праві, які регулюють здійснення влади державними органами [221].

Звертаючись до наукового доробку як представників інших держав, так і вітчизняних науковців, на наше переконання, окрім енциклопедичних джерел варто дослідити і доктринальні.

Відтак, носії американської школи права (Натан Мур та Кет Кадіан-Баумейер) розуміють публічне право як систему, яка регулює взаємодію між державою та громадянами [247].

Правознавці вітчизняної юридичної науки (М.І. Козюбра, С.П. Погребняк, О.В. Цельєв та Ю.І. Матвєєва) пропонують розуміти його як: «підсистему прав, яка регулює відносини, пов'язані з діяльністю публічної влади (державної влади та місцевого самоврядування)» [66, с. 145].

Дещо схожа наукова позиція міститься у напрацюваннях О.В. Петришина, Д.В. Лук'янова, С.І. Максимова, В.С. Смородинського, де автори розглядають публічне право як «підсистему права, що містить норми, предметом регулювання яких є відносини, пов'язані зі здійсненням функцій влади у сфері реалізації інтересів держави та місцевого самоврядування за допомогою імперативного методу регулювання» [65, с. 169].

На переконання О.В. Гончарук публічне право варто сприймати як специфічний прояв природи права у сфері здійснення влади та регулюванні соціально-політичних інститутів [32, с. 12].

Доволі цікавою для наукового сприйняття є позиція В.В. Мадіссона щодо цього терміна. Зокрема, автор вбачає, що публічне право – це реальний, нормативний регулятор, який відображений у документах та передбачає юридично дозволена і заборонена поведінку, а державними установами вносяться обов'язкові до виконання імперативно-владні рішення [119, с. 12]. Проте, вважаємо, що таке визначення є дещо дискусивним. Дійсно, публічне право характеризується чітко визначеними можливостями і заборонами, що у чинному законодавстві здебільшого досягаються за допомогою обов'язкових (імперативних) приписів, однак чи варто тут говорити лише про державні установи, як суб'єкта, що їх видає? Ймовірно, такими суб'єктами будуть виступати органи держави, рішення яких є обов'язковими для широкого загалу осіб.

Предметом цього права є реальні суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення публічного інтересу, а зміст цих відносин врегульовується владними повноваженнями та компетенцією суб'єктів [65, с. 169 – 170], тобто має ієрархічну конструкцію підпорядкування.

Таким чином, публічному праву притаманні такі ознаки:

- предметом регулювання є конструкції ієрархічних взаємовідносин (владного підпорядкування) щодо питання врегулювання публічного інтересу;
- одним із елементів мезоконструкції правовідносин є мікроконструкція – суб'єкт у вигляді уповноваженого органу державної влади;
- реалізовується за допомогою імперативного методу, спрямованого на реалізацію законного інтересу;
- у процесі реалізації здебільшого використовуються позитивні зобов'язання та заборони, що переважають над дозвільною формою;
- результатом невиконання чи неналежного виконання є застосування конструкцій каральних санкцій [55, с. 130].

- головним засобом правового врегулювання правовідносин виступає конструкція державного розпорядчого документа;

- у разі порушення прав та інтересів особи ініціатором правового захисту виступає як сама особа, так і орган публічної влади.

Виходячи із зазначеного, на нашу думку, публічне право можна розглядати як логічно пов'язану сукупність юридичних конструкцій, що гармонійно узгоджуються зі змістом приписів приватного права, є нормативно-організаційними основами для подальшого задоволення та захисту публічних інтересів.

Таким чином, можемо зробити узагальнення, що у сучасній юридичній науковій літературі наявна єдність щодо інтерпретації категорії публічного права. Отже, перейдемо до дослідження теоретичного наповнення терміна «приватне право».

У Кембриджському словнику зазначено, що приватне право – це галузь права, яка займається питаннями протиріч між людьми або компаніями, а не суперечностями, що стосуються діяльності уряду [265].

Оксфордський словник пропонує таке визначення приватного права – частина права, яка стосується таких аспектів взаємовідносин між приватними особами, які не мають прямого відношення до держави [219].

Науковці американської школи права, зокрема Натан Мур та Кет Кадіан-Баумейєр, приватне право інтерпретують як правову систему або сферу права, яка регулює взаємовідносини між окремими особами [24].

Вітчизняні науковці харківської школи права (О.В. Петришин, Д.В. Лук'янов, С.І. Максимов, В.С. Смородинський) категорію «приватне право» розуміють як «підсистему права, яка складається з норм, предметом регулювання яких є відносини у сфері здійснення приватних інтересів юридично рівних суб'єктів, що не пов'язані зі здійсненням функцій публічної влади, за допомогою диспозитивного методу регулювання» [65, с. 171].

Дещо схожою є позиція М.І. Козюбри, С.П. Погребняка, О.В. Цельєва та Ю.І. Матвєєвої, які пропонують приватне право тлумачити як «підсистему права,

що регулює такі відносини між суб'єктами права, які прямо не стосуються публічної влади» [66, с. 145].

На переконання Є.О. Харитонова та О.І Харитонової, явище приватного права варто розглядати «як концепт, тобто як сформоване вербально уявлення, раціональне й емоційне сприйняття людиною права як частини світу, у якому існує ця людина, відчуваючись частиною цього світу» [201, с. 6]

Відомий вітчизняний науковець львівської школи права Л.А. Луць під приватним правом пропонує розуміти підсистему норм права, що регулюють відносини між юридично рівними суб'єктами за допомогою диспозитивного методу [118, с. 156].

Отже, предметом приватного права є реальні суспільні відносини координаційного підпорядкування (не ієрархічного), суб'єкти яких є юридично рівними, у тому числі, навіть, якщо один із них є суб'єктом публічного права [57, с. 65], діяльність яких спрямована на задоволення приватного (індивідуального) інтересу.

Таким чином, можемо виокремити такі ознаки приватного права:

- предметом регулювання є конструкції рівноправних взаємовідносин (координаційного або горизонтального підпорядкування) щодо питання врегулювання приватного інтересу;

- одним із елементів мезоконструкції правовідносин є мікроконструкція – суб'єкт у вигляді як уповноваженого державою органу, так і будь-яка фізична чи юридична особа;

- утілюються за допомогою диспозитивного методу правового регулювання, спрямованого на реалізацію приватного інтересу;

- у процесі реалізації здебільшого використовується дозвільна форма, а ніж заборона чи зобов'язання;

- результатом невиконання чи неналежного виконання є застосування конструкцій відновлювальних санкцій;

- головним засобом правового врегулювання правовідносин виступає конструкція договору;

- у разі порушення прав та інтересів особи ініціатором правового захисту виступає безпосередньо сама потерпіла особа [55, с. 129 – 130; 57, с. 64].

Виходячи із зазначеного вище, приватне право можна розглядати як узгоджену сукупність юридичних конструкцій, що корелюються зі змістом приписів публічного права, є нормативно-організаційними підставами для задоволення приватних інтересів осіб та їх захисту.

Таким чином, можемо зробити деякі узагальнення, що у питаннях змістовного наповнення та світосприйняття таких термінів, як приватне та публічне право у науковій сфері є одностайність. Проте, доволі цікавим із наукового погляду є проблематика щодо зв'язаності та взаємодії приватного та публічного права. Відтак, на наше переконання, деякі моменти такого співвідношення можна прослідкувати у використанні макро-, мезо- та мікроконструкцій (правових норм), що будуть притаманні для обох видів права і є їхніми компонентами у процесі конструювання та реалізації. Питання кореляцій між нормою права та юридичною конструкцією було розкрито нами у попередньому підрозділі, тому не будемо повторюватися і перейдемо далі.

На нашу думку, найкращий спосіб, що спонукає до виявлення аспектів співвідношення реалізації юридичних конструкцій приватного та публічного права, можна дослідити через критерії їх розмежування, у результаті якого виявляються зв'язкові компоненти між різними видами юридичних конструкцій.

Як влучно зазначає О.О. Чередніченко, традиційно поділ між публічним і приватним правом проводиться у площині правових систем континентальної Європи, на підставі законів, що належать до цивільно-правової сфери регулювання. Однак, поділ на публічне та приватне не обмежується виключно системою юридичних конструкцій цивільного законодавства. Головним аспектом, що став підґрунтям для відповідного поділу, було питання наявності основоположних прав, що було предметом захисту від державного свавілля [227, с. 21].

Упродовж багатьох років приватне право посідало провідне місце у країнах романо-германської правової системи і вважалось загальним. Натомість, публічне право вважалось таким, що складається з винятків із цього загального закону. Таке

розмежування, побудоване на відносній важливості у правовому регулюванні, показало, що приватне право розглядалося як таке, що об'єднує громадянське суспільство і є основою для впорядкування відносин між приватними особами. Це також продемонструвало, що основні стосунки в суспільстві визначаються приватними особами, а не державою. Провідна роль приватного права виражається у його матеріальному (речовому) верховенстві, зокрема щодо питання існування та обмеження сфери свободи, що у свою чергу пояснює його домінування над тогочасним конституційним правом [227, с. 22 – 23].

Відліком зародження приватного права можна вважати саме формування та розвиток первісного громадянського суспільства, якому були притаманні перші ідеї щодо формулювання юридичної конструкції особи з її невідчужуваними свободами, інтересами та правами, взаємовідносини між соціумом та державою. Усе це, у свою чергу, стало підґрунтям для появи нових конструкцій цінностей, а саме приватної власності, ринкової економіки, розмежуванням суспільної та політичної сфер тощо. [119, с. 17].

Ще Арістотель у своєму трактаті «Етика» зазначав, що приватна власність є коренем природи людини, її «природної любові до себе» [119, с. 23].

Погоджуючись із науковою позицією В.В. Мадіссона, зазначимо, що кінцеве положення щодо розподілу права на публічне та приватне розробили саме римські юристи [119, с. 23].

Таким чином, першою підставою для розмежування права на приватне та публічне стало питання змісту (конструкції) інтересів або, як ще зазначають деякі науковці, матеріальний критерій.

Теорія конструкції інтересів публічного права вбачається у роботах римського юриста Ульпіана, який стверджував, що: «Публічне право полягає в тому, що стосується римської держави, приватне право стосується інтересів громадян» [268]. За його баченням, до приватного права належали такі тогочасні юридичні конструкції, як: природне право, право народів та цивільне право.

Розвиваючи цю теорію, Шарль-Луї де Монтеск'є у своєму творі «Про дух законів» визначав, що окрім зазначених юридичних конструкцій також варто

віднести й інші, залежно від інтересів і прав різних учасників, а саме: право націй, політичне право і громадянське право. Зокрема, він вказує: «Якщо вони вважаються мешканцями планети, настільки великої, що різні народи необхідні, вони мають закони, що стосуються відносин, які ці народи мають один із одним, і це право націй. Вважаючи, що вони живуть у суспільстві, яке необхідно підтримувати, вони мають закони, що стосуються відносин між тими, хто керує, і тими, ким керують, і це політичне право. Крім того, вони мають закони, що стосуються стосунків, які мають усі громадяни один із одним, і це є громадянське право» [246, с. 7].

Поділяючи наукові бачення С.П. Погребняка, доцільно вказати на практичне значення такого розподілу, що виражається у впливі на різні сфери юридичної практики, віддзеркалюючись у законотворчій, правозастосовній діяльності, а також у тлумаченні норм права [12, с. 612].

На наше переконання, саме практична сторона розподілу акцентує увагу на взаємозв'язках між юридичними конструкціями та необхідності однотипного формулювання у всіх нормах чинного законодавства, що впливає на подальший процес їх реалізації. Так, наприклад, у ст. 81 Цивільного кодексу України є положення щодо можливості створення таких конструкцій, як юридичні особи приватного права та юридичні особи публічного права [202]. Також у ст. 1 Господарського кодексу зазначено, що: «господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України...» [34], що у свою чергу доводить наявність зв'язків між, хоча і різними за назвою, але однаковими за змістом юридичними конструкціями.

Однак, вказана теорія у XIX ст. зазнала певної критики. Як вказує С.П. Погребняк, на думку деяких науковців того часу, критика цієї теорії передбачає труднощі у встановленні чіткої різниці між конструкцією приватного і суспільного інтересів, їх умовність, що відповідно позначається на реалізації їх у майбутньому. Також є відмінність, що виражається у складності такої класифікації законів, оскільки деякі положення юридичних конструкцій є як приватними, так і публічними цінностями, що нерозривно пов'язані між собою. Окремо

наголошується на існуванні спільного приватно-правового ефекту, що виробляється у процесі правового регулювання суспільних відносин будь-якої сфери [12, с. 614].

З огляду на практичне значення реалізації юридичних конструкцій, що притаманні обом видам права, така теорія має право на існування й у сучасній правовій науці.

Як відомо, є галузі права, які, здається, не вписуються ні в публічне, ні в приватне право, наприклад, трудове право – частина юридичних конструкцій якого виглядає як приватне право (конструкція трудового договору), тоді як інші юридичні конструкції можна розглянути як публічне право (юридичні конструкції щодо протипожежної безпеки та охорони праці). Певною мірою можна віднайти приватні юридичні конструкції й у статтях кримінального законодавства, наприклад, щодо порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 Кримінального кодексу України), крадіжки (ст. 185 Кримінального кодексу України), незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 Кримінального кодексу України) тощо [102]. Хоча всі ці інтереси пов'язані з діяльністю органів держави і передбачають охорону публічного порядку від злочинних посягань, проте предмет регулювання не обмежується виключно публічним інтересом, а й має ознаки приватного.

Корисною у науковому плані до сприйняття, цього питання, є позиція О.В. Гончарук, яка акцентує увагу на тому, що нині деякі сфери суспільного життя мають доволі тісне переплетіння, не зрозумілим є, де закінчується публічне право і починається приватне. Відтак, науковець наводить для прикладу тезу про розмежування між такими юридичними конструкціями, як права людини та громадянина, зокрема щодо проблематики їх захисту. Також актуальною видається конструкція свободи совісті, і хоча ця конструкція є доволі філософською і передбачає внутрішнє ставлення людини до світу, що її оточує, та певних явищ, однак реалізується вона за допомогою публічно-правових форм і в громадянському суспільстві. Іншою, змістовно подібною, є конструкція свободи віросповідання, яка також залежить від особливостей приватного життя особи, поглядів, що

закладаються у дитинстві та видозмінюються упродовж життя людини. Подібно як із конструкцією свободи совісті, ця конструкція буде виражатися у відповідних публічно-правових формах, дозволених державою [32, с. 16 – 17]. У свою чергу, закладене змістовне наповнення цих юридичних конструкцій беззаперечно впливає і на їх тлумачення, і на подальшу реалізацію.

Отже, як зазначають О.В. Петришин, Д.В. Лук'янов, С.І. Максимов, В.С. Смородинський, у наш час поступово зростає пріоритет державного (публічного) інтересу, що віддзеркалюється у сприянні розвитку та врегулюванні правопорядку, правосуддя, управління в економічній, освітній, культурній та інших сферах правовідносин. Поступове переродження тогочасних буржуазних відносин та формування нового громадянського суспільства підтримують послідовний розвиток як державності (публічної сфери), так і приватної сфери [65, с. 169].

Відтак, у другій половині ХХ ст. публічне право почало відігравати помітну роль у європейському суспільстві через конституціоналізацію приватного права, а також розвиток адміністративного права та різних функціональних галузей права (у тому числі, трудового, медичного та споживчого права). Хоча зазначене і стало підґрунтям для стирання явних розбіжностей між публічним і приватним правом, однак це не знищило ані перше, ані друге. Натомість такий розподіл і видозмінення конструкції інтересу підняло публічне право з його колись маргінального стану, визнавши, що існує небагато сфер права, які вільні від потенційного втручання держави [227, с. 23 – 24]. Так, наприклад, в Італії, продовжуючи ідеї Вітторіо Емануеле Орландо, розвиток публічного права вважався саме стратегією державного спрямування. Багато італійських політиків, включаючи самого Орландо, попередньо були державними юристами, а їхній досвід став основою для розвитку публічного права [226, с. 302 – 303]. Це, у свою чергу, призвело до того, що деякі галузі права стали належати до публічного. Наприклад, конституційне, адміністративне та кримінальне законодавство у Франції, Україні, а також деяких країнах Європи віднесено до сфери публічного права.

Підтримуючи таку концепцію відмежування, представники німецької школи права доклали зусиль до її розвитку, у результаті чого було запропоновано ще декілька теорій розмежування із відповідними підставами.

Таким чином, наступною є теорія суб'єктної складової або, як інколи можна зустріти у доктринальній літературі, формальний критерій. Головною підставою цієї теорії є питання правового положення конструкції суб'єкта права та його участь у правовідносинах, в які він вступає. Відтак, загально відомо, що до юридичної конструкції суб'єктів публічного права належать особи із владними повноваженнями, ті, які покликані здійснювати функції держави та органи місцевого самоврядування (муніципалітет). А до конструкцій суб'єктів приватного права – фізичні та юридичні особи [249].

Однак, на наше переконання, дещо дискусивним видається положення щодо таких юридичних конструкцій, як державні підприємства та установи. Не зважаючи, що лєвова частка їхнього статутного фонду і відповідного органу, що їх засновує, є держава, проте виникає питання чи наділені вони владними повноваженнями, які можуть бути реалізовані поза межами такої особи? Наприклад, видаючи нормативний акт, суб'єктами, на яких розповсюджується його дія, є лише фізичні особи, що працюють у відповідній установі чи підприємстві. Деякі питання щодо їх безпосередньої діяльності можуть бути деталізовані та видозмінені, не порушуючи при цьому норми чинного законодавства. Тоді виходить, що у межах юридичної конструкції такого суб'єкта (установи чи підприємства) діє приватне право, а не публічне. При цьому, деякі інші юридичні конструкції, наприклад, договірного права, можуть використовуватися як суб'єктами приватного, так і публічного права.

Ще однією теорією, що розкриває підстави розмежування є підпорядкування або взаємного становища учасників, що зосереджується на поясненні відмінностей, наголошуючи на підпорядкуванні приватних осіб державі. Публічне право має регулювати ці відносини, а приватне право регулює відносини, де залучені сторони зустрічаються на рівних умовах [249]. У теорії права, є теза про те, що суб'єкти публічного права є нерівними учасниками правовідносин і перебувають у

субординації, тобто стані службового підпорядкування. Натомість, суб'єкти приватного права є юридично рівними і характеризуються координаційними (горизонтальними) взаємовідносинами [66, с. 145].

Однак, деякі сфери чи радше сказати конструкції взаємовідносин, які, зазвичай, вважаються приватним правом, також передбачають підпорядкування, наприклад, у трудовому праві. Окрім того, судові процеси, учасником яких є держава, можуть підірвати повноту державної влади та ступінь підпорядкування приватних осіб державі, якщо суд ухвалить рішення на користь недержавної сторони [249]. Це, у свою чергу, ставить доволі вагоме питання про реалізацію таких юридичних конструкцій, адже наслідки можуть стати підставами для розвитку колізій.

Проте, у західній науковій літературі зазначається, що поєднання теорії підпорядкування та теорії суб'єктної складової, можливо, забезпечує дієву відмінність. Відповідно до цього підходу, галузь права вважається публічним правом, де одна конструкція представлена у вигляді державної влади, що наділена повноваженнями діяти в односторонньому порядку (імперія), і цей суб'єкт використовує надану йому владу в конкретних відносинах. Іншими словами, все залежить від того, чи діє державний орган як державна чи приватна особа, скажімо, замовляючи канцелярське приладдя. Ця комбінована теорія розглядає публічне право як особливий випадок у правовому регулюванні [249].

Окрім зазначених теорій, вітчизняні науковці виокремлюють ще одну, де критерієм розмежування є правовий режим, що характеризується методом правового регулювання. Відтак, як зазначають автори (М.І. Козюбра, С.П. Погребняк, О.В. Цельєв та Ю.І. Матвєєва), публічне право характеризується здебільшого імперативним методом регулювання, відповідно до якого у нормах чітко прописані положення щодо таких конструкцій як права та обов'язки суб'єктів та яким притаманний спеціально-дозвільний тип правового регулювання.

На відміну від публічного права, приватному в основному притаманний диспозитивний метод правового регулювання, який надає суб'єктам можливість самостійно сконструювати свої права та обов'язки у відповідності до норм чинного

законодавства. Йому також властивий загально-дозвільний тип правового регулювання [66, с. 145 – 146].

При цьому, варто акцентувати увагу на тому, що й імперативний, і диспозитивний метод регулювання, у деяких чітко прописаних законодавчих конструкціях, може бути притаманний обом видам права, що віддзеркалюється на їх реалізації. Так, наприклад, у нормах Цивільного кодексу України закріплено, що договірні конструкції можуть укладатися як в усній, так і у письмовій формі (що передбачає диспозитивний метод регулювання). Однак, у цьому ж кодексі наявні положення, що чітко вказують на те, що деякі договірні конструкції, особливо щодо нерухомого майна, не тільки укладаються у письмовій формі, але й потребують обов'язкового нотаріального посвідчення (такий варіант правовідносин передбачає імперативний метод регулювання).

Таким чином, можемо зробити підсумок, що у теорії приватного і публічного права наявні як окремо взяті юридичні конструкції приватного права, так і публічного. Однак, є частина таких юридичних конструкцій, що притаманні обом видам права, що свідчить про те, що вони є генетичними зв'язками між цими видами права та відповідними нормативними актами. При цьому, доволі гострим постає питання їх реалізації, а отже, і перспектив отримання бажаного результату.

Різниця між публічним і приватним правом може бути власне академічною, але вона також впливає на юридичну практику і безпосередньо на правореалізацію. Зокрема, це стосується розмежування повноважень судів різного рівня та адміністративних органів. Відповідно до конституції Австрії, наприклад, приватне право належить до виключної компетенції федерального законодавства, тоді як публічне право частково належить до сфери державного законодавства [249, с. 145 – 146].

Але спробуємо вийти за межі правової системи континентального права і розглянемо як питання існування приватного і публічного права, а отже, і юридичних конструкцій та їх реалізація, обґрунтовуються у країнах іншої правової системи, наприклад в англійській.

На початку XX ст. можна було стверджувати, що в Англії не існувало публічного права в якості зводу правил, що регулюють управління державними справами, які відрізняються від тих, що діють у приватній сфері. Для деяких інших держав загального права, таке положення було предметом гордості, протиставляючи національні правові джерела із законами у країнах із більш розвиненою централізованою адміністрацією [250].

Однак, із розвитком правового регулювання на рівні місцевого самоврядування в першій половині XX ст. відбувається запровадження набору публічно-правових засобів правового захисту, щоб поставити під сумнів свободу дій виконавчої влади або принаймні спонукати її до відповідальності за свої дії. Зумовлено це було неефективним діями влади під час світових війн. Більш чіткого правового врегулювання такі норми набули після вступу Сполученого Королівства до Європейського економічного співтовариства (яке 1973 р. було переформатоване в Європейський Союз. У межах цього союзу низка публічно-правових засобів правового захисту, здебільшого була сконструйована за зразком французьких адміністративних судів, де у відповідності до чітко прописаних юридичних процесуальних конструкцій, притягуватися до відповідальності можуть такі установи, як Європейський Союз та національні органи влади, за дії, що перевищують повноваження, надані їм установчими договорами [250].

Відтак, до 1980 р. була створена нова галузь англійського права, хоча на початку XXI ст. було прийнято процес асиміляції ширших європейських ідей в англійське загальне право [250]. Проте, наразі відкритим залишається питання щодо остаточного узгодження такої уніфікації із законодавством Європейського Союзу оскільки 2020 р. Велика Британія вийшла зі складу останньої.

Що ж до питання приватного права, то тут відбувалися більш рушійні зміни щодо видозмінення юридичних конструкцій, що відповідно вплинуло і на можливість їх реалізації. Починаючи з 1965 р., постійній юридичній комісії було доручено періодично переглядати чинне законодавство і вносити відповідні пропозиції щодо змін. Хоча ця комісія досягла певних помітних успіхів у внесенні змін до нормативної бази, зокрема, щодо таких юридичних конструкцій як

«ненавмисне припинення компанії» та «права третіх сторін у контракті», її діяльність часто придушувалась через небажання влади знайти час у парламенті для технічних реформ без політичного змісту. Таким чином, ані пропозиція щодо кодифікації загальних положень кримінального права, ані реформи законодавства щодо моральної шкоди у випадках заподіяння тілесних ушкоджень не були реалізовані [250].

Також, юридична конструкція заповіту фактично врегульована лише нормами статуту 1837 р. (зі змінами 1982 р.), а конструкція «свободи позбавлення спадщини» була обмежена низкою законів про сімейне забезпечення, таким чином уніфікуючи загальне право Англії до правової систем Шотландії, де завжди вимагали юридичної конструкції щодо забезпечення для сім'ї [250].

Юридична конструкція права власності на землю наразі підлягає врегулюванню системою реєстрацій, що була поступово запроваджена відповідно до закону 1925 р. Того ж року була уніфікована конструкція щодо спадкування без заповіту для всіх видів майна. Закон, у якому містилася юридична конструкція оренди, був змінений соціальним законодавством, зокрема, законами про оренду (контроль), які захищають орендарів житла, та законами про права оренди, що дозволяє орендарям землі з довгостроковою орендою купувати право власності на неї. Починаючи з 1958 р., умови юридичних конструкцій трастів можуть бути змінені канцелярією у процесі їх створення. Також 1961 р. було дозволено більш широкий спектр діяльності щодо конструкцій інвестицій довірчої власності [250].

Підстави для розлучення були розширені низкою законодавчих актів, зокрема, Законом про реформу розлучень (1969 р.), що призвело до поширення практики підходу «розриву шлюбу». Цей підхід було удосконалено в Законі про сімейне право (1996 р.), який скасував вимогу таких конструкцій розірвання шлюбу, коли одна із сторін вчинила подружню зраду або якийсь інший злочин проти іншої. Також у цьому нормативному акті підкреслюється роль юридичної конструкції медіації у вирішенні сімейних суперечок. До того ж передбачається, що шлюб може бути розірваний швидко, якщо партнери досягли згоди [250].

Після внесення змін до кількох окремих законів щодо діяльності профспілок, з'явився новий закон, хоча і суперечливий, але більш комплексний. 1971 р. було прийнято Закон про трудові відносини, який передбачав наявність таких конструкцій, як: реєстрація профспілок та арбітражного розгляду спорів. Хоча низка юридичних конструкцій, встановлених цим законодавчим актом, потрапила в політичну немилість, однак після кількох гострих торговельних суперечок 70-х років, вона проклала шлях для ще детальнішого правового регулювання, яке відбулося 1980 р. Відтак, починаючи з 1990 р., була впорядкована серія нормативних заходів, включаючи Закон про права найманих працівників (ERA) (1996 р.), у результаті запровадження якого було створено юридичні конструкції щодо високого рівня захисту працівників [250].

У сфері юридичної конструкції делікту, відповідальність виробників перед споживачами, що була встановлена прецедентним правом 1932 р., пізніше була більш уніфікована та вдосконалена. Юридична конструкція, що передбачала відповідальність за недбалість, фактично ввібрала у себе більшу частину судових процесів щодо деліктів. Також конструкція відповідальності за наклеп була скорочена багатьма законами [250].

Юридична конструкція комерційного права врегульована такими законодавчими актами, як: Закон про переказні векселі (1882 р.), Закон про продаж товарів (1893 р. і 1979 р.), Закон про несправедливі умови контракту (1977 р.) і законами про захист прав споживачів (1965 р.) Також, 1974 р. було уніфіковано юридичну конструкцію щодо діяльності арбітражу [250].

Закон про права людини (1998 р.) ознаменував важливу зміну в орієнтації загального права. Цей нормативний акт фактично запозичив положення Європейської конвенції з прав людини, зробивши її елементом національного законодавства, дозволяючи англійським судам надавати допомогу у справах, які інакше мали б бути передані до Європейської комісії з прав людини або її суду (Європейському суду з прав людини). Цей закон змусив державні органи скоригувати свої процедури щодо захисту прав громадян, оскільки передбачив можливість реалізації такої юридичної конструкції, як виплата компенсації

державними органами у випадках, коли вони не розглянуть питання щодо захисту прав людини. Попередньо вважалося, що право на захист життя дозволяє судам приховувати особи свідків й обвинувачених у крайніх випадках, але, з іншого боку, воно не поширюється на право позбавити себе життя, щоб обмежити відповідальність тих, хто може допомогти в самогубстві. Запровадження конструкції права на захист особистої свободи призвело до оскарження надмірних тюремних вироків, а також до зміни попередньої практики щодо дозволу міністру внутрішніх справ визначати тривалість часу («тариф»), який особа фактично відбувала у в'язниці, засуджена до довічного ув'язнення. У деяких випадках суди Сполученого Королівства все ще неохоче розширюють своє розуміння захисту прав людини, тому сторони, які вичерпали свої засоби правового захисту в англійських судах, все ще можуть подати позов до європейських трибуналів з прав людини, як у справі, яка встановила право трансгендерних осіб на шлюб і вимагала законодавчих змін до англійського законодавства (Закон про визнання статі (2004 р.)) [250].

Отже, можемо констатувати, що англійському праву все ж таки притаманний поділ на приватне та публічне право, що характеризується наявністю нових юридичних конструкцій, поява і реалізація яких зумовлені проведеною уніфікацією з юридичними конструкціями права Європейського Союзу.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що питання дослідження особливостей реалізації юридичних конструкцій у приватному та публічному праві, варто розпочинати із висвітлення наявних наукових надбань щодо тлумачення цих базових правових категорій.

На основі систематизації та аналізу різних наукових позицій як представників вітчизняної, так і закордонної юриспруденції, встановлено, що у питанні змістовного наповнення та розуміння публічного і приватного права відсутні різночитання. На основі цього, надано власне визначення обох категорій, де під публічним правом пропонується розглядати логічно пов'язану сукупність юридичних конструкцій, що гармонійно узгоджуються зі змістом приписів приватного права, є нормативно-організаційними основами для подальшого

задоволення та захисту публічних інтересів. Натомість приватне право – це узгоджена сукупність юридичних конструкцій, що корелюються із змістом приписів публічного права, що є нормативно-організаційними підставами для задоволення приватних інтересів осіб та їх захисту.

Доведено, що деякі аспекти співвідношення приватного і публічного права можна прослідкувати у вживанні макро-, мезо- та мікроконструкцій, в основному у формі норм права, що притаманні обом видам права, є їх компонентами у процесі конструювання та взаємодії.

На основі дослідження різних теорій і підстав розмежування публічного та приватного права обґрунтовано наявність генетичних зв'язків між спільними юридичними конструкціями, що є основою для гармонійної та логічної взаємодії обидвох видів права.

Основними особливостями реалізації юридичних конструкцій публічного та приватного права слід вважати методологічну основу регулювання, що закладена в саму суть та регулятивні властивості обох видів права, які шляхом взаємного та гармонійного поєднання складають єдиний механізм правового упорядкування суспільних відносин за допомогою всієї системи юридичних засобів та процедур. Зокрема, для сфери публічного права провідним є метод централізації та відповідно спеціально дозвільний режим правового регулювання, тоді як для приватного права реалізація юридичних конструкцій відбувається за умови домінування методу координації та загально дозвільного режиму правового регулювання.

Також встановлено, що у ході реалізації юридичних конструкцій публічного та приватного права виражаються такі сфери суспільних відносин, де загально-публічна або приватна мета- чи мезоконструкція на макрорівні перетворюється на свою протилежність, зберігаючи найважливіші властивості загальної моделі.

Висновки до розділу 2.

Аналізуючи практичну значущість правових явищ, зокрема юридичних конструкцій, важливо застосовувати аксіологічний підхід, який дозволяє

розглядати правове явище як цінність для конкретної сфери суспільного життя, в межах якої воно функціонує. Загалом, питання практичної значущості правових явищ пов'язане з їх ефективністю, що визначається співвідношенням поставленої мети та досягнутого правового результату.

Ціннісний аспект дозволяє оцінити практичну важливість юридичних конструкцій для різних сфер суспільного життя, зокрема юридичної практики, освіти та науки. Окремого дослідження потребують питання їх значущості у нормопроєктуванні, бізнесі, міжнародних відносинах, політиці та економіці.

Передбачаючи практичне застосування юридичних конструкцій у конкретному правовому акті та його здатність забезпечити регулятивний вплив у відповідній сфері суспільних відносин, слід враховувати низку зовнішніх і внутрішніх факторів. Їх наявність може як сприяти, так і перешкоджати реалізації правових норм. Серед зовнішніх факторів, крім політичних і економічних, особливу роль відіграють правові чинники, які формують комплексний механізм, необхідний для функціонування права та його ефективної реалізації в конкретному суспільному середовищі.

Проблема існування та взаємодії матеріального і процесуального права є об'єктом наукових досліджень широкого кола представників юридичної науки. Перші теоретичні розробки у цій сфері були здійснені В. Блекстоуном, І. Бентамом, Дж. Салмондом та В.В. Куком. Аналіз сучасних наукових позицій вітчизняних і зарубіжних дослідників показує, що питання оцінки матеріального права не викликає суттєвих розбіжностей і тому не є предметом активних наукових дискусій.

У межах дослідження матеріальне право розглядається як логічно структурована система юридичних конструкцій, що гармонійно узгоджуються з конструкціями процесуального права. Вони слугують основою для існування процесуальних норм, призначених для ефективної та послідовної реалізації положень матеріального права. Натомість у питаннях визначення сутності процесуального права існують певні розбіжності. У сучасних доктринальних джерелах можна виокремити кілька підходів до його розуміння, що зумовило

необхідність формулювання авторського визначення терміну. Під процесуальним правом варто розуміти узгоджену систему юридичних конструкцій, які взаємопов'язані з конструкціями матеріального права, забезпечуючи гармонізоване функціонування правової системи. Крім того, вони слугують інструментом для ефективною та послідовною реалізації норм матеріального права.

Окремо визначено, що матеріальне та процесуальне право слід трактувати як мета-конструкцію, яка складається з конструкцій нижчих рівнів (мезо- та мікро-конструкцій – норм права та їх структури). Важливим аспектом їх існування є генетичний взаємозв'язок, що забезпечує інтеграцію та ефективність функціонування правової системи.

Запропоновано розглядати правові норми як мезо-конструкції, а їх структурні елементи – як мікро-конструкції (гіпотеза, диспозиція, санкція), які характеризуються логічністю та реальністю існування суспільних відносин, що відображають правову дійсність їх функціонування. Особливість побудови та реалізації цих мезо-конструкцій у матеріальному та процесуальному праві полягає у їх взаємозалежності, адже одні формують основу для створення й функціонування інших. Таким чином, юридичні конструкції матеріального права містять у своїй структурі мікро-конструкції процесуального права, що сприяють подальшій реалізації інших мезо-конструкцій матеріального права, демонструючи їх генетичні зв'язки.

Ще однією особливістю правореалізації юридичних конструкцій є їх гармонізація та узгодженість на всіх етапах – від нормотворення до правозастосування і тлумачення, що підтверджує існування «живого» права та досягнення цілей правового регулювання.

Наступний аспект – зовнішнє сприйняття юридичних конструкцій, тобто їх формування та нормативне закріплення в правових приписах і нормах права. При цьому підкреслюється, що юридичні конструкції правової норми та правового припису не є тотожними, оскільки складаються з різної кількості мікро-конструкцій. Встановлено, що процесуальне право характеризується класичною

тричленною юридичною конструкцією, оскільки її складові закладені не лише у процесуальних нормах, а й у матеріально-правових конструкціях.

Ще одна особливість правореалізації юридичних конструкцій у матеріальному та процесуальному праві полягає у їх ефективному практичному застосуванні, що найбільш виразно проявляється у процесі правосуддя. На цьому етапі інтегруються всі аспекти (теоретичні, нормативні, абстрактні та реальні) існування юридичних конструкцій – від нормотворення до їх фактичної реалізації та тлумачення.

Аналіз особливостей реалізації юридичних конструкцій у приватному та публічному праві слід розпочати з розгляду наукових підходів до тлумачення цих фундаментальних правових категорій. Відтак, на основі систематизації та аналізу наукових позицій вітчизняних і зарубіжних дослідників встановлено, що розуміння та змістове наповнення публічного й приватного права не викликають суттєвих розбіжностей. Виходячи з цього, запропоновано власне визначення обох категорій. Так, публічне право розглядається як логічно структурована сукупність юридичних конструкцій, що узгоджується зі змістом приписів приватного права та слугує нормативною основою для забезпечення й захисту публічних інтересів. Приватне право, у свою чергу, є системою юридичних конструкцій, які корелюються з приписами публічного права та забезпечують реалізацію і охорону приватних інтересів.

Доведено, що співвідношення між приватним і публічним правом можна простежити через використання макро-, мезо- та мікро-конструкцій. Вони є складовими норм права, притаманними обом галузям, що забезпечують процес конструювання та взаємодії правових систем.

На основі аналізу різних теорій і критеріїв розмежування публічного та приватного права обґрунтовано існування генетичних зв'язків між спільними юридичними конструкціями, які забезпечують гармонійну взаємодію обох правових систем.

Особливістю реалізації юридичних конструкцій у публічному та приватному праві є методологічна основа правового регулювання, що визначає їх сутність та

регулятивні властивості. Завдяки взаємодії ці правові системи формують єдиний механізм упорядкування суспільних відносин, використовуючи комплекс юридичних засобів та процедур. Для публічного права характерним є метод централізації та спеціально-дозвільний режим правового регулювання, тоді як у приватному праві переважає метод координації та загальнодозвільний режим.

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ

3.1 Специфіка реалізації юридичних конструкцій в Україні

Структура цього підрозділу зумовлена основним дослідницьким завданням – висвітлити стан реалізації юридичних конструкцій у діяльності правових інститутів сучасної України. У зв'язку із цим постають окремі пізнавальні завдання, пов'язані з визначенням самих інститутів, стан функціонування яких може послужити прикладом прояву тих чи інших тенденцій, характеристик, властивостей реалізаційного процесу. Водночас є необхідність висвітлення й авторської позиції щодо розуміння процедури реалізації юридичних конструкцій, відмінностей зазначеного поняття від поняття «реалізація права» (або «форми реалізації права», «реалізація норм права» тощо).

При формуванні методологічної основи підрозділу було взято до уваги, що під юридичною конструкцією розуміється певна модель (алгоритм дій), внутрішня будова явища як результат цілеспрямованої діяльності. Виходячи із зазначеного, вибачається певна різниця між поняттями «реалізація права» та «реалізація юридичних конструкцій».

По-перше, реалізація норм права виявляється через форми людської поведінки (дія, бездія), а реалізація моделей поведінки як певних конструкцій – через реалізацію норм права, але не окремих норм, а взятих разом, як певних нормативних сукупностей, сконструйованих відповідно до заданої моделі функціонування суспільних відносин.

По-друге, не зважаючи на певні відмінності наявних теоретичних уявлень, між двома видами реалізації, що позначаються двома дуже близькими за змістом термінами, існує спільна риса – єдиною формою втілення і норм права, і юридичних конструкцій є правова поведінка суб'єктів права.

З позицій абстрактного мислення – в ході здійснення актів реалізації права у практичну площину у звичному нам розумінні втілюються, перш за все, норми права, а не юридичні конструкції (хоча на мікрорівні теоретичного мислення норма права може також мати свою внутрішню організацію будову – юридичну конструкцію, в якій спостерігаємо взаємодію значущих у регулятивному сенсі елементів). Проте норми права діють і втілюються у правову реальність не поодинокими приписами, а цілісними комплексами, де норми доповнюють одна одну, функціонально знаходячи своє місце у структурі визначеної законодавцем моделі. Таким чином, реалізація юридичних конструкцій здійснюється шляхом втілення моделей правової взаємодії у поведінку суб'єктів права шляхом реалізації правових норм, що окреслюють для конкретних адресатів межі бажаного, можливого, припустимого або забороненого. Отже, правова поведінка своїми формами, засобами, метою, наслідками обіймає (поєднує) обидва види реалізації – «реалізацію права» та «реалізацію юридичних конструкцій». У повсякденному використанні термінів (в тому числі на науково-теоретичному рівні) відбувається ототожнення або підміна понять з метою спрощеного викладу, формалізації правової інформації, зручності спілкування. Говорячи про реалізацію юридичних конструкцій розуміємо реалізацію цілісного, внутрішньо гармонізованого комплексу правових норм (як сукупність засобів правового впливу – дозволи, заборони, рекомендації, уповноваження, зобов'язання), осмислення сукупності яких дозволяє сформувати в уяві певну поведінкову модель, що реалізується у правовій поведінці суб'єкта.

Що ж взагалі слід розуміти під реалізацією права (норм права)? З цього питання у теоретичному правознавстві накопичено значну кількість досліджень, у яких в загальному вигляді охарактеризовано реалізаційний процес як цілеспрямовану діяльність, що полягає у перетворенні абстрактних приписів правових норм у фактичну поведінку суб'єктів. Наприклад, О. Легка реалізацію права розуміє як інтелектуально-вольову діяльність суб'єктів права, що спрямована на використання, виконання, дотримання та застосування правових норм,

здійснюється для задоволення потреб та досягнення бажаного особистого чи соціального результату [114, с. 30].

Не можемо погодитися з позицією, згідно якої реалізація спрямовується на власні форми, а не на досягнення мети правового регулювання або задоволення індивідуальних та колективних потреб. Крім того не зовсім зрозумілою є фраза щодо особистого чи соціального результату... Індивідуальний результат діяльності (дія, бездія) є також соціально значущим, а отже соціальним.

На ряд ознак реалізації права, з посиланням на визначення провідних фахівців теорії права, вказує Д. Подпісов: визначається нормативно-правовими актами; є свідомою діяльністю; орієнтується на досягнення мети правової норми; виступає критерієм соціальної цінності права; виражається у правомірній поведінці суб'єкта. За результатами проведених узагальнень автором запропоновано власне визначення – «реалізація норми права можна визначити як усвідомлену діяльність з втілення її приписів у правомірній поведінці суб'єкта з метою досягнення соціально-корисного результату, передбаченого законодавцем, і виявлення соціальної цінності норми» [147, с. 110].

Можна погодитись з таким визначенням. Хіба що під сумнівом залишається один його елемент, в якому автор говорить, що метою реалізації норми права є виявлення соціальної цінності норми. Вряд чи учасники правовідносин в процесі щоденного виконання своїх обов'язків або дотримання заборон тощо замислюються над питанням виявлення соціальної цінності норми права.

Водночас, справедливості заради, слід зазначити, що реалізація відбувається у чотирьох формах, про що вказувалось вище, а така форма як застосування (опосередкована форма реалізації) є особливою по відношенню до виконання, використання та дотримання як форм безпосередньої реалізації. Крім того, здійснення найбільш складних юридичних конструкцій відбувається більшою мірою саме у правозастосовній формі, коли до реалізації залучаються спеціально уповноважені або владні суб'єкти, коли треба долати перешкоди на шляху реалізаційного процесу, коли виникає спір, або об'єкт регулювання знаходиться під особливим контролем держави.

О. Донченко, досліджуючи особливості правозастосування, вказує на те, що правозастосування є складовою частиною правової системи держави, має комплексний, владний характер, одночасно є способом реалізації законодавства в правовідносинах, відрізняється від інших форм своїми потребами [48, с. 40 – 41].

Визначаючи проблемні питання розуміння правозастосовної форми, Н. Атаманова переконливо вказує на таку її рису, що за своїм змістом правозастосування є діяльністю стосовно винесення індивідуально-конкретних юридичних приписів, звернених до персонально визначених людей [5, с. 164 – 169]. Такий підхід є корисним з позицій теоретичного правознавства, тому що вказує на необхідність виявлення окремих конструкцій, які можуть бути реалізовані виключно у форматі застосовної діяльності і повинні у собі містити додаткові елементи щодо суб'єктного складу, самої застосовної процедури та до системи гарантій реалізації.

Не менш важливим питанням в осмисленні проблематики реалізації конструкцій є питання їх ефективності, що у запропонованому дослідженні не ставилося за мету. Але логічним є пов'язати питання ефективності юридичних конструкцій з ефективністю юридичного процесу або ефективністю процесу реалізації права (норм права). Через ефективність реалізації окремої норми можна судити про ефективність юридичної конструкції, яка містить у собі цю норму (норми). Над цією проблематикою ґрунтовно працювала Л. Купіна, у роботах якої простежується декілька аргументованих думок:

1. Результати багаторічних досліджень вчених мали високі показники наукового цитування, чого не можна було сказати про практичне застосування розроблених ученими підходів до оцінки ефективності норм права;

2. Новим етапом у вирішенні окресленої проблематики стало прийняття у серпні 2023 р. Закону України «Про правотворчу діяльність», який буде введено в дію через рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні;

3. На сьогодні юридична думка виробила всебічну і досить гнучку систему критеріїв оцінки ефективності дії норм для її якісного виміру та показників для її кількісного виміру... Якісна величина відображає, що результат розробки та

прийняття правової норм досягнуто. Кількісний показник формує уяву про фактичну та економічну ефективність реалізації норми...[107, с. 81 – 82].

Але хіба можна в контексті визначення якості правового акту говорити про досягнення результату розробки та прийняття акту, скоріше термінологічно буде правильно сказати про досягнення мети розробки. Наразі видно одне, що проблематика ефективності реалізації норм права та відповідно реалізації юридичних конструкцій потребують ще додаткової уваги та інтеграції зусиль як теоретиків так і практиків сфери законодавчих робіт та сфери застосування права.

Погоджуючись із М. Теплюком, можемо підтвердити спільну позицію науковців – державні органи і юридична наука не мають достатніх відомостей про результативність багатьох норм права через те, що складно встановити, які якісні процеси і в яких кількісних показниках визначають результат дії цієї правової норми [192, с. 8].

Ще на один аспект реалізації юридичних конструкцій в контексті реалізації норм права необхідно вказати – це умови надзвичайних правових режимів, що також є актуальним для сучасного періоду життя українського суспільства [172, с.18 – 20].

Для проведення подальших теоретичних узагальнень відповідно до основного завдання підрозділу пропонується звернутися до аналізу діяльності різних видів суб'єктів права, що дозволить скласти об'єктивні уявлення про стан реалізації окремих юридичних конструкцій. Такими суб'єктами доцільно визначити: органи законодавчої влади; органи виконавчої влади; органи судової влади; громадські об'єднання та індивідуальних суб'єктів, у сфері діяльності яких у практику життя втілюються найрізноманітніші види юридичних конструкцій – від мікро- до мета- рівня. А юридичними конструкціями, характерними для сфери їхньої діяльності можна обрати такі: державного суверенітету; форм реалізації виконавчої влади (на результатах діяльності окремих органів виконавчої влади); договору (на прикладах договору оренди землі; договору на надання реабілітаційних послуг; договору купівлі-продажу; трудового договору); права власності.

Рухаючись від загального до конкретного, пропонується проаналізувати юридичну конструкцію *Державного суверенітету України*, реалізація якої пов'язується із діяльністю багатьох видів суб'єктів права, але в першу чергу – із правовими формами діяльності органів державної влади. Зазначена конструкція відноситься до категорії мегаконструкцій, виконуючи роль загальнодержавного регулятора. Реконструювання моделі «державний суверенітет», що міститься у системі правової термінології та національному законодавстві України, починається із тлумачення тексту Декларації про державний суверенітет України [41]. Внутрішня організаційна будова поняття «державний суверенітет» складається із переліку ознак суверенітету (внутрішні та зовнішні), суб'єктної основи реалізації цієї моделі та відповідної системи гарантій. Щодо переліку ознак, то прийнято виокремлювати внутрішні ознаки суверенітету (верховенство, самостійність, повнота та неподільність влади) та зовнішні ознаки (незалежність та рівноправність у зовнішніх відносинах). Суб'єктна основа – це всі ті адресати – суб'єкти права (як індивідуальні, так і колективні), кому адресовані норми декларації. Гарантії реалізації державного суверенітету – окремий блок конструкції, в якому об'єднується ряд необхідних умов, за наявності яких можливо досягнути якісної реалізації суверенітету: суб'єктність України у зовнішніх відносинах; належне функціонування судової та правоохоронної систем; наявність розвинутої демократичної політ системи; ефективна робота військово-промислового комплексу; налагоджена система забезпечення національної безпеки; спроможність збройних сил наявними ресурсами та засобами протистояти збройній агресії з боку інших країн; стабільність конституційного правопорядку, рівність всіх перед законом тощо. Як вбачається із зазначеного, зміст юридичної конструкції «державний суверенітет» є змістовно насичений та передбачає включенні до неї інші конструкції, не менш складного рівня організації.

На превеликий жаль, в контексті аналізу реалізації зазначеної вище моделі, доводиться констатувати факт повномасштабної збройної агресії з боку сусідньої країни, посягання на територіальну цілісність України, намагання агресора підкорити частину суверенної території, навіть шляхом квазіюридичного

закріплення факту своєї (іноземної) юрисдикції на рівні конституційного регулювання. На права та свободи жителів України відбувається жахливе за своїми масштабами та наслідками посягання: у зв'язку із збройною агресією в умовах воєнного стану для жителів України введено ряд правових обмежень [157]; близько 9 мільйонів жителів України змушені були покинути територію держави; сотні тисяч загинули від рук агресора, від його зброї (в тому числі від застосування фосфорних боєприпасів, зброї масового знищення); близько 8 тисяч громадян України знаходяться у полоні; більше 14 тисяч українських дітей розшукуються як пропалі безвісті; на окупованих територіях проводиться примусова русифікація з подальшим призовом у збройні сили російської федерації; на період першої половини 2025 р. за попередніми даними матеріальний збиток України від повномасштабної агресії рф складає декілька трильйонів гривень.

Серед гарантій реалізації конструкції суверенітету – жодна гарантія не проявляється повною мірою, як би це могло бути в умовах мирного співіснування. Не зважаючи, що війну росії проти України, яку було розпочато у 2014 р., на момент повномасштабного вторгнення армія була не забезпечена необхідним озброєнням, технікою, ресурсами та не приведена до стану бойової готовності; віськово-промисловий комплекс не забезпечував потреб Збройних Сил України у виробленні необхідних видів озброєння; система забезпечення національної безпеки розбалансована за рахунок впровадження великої кількості ворожої агентури, в тому числі в систему військового управління, службу безпеки, органи правопорядку України...

Отже, реалізація конструкції «державний суверенітет України» зазнає ряд перепон. І, якщо у частині неподільності, самостійності, верховенства влади можна стверджувати, що ці ознаки з елементами правових обмежень реалізуються на підконтрольних територіях, то у частині самостійності, незалежності, рівноправ'я реалізація цих властивостей відбувається у формі запеклої боротьби і суттєвих посягань на суверенітет в цілому – від його часткового невизнання до повного заперечення.

Як вказує М.П. Кунцевич, особливостями конструкцій мета-рівня є те, що вони занадто абстрактні і складні для того, щоб їх можна було представити у вигляді прав і обов'язків. Наприклад, до мета-конструкцій у праві можна віднести юридичні конструкції «угода», «юридична особа», «дієздатність» та ін. Крім того, існують юридичні конструкції “проміжних” рівнів, які були сформовані із декількох юридичних конструкцій мікрорівня, однак самі вони, в свою чергу, входять до складу мета-конструкцій (мезоконструкцій) [106, с. 43 – 47]. При цьому слід відзначити, що конструкція реалізації повноважень виконавчої влади відноситься до рівня саме таких мета-конструкцій, що дозволяють уявити модель влади на території всієї країни.

Найбільш оптимальним шляхом висвітлення діяльності виконавчої влади в контексті стану реалізації її юридичної конструкції є використання формально-юридичного підходу, при якому за основу буде взято форми реалізації виконавчої влади. Кожна форма, по суті, є способом прояву, напрямом реалізації того чи іншого елемента конструкції, що разом складають єдине ціле – систему виконавчої влади держави.

За свідчення М.П. Кунцевича, до форм реалізації виконавчої влади слід віднести: державне управління, державне регулювання, надання адміністративних послуг, діяльність із розгляду скарг громадян, діяльність із застосування до громадян заходів адміністративного примусу, притягнення до адміністративної відповідальності, здійснення досудового розслідування, виконання судових рішень та кримінальних покарань, здійснення автономного державного контролю та ресурсного забезпечення [106, с. 43 – 47]. Важливою у контексті поставлених нами пізнавальних завдань, на нашу думку, є також позиція автора, в якій він характеризує результати адміністративно-правової реформи в Україні – «...інтеграція до ЄС зумовлює появу у вітчизняному законодавстві нових юридичних понять та конструкцій. Однак поряд із юридичними конструкціями, що ефективно виконують свої функції, існують і неефективні, внаслідок яких досягнення необхідних правових результатів є неможливим [106, с. 43 – 47].

Аналогічно ефективні та неефективні конструкції мають місце у сфері реалізації повноважень органів виконавчої влади, що пропонується розглянути на прикладах функціонування Державної податкової служби та Державної виконавчої служби, у сфері діяльності яких реалізуються юридичні конструкції податків та інші конструкції, перспектива реалізації яких відкривається виключно в межах процедури виконавчого провадження.

Державна податкова служба. Слід привернути увагу на дослідження Р. Гаврилюка, який вказує, що з давніх часів й до тепер між платниками податку та державою завжди були гострі проблеми, виходячи з того, що податки були і залишаються примусовим витребуванням частини приватної власності у власність держави, інших інституцій. А поняття «юридичний склад податку» є калькою з терміну «юридичний склад злочину», що сучасним теоретиками і практиками податкового права необхідно враховувати. Така термінологічна ситуація, вважає автор, не сприяє позитивному налаштуванню платників податку, а лише загострює відношення платників до держави.

Проте у нашому дослідженні використано інший термін – «юридична конструкція податку», який не слід плутати з дискусивними термінами сфери податкового права. Ключові відмінності, що дозволяють відмежувати зазначені вище словосполучення, закладені у змісті термінів «склад» та «конструкція» [24, с. 116].

Попри наявні у науковій літературі дискусії з приводу визначення структури юридичної конструкції податку, найбільш обґрунтованою, на думку автора, сприймається позиція, згідно з якою до елементного складу включаються: платники податку; об'єкт податку; предмет податку; масштаб податку; податкова база; одиниця податку; порядок обчислення податку; податкова ставка; податковий період; порядок сплати податку; строк сплати податку.

Аналогічну думку щодо наповнення конструкції податку елементним складом підтримує П. Коломієць [95, с. 238 – 242]. Водночас кожний елемент має значення для визначення загального стану реалізації юридичного обв'язку податку, а отже і самої юридичної конструкції. Так, наприклад, невдале регулювання такого

елементу конструкції як податкові пільги може призвести до фінансових втрат бюджету, про що неодноразово констатували у комітетах Верховної Ради України. За даними державної податкової служби, зазначено на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, втрати доходів бюджетів від наданих податкових пільг за 2019 р. становили 42 728,2 млн. грн., що на 6 983,4 млн. грн., або на 19,5 %, більше, ніж за 2018 р., з них найвагоміші втрати бюджету від пільгового оподаткування відбулися щодо: податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) – 30 926,6 млн. грн. (збільшення за рік на 25,9 %), податку на майно (включно з платою за землю) – 9 230,1 млн. грн. (збільшення на 0,7 %), податку на прибуток підприємств – 1 725,9 млн. грн. (зменшення на 8,9 %), акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) – 799,5 млн. грн. (збільшення в 7,9 разів) [218, с. 10].

Більше того, Верховною радою України підтверджено колосальні втрати бюджету через реалізацію інституту пільг в податковому праві [158], що науковці пов'язують з наявністю економічних ризиків, загрожують податковій безпеці України [95, с. 239]. Втрати доходів державного бюджету вимірюються десятками мільярдів гривень через надання податкових пільг. І це попри те, що сума фактичних втрат бюджету у 2018 р. – 35,5 млрд. грн., очікувана сума втрат бюджету у 2019 р. – 43,2 млрд. грн., прогнозована сума втрат на 2020 р. становила 44,2 млрд. грн. [140].

Отже, говорячи про стан реалізації юридичної конструкції виконавчої влади, слід звернутися до ефективності роботи її окремих інституцій, що є основними виконавцями тієї чи іншої форми реалізації владних повноважень.

Державна податкова служба на теперішній час презентує себе як сучасна, технологічна служба, яка надає якісні та зручні послуги платникам, ефективно адмініструє податки, збори та платежі і виявляє нетерпимість до корупції [70]. Її основними напрямками розвитку визнано: розвиток ефективної, сучасної, стабільної та захищеної ІТ-інфраструктури, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану; спрощення адміністрування податків, зокрема шляхом удосконалення податкової декларації

платника єдиного податку, автоматизації процесу видачі довідки про доходи платника єдиного податку – фізичної особи тощо.

Основними показниками діяльності державної податкової служби, в межах якої реалізується загальна конструкція виконавчої влади, є обсяги та своєчасність зібраних податків, що можна проілюструвати на окремих видах податку. Так, лише у 2024 р., продовжуючи роботу в умовах воєнного стану, державною податковою службою було зібрано:

- акцизний податок – на суму 151,2 млрд грн. (102,7 % від доведених показників);
- податок на доходи фізичних осіб – 532 424,0 млн грн. (на 16,2 % більше ніж у 2023 р.)
- єдиний податок з юридичних осіб – 13 980,4 млн грн. (на 4 353,5 млн грн. більше порівняно з 2023 р.).

Можна наводити багато й інших прикладів, але з позицій визначення стану реалізації виконавчою владою податкової функції, є такі:

- надходження платежів, які контролюються державною податковою службою, за підсумками 2024 р. становлять 50,7 % загальних доходів Зведеного бюджету України;
- надходження (сальдо) до Зведеного бюджету України у 2024 р. становлять 1 566,6 млрд грн, що на 353,0 млрд грн, або на 29,1 %, більше 2023 р.

Водночас при наявних позитивних показниках привертають увагу й недоліки функціонування податкової системи, які вже давно стали об'єктом уваги фахівців податкової галузі, чії дослідження спрямовуються безпосередньо на висвітлення проблематики правового регулювання, конструювання суспільних відносин, шляхів гармонізації податкової системи тощо.

Таким чином, в Україні сформовано податкову систему, яка за своїм складом і структурою відповідає системам оподаткування розвинених європейських країн. Закони про оподаткування розроблені з урахуванням європейських норм податкового законодавства, а також принципів податкової політики Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, Світової організації торгівлі та інших міжнародних

економічних організацій [200]. При цьому, характеристика стану реалізації юридичної конструкції податку – це по суті характеристика стану правового регулювання окремих його елементів (податкові пільги, об'єкти оподаткування, платники податку, податкова ставка тощо...), про що у підрозділі було наведено приклад.

З позицій науковців, сучасна податкова система характеризується передусім фіскальною спрямованістю, а її функція регулювання не спрямовується на вектор зростання економіки [200]. Проте в умовах ринку були спроби удосконалити податкову систему шляхом трансформації нормативної бази [200].

Податкова реформа-2015 майже вдвічі скоротила перелік податків. Замість 22 податків і зборів у країні їх стало 12. Відбулося укрупнення податків, 7 з них перестали існувати тільки у звичному вигляді [50]. Необхідність підвищення ефективності правового регулювання податкової системи, її окремих складових підтверджує також С.П. Лазур, пропонуючи рухатись шляхом реструктуризації податку та акцентуючи увагу на такому елементі конструкції як податкові пільги. Податковим кодексом України, як і в інших країнах Європейського співтовариства, передбачена низка пільг для підприємств галузі літакобудування, суднобудування, видавничої справи, виробництва альтернативних видів енергії, енергозберігаючих технологій тощо, а також спеціальні режими оподаткування для сільськогосподарських товаровиробників. Проте надмірне захоплення галузевими податковими пільгами, констатує автор, консервує низький технологічний рівень галузей, стимулює спроби збереження пільгового режиму оподаткування. У країнах з розвиненими ринковими відносинами податкові пільги здебільшого уніфіковані, стандартизовані і мінімізовані [113].

Не можна не звернути увагу й на проблему гармонізації складових елементів конструкції податку. В структурі інших країн також мають місце вище зазначені елементи, але в Україні вони перетворилися на набір елементів податкової системи, який зовні сприймається досить пристойно, але насправді, вдало зазначає К. Швабій, є набором окремо функціонуючих, а не інтегрованих елементів єдиної

системи, повним юридичних колізій та логічних суперечностей [207]. Як вбачаємо, визначений офіційно набір елементів юридичної конструкції взагалі, безвідносно до сфери суспільних відносин або суб'єкта правового регулювання не дає бажаного результату, а в деяких випадках призводить до стану небезпеки, що було продемонстровано на прикладі з податковими пільгами. Всі елементи юридичної конструкції лише в тому випадку забезпечують ефективне регулювання і реалізація права за допомогою юридичної конструкції здійснюється у визначеному руслі, коли між ними організовано взаємодію, узгодженість та гармонійність, відповідність спільним принципам та єдиній меті.

У продовження дискусії щодо гармонізації норм при конструюванні тієї чи іншої регулятивної моделі певного значення набуває і гармонізація юридичної сили правових актів. Як стверджує В. Рарицька, держави, фіскальні за своєю правовою природою (до яких можна віднести більшість сучасних держав, в тому числі Україну), не зв'язують себе конституційною конструкцією податку Конституційно-правове регулювання публічних фінансів у вітчизняній Конституції обмежується протиставленням на конституційному рівні загального та безумовного податкового обов'язку платника податків, з одного боку (ст. 67) та правових засад невід'ємного права держави на податки – з іншого (ст. 74). [163, с.50 – 51].

Аналізуючи тенденції розвитку податкового законодавства в Україні, сучасні автори підтверджують, що проблеми реалізації сучасної податкової системи, а отже і її юридичної конструкції, за якою вона має функціонувати, залишаються невирішеними. Усі наявні проблеми виникають саме через недосконалість чинного податкового законодавства, пріоритет фіскальної політики держави, складність і незрозумілість системи оподаткування [121, с. 471].

Державна виконавча служба. Дуже показовою в розрізі загальної характеристики реалізації юридичних конструкцій в Україні є діяльність Державної виконавчої служби, що знаходиться у сфері управління Міністерства юстиції України [159]. Специфіка діяльності цього органу полягає в тому, що саме завдяки їй організується виконання (реалізація) юридичних

конструкцій, сформованих шляхом видання компетентними органами правозастосовних рішень.

У своїй більшості – це рішення, породжені спірним життєвими ситуаціями (інколи недбалим ставленням суб'єктів права до своїх обов'язків), коли виконання боржником зобов'язань можливе лише у примусовому порядку.

Загальна кількість виконавчих проваджень, що містяться у державному реєстрі – свідчення загальної кількості нереалізованих прав та обов'язків, а з ними і самих юридичних конструкцій, що відображають внутрішню будову таких відносин як право власності, аліментні зобов'язання, відшкодування збитків, штрафні санкції тощо. Так, наприклад, за результатами звітності Державної виконавчої служби, у 2018 р. підлягало примусовому виконанню виконавчих документів 3409403, надійшло для виконання 2521505 документів, проте на початок звітного періоду залишалось для виконання 1154765 документів [72].

Аналогічна ситуація склалася і у наступному 2019 р.: підлягало виконанню 3766485 документів (+10,5%); надійшло для виконання 2837352 (+12,5%); залишок на початок звітного періоду 1172481 (+1,5%) [71].

Звернемося до виконавчої статистики іншого періоду 2020-2023 рр., яку формує Агенція з питань виконання рішень.

Загальна кількість проваджень, що підлягали виконанню:

2020 – 4 788 тис.;

2021 – 5 413 тис.;

2022 – 4 450 тис.;

2023 – 4 889 тис.

За показником кількості завершених проваджень:

2020 – 2 765 тис. (залишок 2 023 тис.);

2021 – 3 217 тис. (залишок 2 196 тис.);

2022 – 1972 тис. (залишок 2 478 тис.);

2023 – 2 814 тис. (залишок 2 075 тис.) [1].

Як видно із статистичних даних, близько третини проваджень залишаються із року в рік невиконаними і переходять виконавчим вантажем на наступні роки.

Проте, на думку представників самої служби, показники 2023 р. демонструють поступове повернення до довоєнних. Активізація економічних процесів і зростання ефективності примусового виконання свідчать про реальний стан економіки як такий, що не кардинально відрізняється від стану до повномасштабного вторгнення [1].

Стан реалізації виконавчих проваджень, міг бути кращим за умов реформування виконавчої служби, на чому акцентують увагу фахівці з цієї галузі. Виконання рішення, як стверджують В. Корольова та І. Христюк, є дуже важливим кроком для захисту порушених прав осіб, передбачених Конституцією України та законами. В Україні, порівняно з іншими зарубіжними країнами, це питання має багато проблем, що дає людям підстави вважати, що держава не зможе захистити права громадян, які порушуються. Автори також констатують відмінності правового статусу державних та приватних виконавців. Повноваження державного виконавця нормативно закріплені, але є такі, які не може реалізувати приватний виконавець. Виходячи з цього обмеженого переліку повноважень, можна зробити висновок, що всі інші рішення, які не увійшли до повноважень приватного виконавця, виконуються виключно Державною виконавчою службою. Звідси і виникає надмірна завантаженість [97].

Проте вказана завантаженість, а інколи й перевантаженість, призводять лише до нереалізації прав та свобод. У порівнянні з 2018 р. загальна кількість державних виконавців, які несуть основне навантаження щодо всього обсягу виконання рішень, станом на 2023 р. скоротилася на 25%, що також вказує на причини перевантаження виконавців [1], а отже незадовільний стан втілення у практичну площину фактично мільйонів різного виду юридичних конструкцій (див. попередню статистику).

Юридична конструкція доказування. Окремим питанням пропонується розглянути умови та стан реалізації юридичної конструкції доказування, зокрема в рамках досудового розслідування, що також значною мірою характеризує діяльність органів виконавчої влади. За своїм рівнем узагальнень, широтою використання та внутрішньою диференціацією ця конструкція відноситься до

групи мегаконструкцій, а за характером відносин, що функціонують відповідно до цієї юридичної моделі – до процесуальних. Як й інші види правових відносин, процесуальні відносини також потребують конструювання, унормування, визначеності, зрозумілості внутрішньої організації, що безпосередньо пов'язується із необхідністю забезпечення прав та свобод учасників кримінальних процесуальних відносин. Як слушно стверджує М. Шумило, характеризуючи досудове та судове доказування, у першому випадку доказування здійснюється у процесуальній формі, сконструйованій для потреб досудового розслідування, а в судовому засіданні уже відбувається «гостре» процесуальне доказування [210, с. 86].

Отже, характеризуючи юридичну мегаконструкцію кримінально-процесуального доказування, та за результатами проведених узагальнень, представляється можливим припустити з подальшими обґрунтуваннями, що її загальна внутрішня будова формується із шести базових елементів, кожний із яких має свою структурну організацію (види, ознаки, властивості, форму виразу тощо). Зокрема до таких складових відносимо:

1. Етапи доказування;
2. Предмет доказування;
3. Докази;
4. Суб'єкт доказування;
5. Межа доказування;
6. Гарантії непорушності прав та свобод.

Кожний елемент потребує окремої характеристики, враховуючи те, що разом вони складають єдине ціле – правове явище кримінально-правового доказування, існування якого можливо лише за наявності всіх складових із дотриманням відповідних процедурних вимог.

Перший елемент – етапи доказування, до яких майже всі автори одноставно відносять три види логічно взаємопов'язаних види дій: збір доказів; перевірка доказів; оцінка доказів. Саме таку позицію займає С. Данькова, стверджуючи, що у нормах кримінального процесуального закону зафіксовано законодавчий підхід до

сутності та структури кримінального процесуального доказування, у ч. 2 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України, визначено, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Більшість процесуалістів, аналізуючи структуру кримінального процесуального доказування, також традиційно ведуть мову про три його елементи, а саме збирання, перевірку і оцінку доказів [38, с. 629].

На необхідність окреслення більш розгорнутої будови (структури) доказування з посиланням на сучасні концепції вказує М. Погорецький. До структури кримінального процесуального доказування він відносить:

1. Отримання доказів: а) пошук, виявлення, вилучення; б) перевірка, оцінка, надання статусу доказу;

2. Використання доказів: оперування доказами; встановлення на їх підставі обставин, що підлягають доказуванню; обґрунтування доказами своєї правової позиції; обґрунтування процесуальних рішень [144, с. 311].

У ході перевірки та оцінювання відбувається процедура дослідження доказів на предмет їх відповідності нормативним вимогам, яка також у свою чергу підлягає реструктуризації, на що пропонують звернути увагу В. Журавель та А Коваленко. Отже, структурно дослідження доказів як сукупність мисленневих операцій складається із таких елементів:

- виявлення носія потенційно доказової інформації (дослідження, яке відбувається одночасно зі збиранням доказу), або отримання процесуального джерела доказів;

- ознайомлення з процесуальним джерелом та оцінка законності його отримання (оцінка на предмет допустимості);

- отримання фактичних даних (доказової інформації), їх відображення у свідомості особи, яка досліджує доказ, з'ясування їх змісту та сутності;

- використання фактичних даних для побудови версій щодо події кримінального правопорушення (з одночасною оцінкою на предмет належності);

- перевірка фактичних даних (як «інтелектуальна», шляхом зіставлення з іншими доказами, так і «інструментальна», шляхом проведення слідчих (розшукових) дій для перевірки) та оцінка на предмет достовірності;

- оцінка фактичних даних у сукупності з іншими доказами на предмет їх достатності для прийняття певного процесуального рішення [63, с. 324].

Другий елемент – предмет доказування. Під предметом доказування розуміють обставини, що підлягають доказуванню, які визначено у ст. 91 Кримінально процесуального кодексу України. Наявність цих обставин необхідно доказувати в усіх без винятку кримінальних провадженнях. Їх сукупність прийнято вважати загальним предметом доказування, під яким розуміється «сукупність обставин, передбачених кримінально-процесуальним законом, встановлення яких необхідно для вирішення заяв і повідомлень про злочин, кримінального провадження в цілому, або судового провадження у стадії виконання вироку, а також для прийняття процесуальних профілактичних заходів» [49, с. 677]. Вказана сукупність обставин відображає структуру предмету доказування та свідчить про розгалужену будову загальної мегаконструкції кримінального процесуального доказування. Зокрема, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

б) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації [103, ст. 91].

Третій елемент – докази. Мабуть – це один із ключових елементів конструкції доказування, а відповідно й ключовий елемент всього кримінального процесу, наявність або відсутність якого дозволяє прийняти рішення про винуватість особи або виправдати особу. Докази, як окремий елемент конструкції, мають також внутрішню будову, диференціюються на види, на структурні компоненти, мають ознаки, властивості, з дотриманням яких у процесуальній діяльності виникають проблемні питання, про що ми також вкажемо окремо.

По-перше, розкриємо внутрішню будову доказів. Система процесуальних доказів, яка протягом кількох століть еволюціонувала разом з кримінально-процесуальним правом, не є оптимальною. Ця система доказів досить консервативна і змінювалась лише під тиском неминучості змін, які були спричинені соціальним і технічним прогресом. Показання свідків (потерпілих), речові докази, документи, висновки експертів в якості «форми»

(«оболонки») процесуально значущих для кримінального провадження відомостей, мають вирішальне значення в забезпеченні можливості використання даних відомостей [125, с. 43]. Розкриваючи питання структури доказів, слід врахувати, що поняття «вид доказів», «джерело доказів», а також пов'язані з ними терміни «форма доказів» і «перелік доказів» в юридичній літературі, не отримали

однозначного тлумачення і вживаються як синонімічні так і як різні за змістом [145, с. 460 – 498].

Так, М. Погорецький та Д. Сергєєва зазначають, що «три елементи: фактичні дані, їх джерела та процесуальна форма, маючи взаємовпливовий та взаємозалежний зв'язок, у своїй єдності становлять поняття доказу. Відсутність одного із зазначених елементів, наприклад, грубе порушення процесуальної форми отримання відповідного доказу чи відсутність фактичних даних, які можуть бути визнані доказами, або їх джерела, робить доказ таким, що втрачає свою сутність» [145, с. 481; 174, с. 219].

Отже, із посиланням на думку фахівців у галузі кримінального процесу можемо припустити, що докази складаються із трьох названих елементів – фактичні дані, їх джерела, процесуальна форма, відображаючи внутрішню структуру. Проте їх сумарну структуру складають видові ряди, що також важливо для загального розуміння мегаконструкції кримінального процесуального доказування.

Якщо звернутися до класифікацій доказів, запропонованих різними науковцями, можна запропонувати наступний перелік: за особливостями відображення події злочину та за характером взаємодії з ним; стосовно обвинувачення та стосовно факту вчинення злочину конкретною особою. За джерелом інформації докази поділяються на такі, що походять від осіб, та такі, що походять від матеріальних об'єктів. Докази, що походять від осіб, мають назву особистих. Водночас докази, що походять від матеріальних об'єктів, отримали назву речових. За особливостями відображення події злочину та за характером взаємодії з подією злочину докази бувають первинні та похідні. Первинні докази – це докази, які виникли безпосередньо в результаті розслідуваної події. Похідні докази – це докази, які являють собою результати «вторинного відображення» слідів злочину, що походять від первинних доказових джерел інформації [120].

Окремо науковці опрацьовують проблематику електронних доказів, які завдяки своїм специфічним властивостям доцільно виокремити в самостійну групу. З огляду на неспинний розвиток технологій, що породжує появу нових прийомів

з'ясування фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню, розширення системи процесуальних джерел доказів уявляється неминучим [197, с. 102].

Як зазначає О. Метелев, основною причиною виділення цифрової інформації, зафіксованої на машинних носіях, в якості самостійного і специфічного джерела відомостей, які не входять ні до складу речових доказів, ні до складу документів, є її особлива нематеріальна природа, природно-технічні особливості її створення, обробки, зберігання, передачі в часі і просторі, а також кримінально-процесуальні процедури і техніко-криміналістичні прийоми її пошуку та вилучення, доступу до неї, дослідження і перетворення її в форму, яку сприйматиме людина. Виходячи з вищевикладеного, відносити цифрову інформацію до документів, з точки зору їх утворення, недоцільно і помилково, оскільки, у кримінально-процесуальному законодавстві серед традиційних доказів відсутній який-небудь аналог у програм і програмного забезпечення [125, с. 50].

Важливу роль у процесі використання електронних доказів, на думку Валерії Стефанів, відіграють міжнародні рекомендації. Зокрема, Рада Європи розробила «Керівні принципи щодо електронних доказів», яких мають дотримуватися як представники органів досудового розслідування, так і судді. Вони дають змогу визначити, чи отримано доказ у законний спосіб, а також встановити його відповідність критеріям допустимості. Не менш значущим є розуміння суддями природи електронних доказів. Для цього необхідні базові знання у сфері електронного документообігу, комп'ютерних мереж та цифрових технологій. Судді мають розрізняти джерело доказу та сам доказ, адже, наприклад, мобільний телефон є лише носієм, а не самим доказом [184].

На думку А. Каламайко, докази, отримані за допомогою алгоритму, хмарних обчислень, блокчейну або іншим способом, в електронному вигляді можуть бути досить надійними та достовірними в цивільних та адміністративних процесах. На практиці найважливіше, як можна збирати такі типи доказів та які вимоги щодо прийнятності повинні бути встановлені. Вони можуть бути зібрані за допомогою

спеціальних програм, а це означає, що може знадобитися певний досвід, про що також вказувала суддя Валерія Стефанів [84, с. 86 – 87].

На думку сучасних дослідників, глобальна цифровізація створила новий порядок, за яким більша частина особистої інформації людини почала зберігатися в електронному вигляді на цифрових носіях інформації. Окрім цього, кримінальні правопорушення у кібернетичному просторі залишають за собою саме електронно-цифрові сліди, тобто цифрову інформацію, яка містить певні дані про спосіб чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, що, відповідно, і є предметом або об'єктом кримінального правопорушення. Виходячи з цього, є потреба виокремити основні ознаки цифрової інформації як доказу в кримінальному провадженні, а саме:

- відтворюється за допомогою програмно-технічних засобів;
- залишає за собою електронно-цифрові сліди вчинення кримінального правопорушення;
- є засобом або знаряддям вчинення кримінального правопорушення;
- є предметом вчинення кримінального правопорушення [99].

Потребує уваги питання властивостей доказів, що поряд із структурою, видовою характеристикою складає самостійний блок знань в межах юридичної мегаконструкції доказування. Належність, достовірність, допустимість, достатність доказів – найбільш фундаментальні питання кримінального процесуального права, як галузі знань, які стали предметом уваги багатьох дослідників. Зупинимося на найбільш актуальних сторонах цього питання, які б могли розкрити певною мірою стан реалізації мегаконструкції доказування взагалі.

Проблема належності доказів. Під час досудового розслідування були допитані дві особи. Пізніше виявилось, що такі особи взагалі не були безпосередньо присутніми під час проведення слідчих експериментів. Відповідно, на думку спадає лише те, що слідчий, вчинив таку дію саме умисно, про що свідчить те, що обставини вчинення злочину допитаним свідкам стали відомі не від самих обвинувачених осіб по цьому кримінальному провадженні, а зі слів слідчого, що здійснював досудове розслідування. Касаційний кримінальний суд дійшов

висновку, що апеляційний суд в повній мірі не дотримався вимог кримінального процесуального закону, не звернув уваги та не визнав недопустимими доказами показання зазначених свідків [153].

Критеріями оцінки доказів є їх допустимість, належність, достовірність та достатність. У судовій практиці трапляються випадки, коли суд оцінює докази з точки зору належності, а потім у висновку зазначає, що доказ є недопустимим. Щоб не плутати ці критерії, потрібно зважати на те, що допустимість – зовнішня властивість доказів, а належність – внутрішня. Докази є допустимими, якщо вони отримані у встановленому законом порядку. Належність доказів – це можливість на підставі фактичних даних встановлювати наявність чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні та визначені в ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України [199].

Проблема достовірності доказів. Питання віднесення достовірності до властивостей доказу є одне з найскладніших. Поняття «достовірність» пов'язане із такими філософськими категоріями, як «істинність», «вірогідність», «ймовірність» та іншими, що характеризують ступінь пізнання істини. Достовірність доказів у кримінальному процесі розглядається як гносеологічну категорію, що означає те, що висновок одного суб'єкта кримінально-процесуального доказування не виключає іншої оцінки на цій самій стадії доказування іншим суб'єктом. Достовірне знання, що є для нас істинним, може виявитися помилковим, що не суперечить діалектиці, а передбачається нею [40, с. 234].

Проблема допустимості доказів. У частині 2 ст. 86 Кримінального процесуального кодексу України законодавець закріплює положення про те, що недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення [103].

Наприклад, у справі, вирок у якій пропонується до уваги, вину водія у вчиненні дорожньо-транспортної пригоди було доведено показаннями свідків, проведеним слідчим експериментом, висновком автотехнічної експертизи тощо. Але, через те, що суд завдяки огріхам слідчого визнав висновок судово-медичної експертизи щодо наявності та тяжкості тілесних ушкоджень недопустимим, а отже

один із елементів складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 Кримінально процесуальний кодекс України – недоведеним, що і потягло за собою виправдання обвинуваченого. [183].

У теорії доказування допустимість доказу пов'язують також з належною процесуальною формою, під якою розуміють визначений законом порядок кримінального провадження в цілому, порядок виконання окремих процесуальних дій. Отже, саме дотримання процесуальної форми отримання доказу як встановленого кримінальним процесуальним законом порядку, що забезпечує можливість перевірки процесу його отримання, й робить доказ допустимим. Доказ, отриманий у відповідності до процесуальної форми набуває такої внутрішньої властивості, як допустимість [42].

Аналізуючи існуючі точки зору щодо системи критеріїв допустимості доказів, вченими відзначаються умови, які набули певних ознак «традиційності», а саме: наявність належного суб'єкта, тобто особи або органу, які за законом мають право на проведення процесуальної дії, під час якої одержується та закріплюється доказ; наявність належного джерела фактичних даних, передбаченого кримінально-процесуальним законодавством; наявність належного способу отримання доказів, тобто – передбаченого законом; існування унормованого відповідним чином порядку проведення процесуальної дії [43, с. 574].

Як приклад, згідно з постановою Верховного суду у кримінальному провадженні на виконання вимог ст. 290 Кримінального процесуального кодексу України стороною обвинувачення не було надано обвинуваченому та його захисникам для ознайомлення ухвали слідчого судді апеляційного суду, на підставі яких у кримінальному провадженні проводилися негласні слідчі розшукові дії. При цьому, сторона обвинувачення зверталася до апеляційного суду з клопотанням про розсекречення та скасування грифу секретності матеріальних носіїв інформації щодо проведення негласних слідчих розшукових дій, у задоволенні якого апеляційним судом було відмовлено. Протягом судового розгляду кримінального провадження в судах першої та апеляційної інстанцій стороною обвинувачення не вживалося заходів щодо розсекречення ухвал слідчого судді апеляційного суду про

надання дозволів на проведення негласних слідчих розшукових дій та відкриття їх стороні захисту, незважаючи на такі клопотання. З викладеного вбачається, що сторона обвинувачення не вжила всіх необхідних і достатніх заходів для повторного звернення до апеляційного суду з клопотанням про розсекречення матеріалів, які стали процесуальною підставою для проведення негласних слідчих розшукових дій. Таким чином, протоколи зазначених негласних слідчих розшукових дій визнані судом недопустимими доказами [151].

Незважаючи на наявний процесуальний фільтр у формуванні доказів, трапляються випадки, коли під суд встановлює істотні порушення прав та свобод людини, що були допущені під час формування доказів та визнає їх недопустимими. Проте подібні недоліки мають місце не тільки під час досудового розслідування. Прикладом цьому може бути справа Пологівського маніяка, який вчинив близько ста убивств, за які до відповідальності притягнуті інші особи [194]. Можуть сказати, що це справа минулого. Проте і сьогодні повідомлення про судові рішення викликають сумніви у правильній оцінці судами доказів [117, с. 105].

Аналізуючи практику Кримінального касаційного суду під час занять в Національній школі суддів, С. Фомін наголосив на певних особливостях допустимості доказів. Рішення про призначення (визначення) групи слідчих, які здійснюватимуть досудове розслідування, визначення старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих, обов'язково приймається у формі, яка повинна відповідати визначеним кримінальним процесуальним законам вимогам до процесуального рішення у формі постанови. Відсутність такого процесуального рішення в матеріалах кримінального провадження обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані неуповноваженою на те особою (постанова ОП ККС ВС від 4 жовтня 2021 року у справі № 724/86/20, провадження № 51-1353кмо21) [199].

Проблема достатності доказів. Як вважає О. Шульгін, найповнішим на досліджувану проблему є погляд М.А. Кочкиної, яка зазначає, що під достатністю доказів слід розуміти сукупність належних, допустимих, вірогідних доказів, яка визначається за внутрішнім переконанням службової особи яка здійснює досудове

розслідування і винесення законних, обґрунтованих рішень у процесі досудового і судового провадження по справі [209, с. 111].

Як бачимо, достатність доказів ґрунтується на суб'єктивному факторі – внутрішньому переконанні судді. Проте правильне, об'єктивно обґрунтоване переконання формується не за рахунок використання вироблених практикою або законодавцем математичних формул, а на підставі здійснення цілого ряду мисленневих процесів згідно правил юридичної логіки, з урахуванням ідей справедливості, верховенства права, людиноцентризму тощо, які є елементом правової свідомості судді.

Але ж проблемність питання полягає в іншому. Як вказує професор О. Гвоздік, строго дедуктивна модель логіки побудови аргументації (коли тезу доводять шляхом демонстрації її необхідного логічного впливання з наявної системи аргументів) досить часто натрапляє на цілком зрозумілі труднощі її практичного використання в юриспруденції [28, с. 63 – 70].

Четвертий елемент юридичної конструкції кримінального процесуального доказування – суб'єкт. Вивчення питання належності суб'єкта збирання доказів у кримінальному процесі України потребує обов'язкового аналізу судових рішень щодо оцінки доказів. Науковці також пропонують узагальнити найпоширеніші випадки участі неналежного суб'єкта. Це сприятиме своєчасному виявленню таких ситуацій та вжиттю заходів для виправлення помилок під час розслідування в майбутніх кримінальних провадженнях [2, с. 124 – 128] Отже, проблемним моментом у питаннях суб'єкту доказування є забезпечення його належності.

За результатами узагальнення судової практики, всіх суб'єктів, які визнаються судом як неналежні, пропонується поділити на дві групи:

1) стало-визначений статус (слідчий, прокурор, захисник, інші), однак порушено процесуальний порядок їх участі у кримінальному провадженні:

– безпосередня участь суб'єкта у слідчих (розшукових) або процесуальних діях є неналежною;

– рішення прийнято неналежним суб'єктом;

2) змінний статус, однак мають місце порушення, що стосуються визначення статусу особи [2, с. 125].

Як приклад, за матеріалами справи Касаційного кримінального суду Верховного суду України, колегія суддів було дійшла висновку про неналежність суб'єкта, який виконував слідчу дію. Дозвіл на обшук житла чи іншого володіння покладається особисто на слідчого чи прокурора і не може бути делегований відповідним оперативним підрозділам. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку мають право запросити спеціалістів, однак це не звільняє їх від обов'язку особистого виконання обшуку. У випадку проведення обшуку іншими особами, окрім слідчого чи прокурора, вказане слід вважати суттєвим порушенням умов обшуку, результати обшуку у відповідності з вимогами ст.ст 86, 87 Кримінального процесуального кодексу України не можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень і на них не може посилатися суд при ухваленні обвинувального вироку, як на доказ [152].

Інший приклад, наведений у дослідженні А. Ангеленюк, пов'язаний з неналежністю прокурора, як суб'єкта із стало-визначеним статусом. Клопотання про проведення обшуку, з яким слідчий звертався до суду, було погоджено прокурором, який не був наділений повноваженнями у даному кримінальному провадженні відповідно до вимог процесуального законодавства. Отже усі докази, отримані в результаті ухвали суду про проведення обшуку, зокрема протоколи обшуку та їх результати, протоколи огляду, висновки експертів, є недопустимими доказами [2, с. 127]. Як бачимо із наведеного, конструкція побудована таким чином, що неналежність одного елемента (суб'єкт) пов'язана причинно-наслідковим зв'язком з іншим елементом(доказом), який врешті решт вважається недопустимим, а іншими словами так само неналежним для вирішення справи по суті.

П'ятий елемент юридичної конструкції – межа доказування. Під межами доказування слід розуміти такий обсяг доказів, який забезпечує надійне, достовірне встановлення усіх обставин, що входять до предмета доказування та необхідні для

правильного вирішення справи. Звуження меж доказування призводить до порушення вимог закону щодо всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи [131].

Безпідставне розширення меж доказування може спричинити порушення законних вимог щодо швидкого розкриття злочинів, недотримання оптимальних строків провадження, надмірне витрачання ресурсів, а також порушення прав і свобод громадян. Таким чином, як необґрунтоване звуження, так і безпідставне розширення меж доказування однаково шкодять інтересам доказування [105].

Вже давно склалася наукова позиція, що між предметом і межами доказування є безпосередній зв'язок, що предмет доказування – це сукупність передбачених кримінально-процесуальним законом обставин, встановлення яких є необхідним, а межі доказування – це такий обсяг доказового матеріалу (доказів та їх джерел), який забезпечить надійне, достовірне встановлення всіх обставин, що входять до предмета доказування, правильне вирішення справи та вжиття заходів для запобігання злочинам [128, с. 106].

Як наголошує О. Старенький, на думку провідних фахівців кримінально-процесуальної науки, обсяг доказування – це наявність усіх доказів у справі, а межі – їх мінімальна сукупність, яка дозволяє якісно і ґрунтовно дослідити обставини, що входять до предмета доказування [181, с. 1].

Межі доказування, як правова категорія, належить до фундаментальних понять теорії доказів. Правильне визначення його поняття сприяє виконання завдань кримінального судочинства, встановлення усіх обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Помилка у визначенні меж доказування може потягнути безкінечне чи навпаки поверхнєве встановлення обставин, які підлягають доказуванню, що в свою чергу унеможливило прийняття правильного, законного та обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні [181, с. 1].

Проблемність питання полягає в тому, що межі доказування визначається безпосередньо суб'єктом доказування, який діє на підставі власного переконання, виходячи із особливостей фактичних обставин злочину, плану розслідування,

ініціативи учасників досудового розслідування. Звичайно, що суб'єкт доказування намагається закласти у свою пізнавальну програму максимальну кількість елементів конструкції загального предмету доказування. Але ж в кожному конкретному випадку із всього предмету треба зробити акцент на найбільш вірогідних обставинах, від чого й залежить визначення межі доказування.

Отже, проблемним питанням межі доказування є визначення її якості у співвідношенні із достатністю загальної кількості наявних доказів по конкретній справі.

Окрім іншого, проблемним питанням є те, що межі доказування, як категорія кримінального процесуального права, має абстрактний характер, є оцінною категорією, яка безвідносно до конкретної справи не застосовується до реальних фактів та подій. Законодавець використав її як певний інструмент для проведення пізнавально-пошукових операцій за допомогою інтелекту.

У загальній моделі юридичного конструкції доказування цей елемент вказує на необхідність вивчення та визначення причинно-наслідкових зв'язків у всій сукупності наявної інформації про конкретну подію злочину, навіть такої інформації, яка ще не набула статусу доказів.

Як зазвичай доводиться чути у професійному середовищі юристів-практиків, межі доказування визначаються специфікою вчинення та приховування кримінальних правопорушень, особливостями процесу доказування в конкретному кримінальному провадженні, а також іншими об'єктивними та суб'єктивними обставинами [105].

Шостий елемент юридичної конструкції – гарантії непорушності прав і свобод. Зазначений елемент є найбільш теоретичним у розумінні взаємодій, що склалися у середині будови, де поєднуються декілька висвітлених у попередньому матеріалі моделей, пов'язаних із доказуванням.

Під гарантіями в юридичній науці розуміють сукупність зовнішніх умов, що сприяють реалізації прав та свобод людини та громадянина. Розрізняють загальні та спеціальні гарантії, до яких в тому числі слід віднести гарантії реалізації юридичної конструкції доказування.

Загальними формами гарантій, проголошених Конституцією України, визначають: а) політико-правовий режим, у якому реалізуються основні права, свободи і обов'язки людини і громадянина; б) матеріальні джерела – економічні, політичні та соціально-моральні (загальні) гарантії; в) юридичні гарантії. До системи гарантій входять також такі як суспільно-політичні, соціально-економічні (матеріальні), ідеологічні, юридичні (правові)

Як вірно підмічає професор М. Погорецький, при визначенні сутності та ролі кримінально-процесуальних (спеціальних) гарантій, проблемність питання полягає в тому, що норми кримінально-процесуального законодавства розповсюджуються на різні сфери життя, на установи та відомства, що мають різне функціональне призначення (Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, Державна податкова служба України, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори Державної пенітенціарної служби України, прокуратура України, судова система України, адвокатура тощо) [146, с. 3].

У літературі пропонується й інший підхід з поділом гарантій на три групи: «гарантії правосуддя», «гарантії встановлення об'єктивної істини» та «гарантії захисту прав і свобод людини». На думку В. Тертишника, гарантіями встановлення об'єктивної істини виступає як процесуальна форма в цілому, так і окремі інститути кримінального процесу: принципи кримінального процесу, доказове право, інститути слідчих дій, інститут судового слідства і судових дебатів тощо [193, с. 25].

На думку відомого вченого, до системи гарантій входять: достатній ступінь урегульованості кримінально-процесуальної діяльності; кримінально-процесуальна форма; принципи кримінального процесу; процесуальний статус учасників кримінального процесу; можливість застосування заходів кримінально-процесуального примусу (запобіжних та інших заходів); судовий контроль; прокурорський нагляд; відомчий контроль тощо [116, с. 19].

Слід, напевно, погодитися із такою позицією, яка є найбільш очевидною у контексті розуміння юридичних конструкції, що серед основних видів гарантій доцільно виокремити такі:

– процесуальні норми, закріплені у них права та обов'язки учасників кримінального провадження. Гарантії прав та законних інтересів осіб, які вступають в кримінально-процесуальні правовідносини з органами, що здійснюють провадження у справі, реалізуються шляхом наділення особи суб'єктивними правами та створенням умов для їх здійснення. Слід також врахувати, що в процесуальному праві модель взаємодії учасників провадження побудована таким чином, що права одного суб'єкта є гарантією іншого;

– принципи судочинства, які закріплені в правових нормах. Визначення принципів судочинства, що закріплені в правових нормах серед основних гарантій кримінального процесу, є також цілком виправданим, оскільки, будучи основними правовими ідеями, вихідними положеннями, саме вони в конкретних ситуаціях виступають гарантіями прав та законних інтересів особи;

– кримінально-процесуальна форма., під якою розуміється «сукупність процесуальних умов провадження щодо кримінальної справи загалом і кожної слідчої або судової дії» [203].

Іншим прикладом реалізації юридичних конструкцій є договір. Договірні відносини – це один із різновидів правових відносин, що будується вільному волевиявленні сторін. При цьому суб'єкти таких відносин, незалежно від їх соціально-правового статусу є рівними по відношенню до вимог закону, рівними щодо свободи виявлення власного інтересу. Найбільш характерними сферами для функціонування договірних відносин є сфери цивілістичного профілю, сфери реалізації інтересів суб'єктів громадянського суспільства, сфери обміну, надання послуг тощо.

На думку А. Дутко, найчастіше конструкція договору розглядається у межах конкретних галузей права, зокрема цивільного, де вона найбільше досліджена. Проте договірна конструкція давно вийшла за межі цивільного права, вона перетворилась на універсальний регулятор різноманітних суспільних відносин [51, с. 2]. Конструювання такого типу відносин відбувається за принципом рівний – рівному, де в якості сторін можуть бути індивідуальні або колективні суб'єкти, а самі відносини можуть бути односторонніми або багатосторонніми. Це у свою

чергу накладає відбиток на загальну характеристику юридичної конструкції договірних відносин, як найбільш гнучку правову форму, що дозволяє опосередкувати найрізноманітніші суспільні відносини. Завдяки своїй специфічній конструкції договір є унікальним правовим засобом, що дозволяє здійснювати як нормативне, так і індивідуальне правове регулювання, і набуває різного значення для сфери публічного та сфери приватного права.

У загальнотеоретичній характеристиці договору автори відомої в Україні монографії за загальною редакцією А. Гетьмана та В. Борисової назвали договір універсальною юридичною конструкцією, що у загальних рисах й насправді відповідає правовій дійсності. [47, с. 5].

Слід погодитися з О. Коморним, що договір в науково-теоретичному осмисленні слід розглядати у декількох аспектах: а) як правовідносини; б) як юридичний факт; в) як документ, який засвідчує факт укладення договору; г) як юридичну конструкцію. Водночас, констатує автор, юридична конструкція договору є побудовою змісту договору, яка визначається складом і взаємозв'язком елементів змісту договору та обумовлює, нарівні з іншими факторами, приналежність договору до конкретного виду (типу). Але оскільки договір позиціонується як юридична конструкція, він має певну внутрішню єдність його складових елементів і системні зв'язки, порушення яких може призвести до колізій. А отже, завданням законодавця в процесі вдосконалення нормативних правових актів є побудова таких правових конструкцій, які б відповідали правилам логіки та вимогам законодавчої техніки. Крім того, галузеві юридичні конструкції мають ще одну системоутворюючу ознаку: вони повинні вписуватись у структуру всієї галузі, мати єдине значення для нормативних правових актів, що регламентують той або інший вид суспільних відносин [96, с. 5].

Попри наявність величезної кількості наукових точок зору з приводу інтеграції юридичних елементів до конструкції договору (З. Юдін, Г. Дерев'янка, В. Чевичелова, Б. Пугінський, В. Мілаш тощо) корисною вважаємо також позицію, згідно якої загальноправова конструкція договору в найбільш узагальненому вигляді становить систему, що утворюється з таких елементів: 1) згоди щодо

встановлення, зміни або припинення взаємних прав та обов'язків; 2) змісту договору як сукупності прав та обов'язків, зовнішньою формою вираження яких є договірні умови; 3) сторін договору як суб'єктів, що досягли згоди; 4) мети договору як форми усвідомлення інтересів, що реалізуються за його допомогою [129, с. 149].

У цьому ж контексті проведено дослідження А. Дутко, в якому елементами загальнотеоретичної конструкції договору є: суб'єктний склад договору, його умови (предмет, строк, ціну тощо), права та обов'язки сторін договірних відносин, форма договору. На основі цієї конструкції формуються конструкції окремих видів договорів, які звичайно ж мають свої особливості [53, с. 4].

Дещо іншу структуру пропонує Г. Бойко: сторони договору; предмет договору; право та обов'язки сторін; санкції за невиконання зобов'язань [17, с. 194].

Проте маючи завданням висвітлення проблематики реалізації договірних конструкцій в сучасній Україні, пропонується розглянути ті юридичні конструкції, в яких відбиваються найбільш гострі проблеми реалізаційного процесу та які є актуальними на тепер і потребують додаткового втручання у правове регулювання. Такими конструкціями слід визнати конструкції: договору на надання реабілітаційних послуг; договору на оренду землі; договору купівлі-продажу; трудового договору. Їх актуальність зумовлюється не лише традиційністю закладених у догмати права проблем, випереджальним розвитком суспільних відносин, недоліками юридичної техніки законодавчого процесу, але й специфікою із введенням особливого режиму правового регулювання прав та обов'язків з лютого 2022 р. [155].

Отже, як підсумок можемо вказати, що у підрозділі описано систему юридичних конструкцій різного рівня, закріплених у законодавстві України, які утворюють цілісну гармонійну систему узгоджених взаємодій. Юридичні конструкції мега-рівня складаються з елементів середнього та мікро-рівнів і втілюються через правову поведінку суб'єктів права. Висвітлено особливості реалізації юридичних конструкцій приватно-правового та публічно-правового характеру, зокрема мега-конструкцій державного суверенітету України, форм

здійснення державної виконавчої влади, кримінального правового доказування та договору.

Особливості реалізації юридичних конструкцій в Україні на сучасному етапі включають: нормативну стабільність; орієнтацію на досягнення цілей правового регулювання в різних сферах суспільних відносин; різний ступінь гарантованості в механізмі правового регулювання, що забезпечується переважно через контрольні функції держави; наявність недоліків у правовому моделюванні, спричинених недосконалістю юридичної техніки та умовами воєнного стану; вплив міжнародного права та права європейських країн на нормативну основу юридичних конструкцій, що відображає глобалізаційні та євроінтеграційні тенденції у правовому регулюванні.

3.2. Реалізація юридичних конструкцій у практиці зарубіжних країн

У контексті поставлених пізнавальних завдань науковий інтерес представляють питання практичного втілення юридичних конструкцій у практику життя. Якщо конструювання пов'язується із формуванням бажаної моделі поведінки, її втіленням у проєкт нормативно-правового акту відповідно до правил юридичної техніки та потреб правового регулювання, то практичне перетворення юридичних конструкцій на фактичну поведінку соціальних суб'єктів пов'язується із вирішенням конкретних життєвих ситуацій, задоволенням індивідуальних або колективних потреб у безпосередніх формах реалізації.

Як вбачається із вище викладеного у практиці зарубіжних країн мають місце певні концептуальні особливості конструювання правових актів із широким використанням процедури тлумачення, яка дозволяє не тільки пояснити призначення майбутньої моделі, але й обґрунтувати її змістовне наповнення відповідно до мети правового регулювання та специфіки існуючих вже юридичних конструкцій.

Аналогічно до особливостей конструювання (нормопроекування) певних моделей поведінки, зустрічаємо й особливості реалізації юридичних конструкцій у

різноманітних сферах суспільного життя, де здійснюється правове регулювання. Для подальшого аналізу правової інформації та виявлення можливих особливостей правореалізаційного процесу пропонується взяти до уваги такі сфери правового регулювання як права людини і громадянина, досудове розслідування, охорона громадського порядку, банківська діяльність, економічна безпека тощо.

Досліджуючи гарантії прав та свобод людини і громадянина у зарубіжних країнах Л.Г. Рябовол стверджує, що в інших правових системах демократичних держав права людини представляють цілісну сукупність юридичних та інституційних засобів [171]. Проте їх конструювання та подальша реалізація зумовлюються специфікою національного законодавства. Як резюме, в якому висвітлюються особливості реалізації юридичних конструкцій прав людини, авторка виокремлює ряд гарантій, що сприяють ефективності право реалізаційного процесу: наявність процедури «ампаро» – захист громадян органами конституційної юстиції; «ландамус» – судовий наказ; «петиції» – колективне звернення до органів державної влади; «хабеас корпус» – правовим агати доставлення в суд затриманого для перевірки підстав позбавлення волі [206, с. 19 – 20]. Отже, як бачимо, введення спеціальних правових процедур є особливістю, що дозволяє посилити гарантії реалізації різних юридичних конструкцій прав людини.

Окрему групу особливостей реалізації юридичних конструкцій у практиці зарубіжних країн можна спостерігати на прикладі дослідження Т.Ю. Тарасевич, яка вивчала реалізацію соматичних прав людини. До таких прав належить й право на сурогатне материнство, реалізація якого в зарубіжних країнах здійснюється за декількома моделями правового регулювання, що вказують на особливості право реалізаційного процесу: 1) сурогатне материнство заборонено повністю (Австрія, німеччина, Франція, Швеція тощо); 2) забороняється лише комерційне сурогатне материнство (Велика Британія, Канада, Австралія, Данія); 3) методика сурогатного материнства регулюється законом (Україна, Еквадор, Перу, Фінляндія, Колумбія). Таким чином особливості реалізації юридичної конструкції сурогатного материнства коливаються в межах регулятивного режиму від повної заборони до повного дозволу в межах, передбачених законом. Виявлення конкретної

особливості буде пов'язано із характеристикою правової системи конкретної країни. В нашому випадку особливістю реалізації вказано конструкції в зарубіжних країнах є надання переваги методу заборони у правовому регулюванні відносин сурогатного материнства [185, с. 18].

Не є виключенням й сектор банківської діяльності зарубіжних країн, де також мають місце особливості втілення юридичних конструкцій у практичну площину життя, наприклад, шляхом надання пріоритету принципам правового регулювання. Зокрема йдеться про конструкцію стілення спеціального правового режиму для суб'єктів банківської справи. Першоджерелами правового регулювання є різні правові акти, проте специфікою для країн Європейського Союзу є те, що забезпечення спеціального правового режиму для зарубіжних банків в першу чергу здійснюється за рахунок реалізації ряду правових принципів, таких, наприклад, як: принцип загальних банківських стандартів; принцип єдиного ринку та свободи; принцип єдності методології нагляду; єдності звітності; прозорості тощо [81, с. 267 – 271]. На нашу думку, дотримання у секторі банківської діяльності всієї сукупності вказаних нормативів (принципів) дозволяє забезпечити стабільність та ефективність правового регулювання.

Особливості реалізації юридичних конструкцій економічного змісту можна спостерігати на прикладі Великобританії, де економічна безпека багато в чому ґрунтується на досягненнях цифрової економіки. Як зазначає О.В. Кухар, цифрова стратегія у Великобританії має «парасольний характер» і націлена на цифровізацію економіки країни. В чому ж особливості і реалізації правових моделей без пекового значення в економіці Великобританії? Відповідь на це запитання криється у цільовому стратегічному фінансуванні, яке розподілено у трьох напрямках: розвиток цифрової інфраструктури, штучний інтелект і підготовка кадрів Цифрова стратегія Великобританії 2017 р. була конструктивно побудована за сіма напрямками діяльності уряду: зв'язок; створення умов для розвитку цифрового бізнесу; розширення можливостей кіберпростору; цифровий уряд тощо [108, с. 322]. Однак успіх реалізації цієї мегаконструкції був зумовлений правильним вибором головних цілей для фінансування, про яке вказано вище.

Привертають увагу також й інші специфічні способи забезпечення реалізації юридичних конструкцій економічного змісту, що пов'язується із станом економічної безпеки. Мова йдеться не про втілення окремих норм або нормативно-правових актів у практичну площину економічного життя зарубіжних країн, а скоріше про мегаконструкції як юридичні моделі регулювання відносин стратегічного рівня. (наприклад, відносини у сфері забезпечення економічної, політичної безпеки, територіальної цілісності, міжнародної суб'єктності держави, збереження та розвитку конституційного ладу країни тощо). Слід назвати такі особливості реалізації юридичних конструкцій в економічній сфері як використання методів автономізації та підлаштування суб'єктів господарських відносин. Якщо економічна система Іспанії, як економічно невпливової країни налаштована на інтеграційні перспективи Європейського Союзу, то найбільш оптимальним спосіб розвитку економіки є підлаштування до потреб країн-партнерів [196]. Аналогічний принцип закладено у правове регулювання економічних систем таких країн як Бельгія, Данія, Нідерланди, Люксембург, суть якого полягає у забезпеченні виробництва товарів відповідності умовам міжнародної конкуренції. Інший підхід (автономізація) застосовано у правовому регулюванні Італії, де економічна безпека досягається шляхом зовнішньоекономічної експансії товарів та послуг.

Спостерігаємо й особливості реалізації окремих юридичних моделей у сфері охорони громадського порядку, зокрема таких як створення додаткових спеціалізованих інституцій та децентралізація повноважень. Мова йдеться про модель взаємодії поліції з громадянами держави. Україна також має свій власний історичний досвід такої взаємодії у питаннях забезпечення публічного порядку та безпеки, який сьогодні можна по різному оцінювати, але українська стратегія взаємодії «Народ і міліція» свого часу так і не була взята до виконання. Водночас маємо інноваційні приклади реалізації аналогічних конструкцій правоохоронного змісту. Як зазначає Г.К. Колодяжний, до найбільш поширених форм, у яких реалізується вказана конструкція взаємодії, в різних країнах слід віднести: піше патрулювання поліцейськими разом із добровільними помічниками поліції

(Сполучені Штати Америки, Велика Британія); створення консультативних рад безпеки у складі представників поліції та місцевих громад (Перу); використання сил добровольців, мобілізація громадськості (Бразилія) [94, с. 219].

Слід вказати й на особливості реалізації юридичної моделі процедури імпічменту, яка зафіксована у конституційному праві багатьох країн з певною специфікою втілення. Проте всі особливості можна звести до спільних знаменників, що ніяким чином не заперечує їх наявність. Так, беручи до уваги тривалий період історичного розвитку інституту імпічменту, Ю.О. Скринник та Г.Є. Курчевьонюк за критерієм походження пропонують виокремити дві моделі реалізації імпічменту, які об'єднують всі наявні особливості функціонування вказаного правового інституту: американську та англійську моделі [178]. Водночас І.О. Кресіна, використовуючи інший критерій, обґрунтувала наявність трьох інших моделей: 1) реалізація всього процесу імпічменту президента парламентом (Сполучені Штати Америки); 2) вирішення питання імпічменту спеціально створеним судовим органом, а парламент чи палата парламенту виступають лише як інстанція обвинувачення (Франція); 3) вирішення питання імпічменту органом конституційної юрисдикції, а парламент чи палата парламенту є стороною обвинувачення (Німеччина) [101, с. 82 – 84]. Отже як особливість реалізації юридичних конструкцій щодо діяльності органів центральної влади вбачаємо застосування типових для певної сфери моделей правореалізаційних процедур.

Має місце й специфіка реалізації юридичної конструкції взаємодії децентралізованих органів самоврядування, суть якої виявляється у двох площинах. Як вказує у своєму дослідженні М.Д. Мигуль, ключовими формами організації співробітництва територіальних громад, що застосовуються у країнах Європейського Союзу і вже інституціоналізовані в Україні, є об'єднання (укрупнення) громад і організація міжмуніципального співробітництва на договірних засадах [127, с. 4]. При цьому в обох підходах є свої переваги і недоліки. Так, у Швеції, Данії, Фінляндії, Нідерландах, Польщі, Німеччині об'єднання принесло позитивні результати. Отже, особливістю розвитку та реалізації повноважень місцевої влади є об'єднання владних повноважень з використанням

договірних засад взаємодії. Проте слід погодитися з автором статті, що у ході загальної децентралізації і укрупнення територіальних громад завжди мають місце певні недоліки, в тому числі й на прикладі України. На фоні зміцнення бюджетних можливостей громад в окремих сільських населених пунктах зникли лікарні, припинено набір у молодші класи загальноосвітньої школи, віддалилися центри надання адміністративних послуг тощо.

Досліджуючи сферу кримінально-процесуальних відносин, А.С. Черкесова вказує, що «незважаючи на те, що Кримінальний процесуальний кодекс України майже повністю відповідає міжнародним вимогам та містить норми, які віддзеркалюють процесуальне законодавство країн Європейського Союзу, є й проблемні питання, вирішити які можна запозичивши міжнародний досвід» [106, с. 1]. В Україні вже давно функціонують інститути судового контролю та досудового розслідування, проте у правовій системі Франції ці юридичні моделі реалізуються з певними особливостями шляхом застосування спеціального інституційного механізму, що дозволяє додатково гарантувати дотримання прав і свобод на досудовому розслідуванні. Таким чином, у французькому досудовому розслідуванні окрему роль виконує суддя з питань прав і свобод ув'язнених, який слідчі функції не виконує, але вирішує чимало питань у рамках цієї стадії кримінального процесу: тримання особи під вартою; обшук; виємка; прослуховування телефонних розмов тощо [186, с. 13]. На перший погляд, складається враження про ускладнений характер інституційної особливості судового контролю, але насправді використання функціональної диференціації та спеціалізації суддів у питаннях захисту прав людини на практиці лише сприяє реалізації сконструйованих у законодавстві моделей прав та свобод.

Прикладом виокремлення спеціалізованої інституції, за свідченням вітчизняних науковців зарубіжного права, що забезпечує додатковий контроль за якістю реалізації юридичних конструкцій, але у сфері законотворчої діяльності, може бути посада Державного секретаря при Президентові Італії, що наділений функціями додаткового контролю за якістю регуляторних актів [170, с. 98]. За висновками Департаменту з правових та законодавчих питань, констатує авторка

статті, Державний секретар додатково перевіряє якість оцінки регуляторного впливу та наділений в цьому контексті рядом специфічних повноважень: Затвердження оцінок ризиків впливу та змін до регуляторної політики держави; надання консультацій; організація цільового навчання; надання технічних вказівок; звітування перед парламентом про інструменти регуляторної політики.

Реалізація правових моделей в країнах Європи в багатьох випадках здійснюється із використанням державного контролю, що забезпечує необхідну прозорість та стабільність правореалізаційного процесу. Масштабність державного нагляду напряму залежить від ступеня соціальної цінності предмета правового регулювання. Наприклад, юридична конструкція купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення в країнах Європейського Союзу реалізується через систему ринкових відносин, але з деякими особливостями присутності державного контролю за здійсненням ринкової свободи співвідношення попиту і пропозиції. Можемо виокремити три можливі моделі реалізації юридичних конструкцій купівлі-продажу в системі земельних відносин: 1) вільного ринку земель за відсутності державного контролю (Нідерланди); 2) функціонування ринку землі з помірним втручанням держави (Німеччина); 3) ринок з максимальним контролем з боку держави (Франція) [209].

Привертають також увагу особливості реалізації юридичної конструкції іноземець – власник землі у країнах Європейського Союзу, які формуються за критерієм повноти обмежень статусу власника землі в особі іноземця. Враховуючи, що у системі правового регулювання країн Європейського Союзу склалися три моделі вирішення питання власності землі, то відповідно до цього критерію уявляється можливим провести і диференціацію країн. До першої групи належать країни, де немає обмежень на купівлю землі іноземцями (Німеччина, Італія, Франція, Бельгія, Великобританія, Люксембург). До другої групи належать країни, де іноземці можуть мати у власності сільськогосподарські землі за умови отримання спеціального дозволу на їх купівлю (наприклад, Польща), або у разі виконання відповідних умов (наприклад, в Угорщині іноземець може придбати у власність сільськогосподарську землю, якщо він проживає на території Угорщини

не менше трьох років і займається сільськогосподарською діяльністю). І, нарешті, до третьої групи належать країни, у яких діє повна заборона на перебування землі сільськогосподарського призначення у власності іноземців [82, с. 144 – 147]. Як бачимо в цьому прикладі також спостерігається різний ступінь державного втручання з використанням обмежувальних засобів правового регулювання, що напряму залежить від рівня соціально-економічної цінності землі, що є предметом правового регулювання та одночасно засобом виробництва.

Певні європейські стандарти регулювання ринку землі у відносинах з іноземними державами знайшли втілення й у правовій практиці України. Земельні ділянки передаються іноземним державам з урахуванням міжнародного принципу взаємності, тобто наша держава надає їх іноземній державі на тій же правовій основі, на якій остання надає ділянки Україні. Натепер між Україною та іншими державами укладено низку угод, які стосуються набуття у власність або оренди іноземними державами земельних ділянок для розміщення будівель і споруд дипломатичних представництв та консульських установ. Проте найчастіше здійснюється продаж земельних ділянок посольствам іноземних держав, внаслідок чого зазначені земельні ділянки отримують правовий режим земель приватної власності юридичної особи [115, с. 109].

Ще один приклад застосування державою правових обмежень на обсяги власності землі. На відміну від України, у зарубіжних країнах встановлено національні ліміти права власності на землі сільськогосподарського призначення. Так, в Литві можливо придбати у держави та інших осіб не більше 500 га. Вимога про дотримання граничних площ у власності при успадкуванні не використовуються. У Японії немає прямого обмеження на площі, але в отриманні землі можлива відмова, якщо землекористування може розглядатися як велике. У Данії встановлений максимальний розмір господарства 150 га. Тобто і в цьому прикладі вбачаємо пряму залежність ступеня державних обмежень відповідно до ступеня цінності землі [133, с. 196].

Як доводилося нами раніше, одним із вагомих аспектів розуміння особливостей реалізації юридичних конструкцій є розуміння особливостей їх

тлумачення у ході правореалізаційного процесу. Правильне, юридично визначене та змістовне наповнення правової термінології у ході конкретизації нормативного матеріалу свідчить про можливість правомірного застосування та подальшу практичну ефективність тлумачення як одного із етапів реалізації юридичної конструкції.

Один із моментів прояву такої ролі тлумачення можна відслідкувати у процесі формування юридичної конструкції договорів (контрактів), що у ході подальшого фактичного виконання може зумовлювати й іншу площину реалізації, а саме тлумачення юридичних конструкцій, особливо у судовому порядку. При цьому, на наше переконання, саме судова інтерпретація є найбільш практично-орієнтованою, оскільки судді здійснюють її виходячи з наявного результату як показника реалізації юридичних конструкцій законодавства та угод. Безпосередньо у судовому процесі найкраще виявляються колізії та прогалини, що мають місце у конструкції змісту норми права. Їх подолання можливе шляхом видання такого рішення, яке б не суперечило наявним нормам, але врегульовувало б конкретне питання справи. У західних теоріях права така судова діяльність називає конструюванням і може виступати у якості прецедента.

Таким чином, доволі корисним для наукового сприйняття є питання визначення ролі тлумачення у правореалізаційному процесі, розмежування категорій тлумачення та конструювання, співставлення наукових точок зору зарубіжних авторів щодо розуміння основних та допоміжних інструментів інтерпретаційної діяльності у реалізації права.

Багато західних правознавців вважають, що розмежування між тлумаченням і конструюванням було введене Кітом Віттінгтоном, а потім популяризоване Ренді Барнеттом як частина появи «нового оригіналізму» наприкінці 90-х р. XX ст. Така наукова позиція щодо відмінностей у розумінні тлумачення та конструювання дійсно відіграла важливу роль у виникненні одного з напрямків «нового оригіналізму» цих явищ, про який буде зазначено у подальшому тексті. Вона не є новою для американської правової теорії, оскільки її витоки можна віднайти і у дещо ранішніх напрацюваннях. Наприклад, відповідно до вчень «старого

оригіналізму» науковці зосереджувалися на тезі про первинні наміри розробників або ратифікаторів, що пропонувалося як теорія конституційного тлумачення. Представники цієї теорії вважали, що первісні наміри розробників повністю визначають «переклад» юридичної конструкції конституційного тексту в правильний набір правових норм і будь-яке питання можливо подолати за допомогою інтерпретації [243].

Перехідний період між старим та новим оригіналізмом відзначився видозмінами у позиціях щодо світосприйняття концепцій тлумачення та конструювання, новим поглядом на розуміння цих явищ. Як влучно вказує Грег Клас, у американській правовій науці виокремлюють трьох правознавців, а саме: Френсіса Лібера, Семюеля Віллістона та Артура Лінтона Корбіна, бачення яких у подальшому вплинули на формування теорії правового тлумачення та конструювання.

Простежуючи розвиток концепцій інтерпретації та конструювання крізь напрацювання зазначених авторів виокремилося два біполярні бачення. Наприклад, Ф. Лібер та С. Віллістон відстоюють позицію, що процедура конструювання є похідною від явища тлумачення і виступає у якості факультативної дії, а конструювання з'являється лише тоді, коли інтерпретація вичерпується через прогалини, двозначності або наштовхується на правило вищого порядку.

Слід погодитися із вказаними авторами в тому сенсі, що у процесі вироблення рішення суди здійснюють тлумачення права, а у випадку прогалин або колізій змушені вибудовувати судові рішення відповідно до аналогій або принципів права, навіть без усвідомленого виокремлення етапу конструювання. Добудова або перебудова (у разі колізії) законодавчої моделі здійснюється суддею в межах юрисдикції шляхом використання різних способів тлумачення, що і охоплюється концепцією Ф. Лібера та Л. Віллістона. На їхню думку виходить, що конструювання виконує роль допоміжного засобу або процедури, коли звичайна інтерпретація не здатна допомогти у вирішенні судових функцій.

За вченням Ф. Лібера конструювання в процесі реалізації права виконує функцію заповнення прогалін і забезпечення справедливості. Він також наголошує на тому, що «інтерпретація передує конструюванню», оскільки останнє вступає в дію, коли інтерпретація вичерпується або суперечить правовій нормі, або принципу вищого порядку. З огляду на це, науковець вбачає неперервність мети між цими двома видами діяльності: «конструювання – це виведення висновків щодо предметів, які лежать за межами прямого вираження тексту, з елементів, відомих виражень тексту і поданих у ньому, – висновків, які відповідають духу, хоча й не відповідають букві тексту» [242].

Ця концепція припускає, що при поширенні юридичних конструкцій на непередбачувані випадки (аналогія права), варто шукати інші шляхи вирішення із схожими казусами. «Конструювання – це нарощування заданих елементів, а не примусове запозичення стороннього матеріалу в текст» [242]. Разом з цим, Ф. Лібер визнає, що для того, щоб прийти до правильної конструкції правової норми іноді необхідно вийти за межі «духу» тексту. Це відбувається тоді, коли потрібно виправити певну несправедливість у законі або привести його у відповідність до бачення з вищим органом влади, як, наприклад, коли закон тлумачиться для приведення його у відповідність до конституційних вимог.

З приводу примусового запозичення стороннього матеріалу в текст, про яке вказує Ф. Лібер, неможна погодитися.

По-перше, під час застосування аналогії права (закону) використовуються вже готові, перевірені практикою моделі поведінки, як найбільш оптимальні для тієї чи іншої ситуації. Різниця полягає лише в тому, що суб'єкт застосування не сам творчо «дорощує» зміст норми, а використовує результат творчості інших суб'єктів.

По-друге, якщо існуючі у праві та апробовані юридичною практикою конструкції не влаштовують уповноважену особу, в такому разі уповноважена на прийняття рішень особа в межах наданих їй повноважень може сама сконструювати модель поведінки, творчо і свідомо, на професійній основі та з

використанням правил юридичної техніки і, так би мовити, доростити зміст неповної норми.

С. Віллістон пропонує дещо вужчу концепцію конструювання. На його думку, це формулювання «висновків, які відповідають духу, але не букві тексту», що за своєю суттю не відрізняється від тлумачення і «не має жодних правових наслідків з точки зору договірного права». Наприклад, коли суд опрацьовує юридичну конструкцію письмової угоди «в цілому, щоб визначити її мету та наміри», він вдається до певної форми тлумачення, навіть, якщо результат тлумачення доповнює або замінює буквальне значення слів у конструкції договору. Тлумачити юридичні конструкції договору необхідно для того, щоб визначити їх мету та ймовірні наміри сторін.

З огляду на зазначене, науковець пропонує обмежити «конструювання» діяльністю, повністю відмінною від тлумачення. Відтак, він вказує на те, що «коли кажуть, що контракти, які впливають на громадськість, повинні тлумачитися найбільш сприятливо для суспільних інтересів, то очевидно, що суд більше не застосовує стандарт тлумачення, тобто він не з'ясовує наміри сторін». Аналогічною має бути позиція, коли юридична конструкція гарантії тлумачиться на користь гаранта [257].

З цим також неможна погодитися за причин того, що автор вбачає можливість припущення вільної інтерпретації текстів правових актів, зокрема договорів. Втрачається догма права, а у юридичну практику проникають елементи свавілля. Виходить так, якщо правовий документ має впливовість на громадськість, то сформульовані та закріплені заздалегідь у ньому інтереси сторін мають відступити на другий план. При всіх можливих правилах відхилення від догми за умов відсутності правової норми та з метою дорощування правової моделі поведінки суб'єктів (мета договору, завдання, обсяг інтересів сторін тощо) свавільне тлумачення з викривленням мети правового регулювання по суті заперечує саму ідею права.

З наукової позиції С. Віллістона конструкція представляє собою категорію правил, функція яких полягає не в тому, щоб реалізувати чи розширити наміри

сторін, а в тому, щоб ці правила слугували на користь іншому суб'єкту права, відповідно до інших принципів та цінностям права.

Ця позиція також заслуговує на критику. Інтерпретатор не може здійснювати тлумачення договору не на користь сторін тобто без врахування правових інтересів сторін. Неможна в процесі тлумачення відходити від мети правового регулювання, принципів договірної права тощо. При цьому, до уваги можуть бути взяті інтереси громади, суспільства, корпорації, які виконують роль соціального середовища, в якому функціонують суб'єкти договірних відносин. Але не помічати інтереси сторін неможна, здійснюючи цільове тлумачення виключно в інтересах громади або гаранта.

Не дивлячись на те, що концепція конструювання С. Віллістона є вужчою, підтримуючи позицію Ф. Лібера він розглядає конструювання як доповнення до інтерпретації. «Правило тлумачення може вступити в дію лише тоді, коли первинний варіант тлумачення залишає значення контракту неоднозначним» [257]. Конструювання з'являється лише тоді, коли інтерпретація вичерпується.

Вартою уваги також є ще одна наукова позиція автора, що полягає у тому, що ані тлумачення, ані конструювання не є достатніми для визначення правового стану речей. Кожна з цих діяльностей стосується «юридичного значення договору, а не його правових наслідків після того, як це значення було виявлено» [257]. За його баченням, правові наслідки є функцією «матеріального права контрактів, яке вступає в дію після того, як тлумачення і конструювання завершили свою роботу» [257]. У його напрацюваннях також можна віднайти тезу про те, що «тлумачення не є визначенням юридичної сили мови. При правильному застосуванні правил юридичної техніки тлумачення може не мати жодних юридичних або може мати юридичні наслідки, відмінні від тих, що були узгоджені в умові» [257]. Відтак, С. Віллістон розрізняє три види діяльності: 1) тлумачення, яке має на меті з'ясувати намір автора; 2) додаткову діяльність з конструювання, яке застосовує суто неінтерпретаційні принципи і вступає в дію, коли тлумачення вичерпується (наприклад, у випадках нерозв'язаної нечіткості або двозначності); 3) матеріальне

договірне право, яке визначає правові наслідки, що ґрунтуються на роботі з тлумачення та конструювання [233].

Запропонована С. Віллісоном диференціація видів творчо-інтелектуальної діяльності дозволяє більш повно усвідомити тонкощі авторського розуміння відмінностей тлумачення та конструювання, хоча в юридичній практиці вряд чи хто із представників судової, слідчої або прокурорської спеціалізації на мисленневому рівні розмежовує для себе ці два процеси.

Слід враховувати, що юрист при опрацюванні нормативного тексту в процесі вироблення правового рішення зобов'язаний кожного разу конструювати модель поведінки для адресатів норми, обґрунтовано використовуючи дозволені способи тлумачення. Тобто у свідомості юриста при вирішенні конкретної життєвої ситуації у ході осмислення правової основи прийняття рішення здійснюється декілька видів інтелектуально-творчої діяльності:

- конструювання індивідуальної поведінки адресата норми (або виходячи із змісту нормативного тексту, або із змісту норми та договірних зобов'язань сторін);
- конструювання змісту власне норми права;
- конструювання елементів змісту норми, яких можливо не вистачає для даної ситуації (дорощування норми).

Дещо інше розуміння обґрунтовує А.Л. Корбін, розрізняючи ці два види діяльності – тлумачення та конструювання, пропонуючи при цьому взаємодоповнюючу концепцію і не обмежуючись виключно питаннями судової діяльності. Автор розглядає процес конструювання ще на стадії формування юридичної конструкції договору, з чим цілком можна погодитися. Згідно його бачення, правила конструювання застосовуються протягом усього процесу створення юридичної конструкції контракту (як базису юридичного підкріплення правовідносин та діяльності суб'єктів права), діючи також за відсутності прогалін або двозначностей.

У правореалізаційній практиці зарубіжних країн, як і в Україні, конструювання, як інтерпретаційна діяльність, є неминучим, тому що «люди, які використовують слова, навіть з найкращими намірами і великою обережністю, а

також майстерністю, не можуть передбачити всіх можливих складних випадків, а якби й могли, то не змогли б їх перелічити, бо кожний складний випадок вимагав би свого власного положення і правила» [231].

На наше переконання А.Л. Корбін зробив творчий внесок у загальну теорію тлумачення, доповнюючи її рядом цільових термінів, що наближають техніку конструювання до фактичних потреб учасників договірних відносин та охоплюють поняттям конструювання етап підготовки проекту договору.

Звертаючись до сучасних наукових позицій зарубіжних авторів з питань ролі тлумачення у реалізації юридичних конструкцій, акцентуємо увагу на важливості врахування положень теорії нового оригіналізму. Зокрема, корисними для наукового сприйняття є позиції Кіта Вітінгтона та Ренді Барнетта. Нові оригіналісти заперечують тезу про те, що тлумачна діяльність може надати відповіді на всі питання під час реалізації юридичної конструкції. Вони стверджують, що лінгвістичне значення Конституції є її первісним публічним значенням, але визнають, що воно вичерпується, коли змістовне наповнення Конституції стає нечітким, що стає підґрунтям для застосування і тлумачення, і конструювання.

Слід погодитися з цією позицією і з тим, що як би гарно не був виписаний текст закону, він не може безстроково залишатися догмою та регулятивним універсалом. Різноманітність соціальних потреб та інтересів, намагання їх задовільнити невинно рухають прогрес суспільних відносин, а разом з ним і розвиток їхньої правової оболонки – форм права. Тому між суспільними відносинами і правовим регулюванням завжди буде спостерігатися невідповідність, що і створює, на думку аторі, передмови застосування і тлумачення, і конструювання.

Таким чином, визнання відмінності між тлумаченням і конструюванням є підґрунтям для часткового примирення оригіналізму з живим конституціоналізмом, а також для визнання необхідності введення в науковий обіг поняття тлумачення у вузькому розумінні.

Конституція може існувати в «зоні конструювання», де її лінгвістичне значення недооцінює її результати. При цьому, Джек Балкін вказує на те, що первісний зміст юридичної конструкції тексту і живий конституціоналізм узгоджуються між собою і називає це «компатибілізмом» [243].

За цією теорією в юридичній практиці зарубіжних країн припускається можливість постійних звернень до юридичної конструкції «первісних намірів» або «первісних очікуваних застосувань» поза межами застосування первісного текстуального змісту юридичної конструкції акту, що можна розуміти як спробу долучитися до конструювання, щоб висвітлити проблеми нечіткості первісного значення тексту.

Варто відзначити, що така позиція притаманна не тільки конституційному праву, а й вченням про договірне та заповідальне право, про трасти, іншим концепціям про тлумачення та конструювання законів. Правниками країн Європейського Союзу також відмічається, що розуміння співвідношення між тлумаченням і конструюванням притаманне і юридичній практичній діяльності, однак в силу відмінності у підходах до сприйняття реалізації права, судді та адвокати не дотримуються цього розрізнення з суто теоретичної точки зору [243].

У американській правничій науковій школі також стверджується, що метою тлумачення юридичних конструкцій законодавства нібито є виявлення та реалізація намірів законодавця. І хоча існують суперечки чи існує насправді намір законодавця, корисним є припущення, що законодавство представляє колективну волю законодавчого органу і що ця воля може бути виявлена судами [267].

Дещо схожий підхід до визначення ролі тлумачення у правозастосовній практиці можна виявити під час дослідження статутного права. Тлумачення юридичної конструкції статуту розпочинається суб'єктом застосування з аналізу простої мови (слів) самого акту, їх значення, щоб визначити його первісну мету. Якщо після вивчення мови статуту зміст його юридичної конструкції залишається незрозумілим, суди намагаються встановити намір законодавця, звертаючись до історії створення юридичної конструкції акту та інших пов'язаних із ним джерел. Суди, як правило, уникають будь-якого тлумачення, яке може призвести до

абсурдного результату, якого законодавець не міг мати на увазі у процесі голосування за проєкт такої конструкції.

Іноді юридична конструкція статуту може бути неоднозначною і виписана доволі абстрактно, що у подальшому призводить до плуралізму тлумачення, гальмуванню процесу прийняття рішень. У таких випадках суди можуть самостійно обирати спосіб тлумачення відповідної конструкції статуту, після чого інші суди, як правило, не повторюють цю процедуру, а застосовують акт у тому вигляді, в якому він був витлумачений першим судом, подібно до принципу *stare decisis*.

Слід звернути увагу, що у Сполучених Штатах існують дві основні теорії тлумачення статутного права (цільова і текстуальна) щодо того, як судді можуть найкраще дотримуватися ідеалу верховенства закону.

Хоча представники і першого, і другого підходів можуть використовувати одні й ті ж інструменти, однак у процесі застосування суддею відповідної теорії (цільова або текстуальна) щодо тлумачення відповідної конструкції, вона (теорія) може впливати на порядок використання цих інструментів і на те, яке значення надається кожному з них [272].

Пошук відповіді на одне із пізнавальних завдань щодо ролі процедури тлумачення у реалізації юридичних конструкцій, приходимо до необхідності висвітлення ряду інструментів, що використовуються суддями для з'ясування намірів законодавця. Такими інструментами є канони, що розуміються як певні стандарти (засади, принципи) інтерпретаційного процесу, що дозволяють найбільш якісно забезпечувати реалізацію права, юридичних конструкцій зокрема, якими об'єднуються права та обов'язки конкретних учасників правових відносин.

Існує кілька канонів тлумачення, що використовуються адвокатами або суддями для тлумачення юридичної конструкції конкретного закону. Слід зазначити, що канони тлумачення не є правилами, а скоріше діють як принцип, яким керуються при тлумаченні конструкції тексту [225].

Contra proferentem – це правило тлумачення конструкції договорів, згідно з яким двозначна умова юридичної конструкції договору має тлумачитися проти

укладача договору. Термін *contra proferentem* походить від латинської фрази, що означає «проти оферента».

Contra proferentem набуває все більшого значення з появою договорів приєднання. Юридичні конструкції договорів приєднання передбачають заздалегідь написані контракти, які пропонуються на умовах «бери або йди», не залишаючи жодної можливості для сторін обговорювати конкретні умови контракту. Оскільки за таких обставин сторона позбавлена можливості вести переговори щодо умов договору, вона може обґрунтовано інтерпретувати юридичний термін в інший спосіб, ніж це передбачалося оферентом (укладачем запропонованого тексту контракту). *Contra proferentem* існує для того, щоб покласти тягар двозначності на сторону, яка найбільш здатна пом'якшити цю двозначність – на особу, яка її написала (автора контракту).

Іншим каноном тлумачення юридичних конструкцій є правило *eiusdem generis*, яке, як зазначив Бріфій, полягає в тому, що коли використовується конкретна назва (наприклад, готель, ресторан або перукарня), за якою слідує загальна фраза (наприклад, інше місце проживання), то загальна фраза буде тлумачитися як така, що охоплює лише об'єкти того ж виду. Таким чином, у наведеному прикладі фраза не включала б кабінет стоматолога [267].

Eiusdem generis (ee-joose-dem gen-ris) – це латинська фраза, що означає «одного роду». Конструювання законів і конституцій за принципом «*eiusdem generis*» означає, що коли конструкція загальних слів або фраз слідує за низкою конкретних слів або фраз, загальні слова тлумачаться як обмежені і застосовуються лише до осіб або речей того ж виду або класу, що й ті, які прямо згадані в тексті. Наприклад, якщо в конструкції закону йдеться про автомобілі, вантажівки, трактори, мотоцикли та інші механічні транспортні засоби, суд може використати *eiusdem generis*, щоб вирішити, що до таких транспортних засобів не належать літаки, оскільки до переліку входять лише наземні транспортні засоби. Це правило використовується лише для того, щоб допомогти визначити, чи є умисел; якщо умисел виявлено, *eiusdem generis* не підриває умисел [272].

Інші канони, що інколи використовуються у правозастосовній практиці по суті є деклараційними, наприклад, «закони, що відступають від загального права, повинні тлумачитися суворо» або «закони, що виправляють становище, повинні тлумачитися ліберально».

Розглядаючи зовнішні допоміжні засоби тлумачення, варто зазначити, що вони стосуються питань, які не містяться в самій конструкції закону. Змістове наповнення конструкції тексту закону може бути визначено за допомогою інших відповідних законів (так званих генетичних зв'язків). Зокрема, у федеральних судах можуть розглядатися такі матеріали, як історична довідка про закон, звіти комітетів, послідовні законопроекти в процесі прийняття закону і, до певної міри, законодавчі дебати. Однак, ці допоміжні матеріали та довідники є лише інструментами, що допомагають судам. Часто в основі розгляду може лежати певна економічна, філософська або соціальна мета.

Іноді суди повністю відходять від буквального формулювання конструкції закону, щоб уникнути абсурдного або несправедливого результату. Вони можуть виключити певну ситуацію із закону, який явно її передбачає. У рідкісних випадках суди також застосовували закони до осіб або ситуацій, які не були включені в закон, щоб заповнити Відтак, в обох випадках суд не тлумачить конструкцію закону, а встановлює своє власне правило на основі певної ситуації [267].

У кримінальному праві суд може застосувати правило поблажливості, яке вимагає, щоб неоднозначний кримінальний закон був суворо витлумачений проти держави і на користь підсудного. Як приклад можна навести справу Верховного суду Сполучених Штатів Америки «Мускарелло проти Сполучених Штатів», де суду довелося тлумачити юридичну конструкцію значення фрази «носить вогнепальну зброю», що у результаті є зразком обґрунтування прийняття вузького або широкого тлумачення [228].

Суд міг би використати вузьке тлумачення, яке означало б, що юридична конструкція зазначеної фрази стосується лише осіб, які фізично носять вогнепальну зброю. Але замість цього він використав широке тлумачення, яке означало, що

фраза може також застосовуватися до людей, які мають вогнепальну зброю в межах досяжності, наприклад, в комірці автомобіля [229].

Варто також наголосити, що у американській правовій практиці тлумачення використовується для інтерпретації юридичної конструкції документа й у тому числі, щоб визначити, як в результаті реалізації його положення діють в цілому для досягнення мети тих, хто його склав. Будь-яке використання мови може бути неоднозначним, і правила конструювання використовуються в кожній сфері діяльності, щоб розтлумачити письмову мову і зрозуміти її мету, і застосування.

У сфері письменництва правила побудови називаються літературною інтерпретацією. Наприклад, у справі *Raffles v. Wilhelhouse* (1864) англійський купець уклав контракт на продаж партії бавовни, що прибула на кораблі під назвою *The Peerless* з Бомбея, Індія. Сторони не знали, що насправді існувало два кораблі під назвою «Незрівнянний», які відпливали з Бомбея з різницею у два місяці. У ті часи точний час прибуття судна неможливо було визначити, тому дату прибуття прив'язували до назви судна. Суд зіткнувся з проблемою тлумачення того, чи дійшли сторони згоди, оскільки кожна з них мала на увазі інший корабель, обидва з однаковою назвою. Суд вирішив, що договір не підлягає виконанню, оскільки не було досягнуто жодної домовленості. Сторони використовували одні й ті ж слова, але кожна з них мала на увазі інший корабель [256].

Характерно, що в процесі реалізації права тлумачення вирішує проблему двозначності, а конструювання створює допоміжні правила, які сприяють вирішенню. Конструювання як діяльність усуває нечіткість, тому що інтерпретація не може виконати таке завдання. Коли юридична конструкція слова чи словосполучення має нечітке лінгвістичне значення, то тлумачення досить обмежене у процесі віднаходження істини. Саме тому, на цьому етапі потрібно застосовувати конструювання, що дозволить підвести ризику (зробити розпливчате положення більш конкретним) або що передбачить можливість прийняття іншого рішення (що дозволяє вирішувати розпливчастість у кожному конкретному випадку).

Отже, двозначність зазвичай вирішується шляхом тлумачення, а нечіткість – шляхом конструювання, однак, обидві діяльності завжди задіяні у процесі віднаходження істини для ефективною реалізації юридичних конструкцій. Визначивши лінгвістичне значення юридичних конструкцій і зрозумівши, що воно є нечітким настапає стадія конструювання, щоб застосувати його до конкретного випадку [243].

Як влучно зауважує Грегори Клас, юридичне тлумачення конструкцій тексту у процесі вироблення правних рішень, окрім суто лінгвістичних властивостей мови, використовує й інші соціальні особливості, які беруть свій початок поза межами права, тобто у просторі соціального буття [233].

Наприклад, Аллан Фарнсворт якимось написав: «[Суди] частіше ігнорують [тлумачення-конструювання], характеризуючи процес «конструювання» як процес «тлумачення», щоб приховати ступінь свого контролю над приватними угодами» [232]. Але іноді суди поєднують значення тлумачення і конструювання, не усвідомлюючи, що існує різниця між дослідженням конструкції лінгвістичного значення юридичного тексту і створенням або застосуванням допоміжних правил, що переводять семантичний зміст у юридичний. У такому разі, відмінність між інтерпретацією та конструюванням дозволяє теоретику права реконструювати аргументи так, щоб вони мали сенс або навпаки – виявити наявну колізію (помилку) [243].

Як вказують у своїх ученнях Лоуренс Б. Солум, Ренді Барнетт та Джек М. Балкін, різницю між інтерпретацією та конструюванням легко сформулювати абстрактно, проте повний аналіз цих двох видів діяльності та взаємозв'язок між ними є непростою справою – навіть, якщо обмежити коло пошуків виключно загальними питаннями розуміння тлумачення чи інтерпретацією у договірному праві [237; 241; 253]. Також, в залежності від деталей юридичної конструкції угоди та досліджуваного правового питання, воно може бути спрямоване на аналіз прямого значення слів сторін, на контекстуальне визначення, на суб'єктивне або контекстуально зумовленому значенні конструкцій договору, суб'єктивному або об'єктивному змісті, очевидній меті або цілям угоди, або на наміри сторін [233].

Так, наприклад, у справі *Powell and others and General Electric Company* [2005] EWHC 644 Високий суд постановив, що умовам договору купівлі-продажу акцій слід надавати їх звичайне значення і дію в тому вигляді, в якому вони були сформульовані, якщо використані формулювання були чіткими, а фактичні обставини справи не вказували на те, що вони не відповідають цьому значенню; і що для того, щоб певні положення договору вважалися недійсними, вони повинні явно не узгоджуватися з основними положеннями решти договору, щоб у суду не залишалося сумнівів у тому, що ці положення були включені помилково, або ж що їхнє включення не мало на меті досягнення певного результату [230].

Як особливість, у наведеному прикладі ефективній реалізації юридичної конструкції договору куплі-продажу сприяла процедура лінгвістичного тлумачення саме того значення слів, яке закладалося автором виключно на момент конструювання цієї юридичної моделі.

Отже, осмислення досвіду функціонування правових інституцій зарубіжних країн дає можливість виявити окремі особливості правореалізаційної практики, яка охоплює як власне особливості роботи правових механізмів здійснення права, так і супутні процеси застосування правових інструментів, що сприятимуть ефективній реалізації законодавства, серед яких найбільший інтерес представляють акти тлумачення, способи та принципи їх здійснення.

Як результат проведених узагальнень в окремих сферах правничої практики, виявлено ряд особливостей, характерних для процедури реалізації юридичних конструкцій, що зумовлені специфікою предмета та метою правового регулювання:

- використання міжнародних стандартів реалізації права;
- масштабування системи державного нагляду (контролю) відповідно до ступеня соціальної цінності предмета правового регулювання;
- об'єднання владних повноважень з використанням договірних засад взаємодії владних інституцій;
- застосування типових для певної сфери моделей правореалізаційних процедур;

- створення додаткових спеціалізованих інституцій та децентралізація владних повноважень;
- застосування методів автономізації, підлаштування, цільового стратегічного фінансування, пріоритету принципів права, надання переваги засобам заборони тощо для досягнення цілей правового регулювання;
- введення спеціальних правових процедур.

Щодо ролі тлумачення у сфері реалізації юридичних конструкцій, то зарубіжний досвід країн Європейського союзу свідчить про відмінності розуміння даної категорії та широке використання найрізноманітніших способів та інструментів правотлумачного процесу.

По-перше, як альтернативна концепція правової доктрини зарубіжних країн, має місце виокремлення процедури конструювання, її відмежування від власне тлумачення, яке розглядається як лінгвістична інтерпретація правового тексту. Конструювання пояснюється як другорядна допоміжна процедура, що виникає внаслідок тлумачення у випадках наявних колізій, прогалин, нечіткості або двозначності у розумінні змісту правового тексту.

По-друге, водночас має місце концепція поглинання конструювання процедурою тлумачення, що ніяким чином не впливає на якість прийнятих правозастосовних рішень.

По-третє, у правовій практиці зарубіжних країн з метою забезпечення якості реалізації юридичних конструкцій у ході тлумачення використовуються спеціальні засоби, такі як канони, що мають роль принципів права, та інші засоби додаткового значення та деклараційного характеру.

По-четверте, використання елементів правової практики досвіду зарубіжних країн в умовах української правової системи є перспективним завданням для загальнотеоретичної юриспруденції та галузевих наук і потребує додаткового вивчення з попередньою апробацією на практиці окремих юридичних установ з урахування національної правової доктрини та правових традицій сфери правового регулювання.

Висновки до розділу 3.

Систему юридичних конструкцій різних рівнів, закріплених у національному законодавстві України, визначено як єдину, гармонійно узгоджену структуру взаємодій. При цьому мега-конструкції включають у свою структуру конструкції середнього та мікро-рівня, реалізуючись через правову поведінку суб'єктів права. Висвітлено особливості функціонування юридичних конструкцій приватного та публічного права, серед яких мега-конструкції державного суверенітету України, механізмів реалізації державної виконавчої влади, кримінального правового доказування та договірних відносин.

На сучасному етапі реалізації юридичних конструкцій в Україні виокремлено низку ключових особливостей: нормативна стабільність, орієнтація на досягнення правового регулювання у відповідній сфері суспільних відносин, різний рівень гарантованості правових механізмів, що забезпечується здебільшого контролюючими функціями держави. Крім того, виявлено недоліки правового моделювання, які обумовлені недосконалістю юридичної техніки, а також складними умовами воєнного стану, в яких функціонує правова система країни. Важливим аспектом нормативної основи реалізації юридичних конструкцій в Україні є інтеграція елементів міжнародного права та правових стандартів європейських країн, що свідчить про активні глобалізаційні та євроінтеграційні тенденції у правовому регулюванні.

Аналіз досвіду функціонування правових інституцій зарубіжних країн дозволяє визначити ключові характеристики правореалізаційної практики, що охоплює як механізми реалізації правових норм, так і супутні процеси застосування юридичних інструментів. Серед них особливу увагу приділено актам тлумачення, їх методам та принципам, які сприяють ефективному впровадженню законодавчих положень.

У результаті узагальнення особливостей правничої практики було визначено специфічні риси процесу реалізації юридичних конструкцій, що зумовлені

предметом і метою правового регулювання. Зокрема, серед ключових аспектів можна виокремити:

- застосування міжнародних стандартів правореалізації;
- розширення системи державного контролю відповідно до соціальної значущості предмета правового регулювання;
- інтеграцію владних повноважень із використанням договірних механізмів взаємодії інституцій;
- впровадження типових правореалізаційних моделей, властивих конкретним сферам регулювання;
- створення додаткових спеціалізованих установ та децентралізацію владних функцій;
- використання методів автономізації, адаптації, цільового стратегічного фінансування, пріоритетності правових принципів, переважного застосування заборонних заходів тощо задля ефективного правового регулювання;
- запровадження спеціальних правових процедур.

Зарубіжний досвід країн Європейського Союзу демонструє різноманітність підходів до розуміння тлумачення в процесі реалізації юридичних конструкцій, що супроводжується використанням різних методів та інструментів правотлумачного процесу.

По-перше, окремі правові доктрини передбачають виокремлення конструювання як самостійної процедури, яка відмежовується від власне тлумачення, що розглядається виключно як лінгвістичний аналіз правового тексту. У такому контексті конструювання набуває статусу допоміжного механізму, застосовуваного у випадках колізій, прогалин, неточностей чи двозначностей у правових нормах.

По-друге, існує концепція, згідно з якою конструювання повністю поглинається процесом тлумачення, не впливаючи при цьому на якість прийнятих правозастосовних рішень.

По-третє, у зарубіжній правовій практиці для забезпечення ефективності реалізації юридичних конструкцій під час тлумачення широко застосовуються

спеціальні засоби, зокрема канони, які виступають у ролі принципів права, а також додаткові нормативні інструменти та декларативні положення.

По-четверте, використання елементів правозастосовної практики зарубіжних країн у сучасних українських умовах є перспективним напрямом загальнотеоретичних та галузевих досліджень. Впровадження цих підходів потребує додаткового аналізу та практичного апробування у діяльності юридичних установ, з урахуванням національної правової доктрини та усталених правових традицій.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного ґрунтовного аналізу щодо питання історіографії досліджень юридичних конструкцій варто наголосити на доволі значних та складних етапах становлення їх в якості предмету наукових пошуків.

Встановлено, що основоположною підставою для подальшого існування та функціонування юридичних конструкцій стало римське право. Перші зародки таких конструкцій можна зустріти у тогочасних преторських рішеннях, інших судових збірниках, а також кодексі Юстиніана, що став основою для подальшого розвитку права загалом.

Поступово за допомогою логіко-діалектичного методу починає розвиватися право, створюються єдині юридичні терміни, зокрема такі як «юридична особа», «склад злочину», виробляється конструкція консенсуального договору, запроваджується інститут тлумачення, що надає знаного поштовку у розвитку та вироблені нових юридичних конструкцій.

Поряд із римським правом на початку ХІХ ст. починає розвиватися і німецьке право, що являло собою доволі складний нормативний заплутаний «клубок», оскільки воно характеризується розгалуженим національним та канонічним правом. Саме за часів виникнення історичної школи права, представники якої критикували римське право, починає розвиватися інститут законодавчої техніки.

Відтак, у роботах того часу за авторством Б. Віндшейда та Р. Ієрінга описуються основні прийоми техніки, а останній вводить у термінологічний оборот саме поняття «юридична конструкція», де розглядає його у якості «правового тіла» із відповідними структурними елементами. Паралельно із розвитком самого явища юридичної техніки актуалізується його наукова розробка. Зокрема, до визначних авторів того часу варто акцентувати увагу на роздумах Ф. Жені та Г. Радбруха. Зокрема, останній говорить про цінності правової інтерпретації та перехід від конкретного в абстрактне і назад, про особливість саме «до нормативної» природи конструкцій.

Значного розвитку питання осмислення юридичних конструкцій набуло у дореволюційний період, що відображено у творах С.А. Муромцева, М.М. Коркунова, Б. Боуффалла, М.М. Гродзинського, П.І. Люблінського, Є.В. Пассека, О.М. Унковського, С.Г. Фельдштейна та інших. Зокрема М.М. Коркунов наголошує на органічній природі юридичних конструкцій і протиставить своє бачення вироблене Р. Ієрінгом. На думку науковця, вчення про юридичні конструкції не має відноситися лише до певного правового явища, а становити знання для супутніх груп таких правових явищ.

В подальшому не менш вагомий внесок у розвиток юридичних конструкцій внесли інші науковці. Зокрема, юридичній науці відомі такі теоретики як: О.О. Ушакова, В.В. Мальцкевич, А.С. Піголкін, А.Ф. Черданцев, А.М. Нашиц, Р. Лукіч та деякі інші. Саме в роботах науковців радянського періоду було запропоновано розглядати юридичні конструкції у трьох аспектах: 1) як метод пізнання права; 2) як засобу побудови нормативного матеріалу; 3) як засіб тлумачення і встановлення юридично значимих фактів в процесі реалізації норми права.

Особливої наукової актуальності окреслене питання набуло після 2000х років, що у більшій мірі проявляється у форматі доволі розгалуженої наукової періодики (роботи А.О. Осауленко, І.І. Бабіна, А.О. Дутко, М.С. Кельмана, О.В. Скрипника, Г.І. Неліповича (Бойко), О.В. Зінченко тощо). При цьому, проблематика юридичних конструкцій носить здебільшого галузеве спрямування, що розкриває більшу частину досліджень з практичної сторони. На дисертаційному рівні питання юридичних конструкцій здебільшого розкривається із позицій загальної теорії права, більша частина напрацювань зосереджена на питаннях поняття, змісту, видової класифікації та функцій юридичних конструкцій. З огляду на зміст наукових робіт видається, що провідним акцентом у розкритті проблематики юридичних конструкції є характеристика явища у контексті юридичної техніки (інструментальний підхід). Все разом дозволяє зробити висновок про формування позитивної тенденції активізації пошуків юристів-науковців у напрямку конструювання, а отже у напрямку проблеми більш

стратегічного рівня – удосконалення правового регулювання, забезпечення умов та механізмів реалізації верховенства права.

Як резюме із проведеного аналізу, у висвітленні проблематики юридичних конструкцій використовується широке коло методологічних підходів, що свідчить про наявність методологічного плюралізму, розмаїтість авторських інтерпретацій у розумінні зазначеного явища. Найбільш характерними для сучасних досліджень є такі підходи як нормативістський, інструментальний, системний, психологічний, функціональний тощо. При цьому, всі наукові розвідки, побудовані на різній методологічній основі, доповнюють суттєво одна одну, створюючи загальну картину уявлень щодо юридичного конструювання (моделювання). Якщо представниками сфери юридичної практики використовується в основному нормативістський підхід, то для сфери правових досліджень характерною є методологія плюралізму.

У процесі дослідження було використано такі методи: функціональний, використання якого дозволяє аналізувати явища юридичної конструкції у взаємозв'язку з іншими правовими категоріями, розкриваючи її значення для правового регулювання та правового життя суспільства (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1); історичний – для розкриття стану наукового дослідження, зокрема розкриття видозмінення внутрішнього наповнення окремих підходів щодо розуміння терміну «юридична конструкції» (підрозділ 1.1); висвітлення особливостей відмежування матеріального та процесуального права у різні історичні періоди розвитку цих правових явищ, а також для виокремлення підстав розмежування публічного та приватного права у процесі їх перетворення та наукового піднесення (підрозділи 2.2, 2.3); структурний, використання якого дозволило зрозуміти побудову самої юридичної конструкції (підрозділ 1.3), а також особливості кореляції між її компонентами, зокрема у архітектурі матеріального та процесуального права, приватного та публічного права підрозділи 2.2, 2.3); аксіологічний – спрямовує на розкриття ціннісного сприйняття юридичних конструкцій, особливо у алгоритмі їх створення та реалізації, що розкривається через різні процеси (освітні, наукові, правотлумачення тощо). Цей метод наголошує на розкритті практичних аспектів

юридичних конструкцій (підрозділ 2.1); порівняльно-правовий, використання якого сприяло співставленню наукових думок щодо розуміння самої дефініції «юридична конструкція», її змістовного наповнення, надало змогу розкрити особливості її реалізації у різних державних процесах. Також за допомогою цього методу викристалізується практичне втілення теоретичних положень, що містяться у відповідних конструкціях правових норм вітчизняного законодавства та наявних закордонних судових рішеннях (підрозділи 3.1, 3.2); прогностичний – для визначення головних шляхів і перспектив подальшого розвитку концепції юридичних конструкцій на основі попередньо використаного порівняльно-правового методу. Окреслено задуми теоретичного та правового розвитку різних юридичних конструкцій у процесі їх реалізації (підрозділ 3.1); формально-юридичний, що став належним засобом у дослідженні судових рішень при співставленні юридичних конструкцій терміно-понять із фактами реальної дійсності (підрозділ 3.1). А також такі підходи як герменевтичний та системний.

У розумінні поняття «юридична конструкція» серед авторів зустрічаються як спільні такі відмінні позиції, виходячи із мети та предметної сфери авторського інтересу. Майже всі автори схиляються до того, що під юридичною конструкцією слід розуміти певні моделі, системи з відповідним елементарним складом, що їх основним призначенням є створення та систематизація нормативно-правових актів.

Враховуючи зазначене, з урахуванням узагальнених попередньо надбань інших дослідників, та використанням аксіологічного підходу як провідного, пропонується визначення поняття юридичних конструкцій, під якими слід розуміти програмні моделі взаємодії суб'єктів права, сформовані внаслідок інтелектуально-вольової діяльності як критерії аксіологічного виміру права, правової культури, інтегровані до механізму правового регулювання, в яких відображаються об'єктивні закономірності розвитку суспільних відносин.

Розглядаючи питання практичної значущості правових явищ, в тому числі й юридичних конструкцій, доцільним є використання аксіологічного підходу, який дозволяє уявити те чи інше явище як цінність для конкретної сфери суспільного життя, в межах якої правове явище функціонує. Загалом питання практичної

значущості явища – це питання його ефективності, яку слід розуміти як співвідношення мети та досягнутого правового результату.

Ціннісний аспект дозволив охарактеризувати практичне значення юридичних конструкцій, зокрема для таких сфер суспільного життя як юридична практична діяльність, юридична освіта, юридична наука. Потребують окремого вивчення питання практичної значущості юридичних конструкцій для сфери нормопроекування, бізнесу, міжнародних відносин, політики, економіки тощо.

Прогнозуючи практичне значення юридичних конструкцій змісту того чи іншого правового акту, можливість досягнення ним мети регулятивного впливу для певної сфери суспільних відносин, необхідно зважати на існування ряду зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, наявність яких може як гальмувати, так і стимулювати правореалізаційні процеси. І в першу чергу серед зовнішніх факторів, окрім факторів політичного, економічного характеру, виокремлюються фактори правового походження, які разом утворюють цілісний механізм, здатний забезпечити життя права, його повноцінне функціонування, а отже реалізацію у конкретному соціумі.

Питання існування та взаємодії матеріального та процесуального права є предметом наукових пошуків доволі широкого кола представників юридичної науки, а перші теоретичні надбання щодо їх дослідження були зроблені В. Блекстоуном, І. Бентамом, Дж. Салмондом та В.В. Куком. На основі аналізу наукових позицій сучасних, як вітчизняних, так і закордонних авторів, зроблено узагальнення, що у питанні оцінки матеріального права відсутні різночитання і тому воно не є доволі актуальним предметом наукових дискусій. В контексті предмету дослідження, під поняттям матеріального права пропонується розуміти логічно побудовану сукупність юридичних конструкцій, що гармонійно узгоджуються із юридичними конструкціями процесуального права, слугуючи при цьому засадами для існування процесуальних норм, що створені для ефективної та послідовної реалізації норм матеріального права. Натомість дещо протилежне бачення склалося щодо питання змістовного наповнення процесуального права. Відтак, у сучасних доктринальних джерелах наявно декілька підходів щодо

розуміння цього питання, у зв'язку із чим було подано власне визначення запропонованого терміну, під яким варто розуміти узгоджену сукупність юридичних конструкцій, що корелюються із юридичними конструкціями матеріального права для подальшого гармонізованого функціонування, а також слугують основою для ефективної та послідовної реалізації норм матеріального права.

Окремо було встановлено, що і матеріальне, і процесуальне право варто розглядати у вигляді мета-конструкції, що складається із низки інших конструкцій нижчого рівня (мезо- та мікро-конструкцій – норм права та їх структури). При цьому, одним із аспектів наявності таких компонентів є їх генетичне поєднання, що відтворює процес їх взаємодії та ефективності функціонування.

Запропоновано розглядати норми права як мезо-конструкції, а їх структурні елементи як мікро-конструкції (гіпотеза, диспозиція та санкція), яким притаманна наявність логічності та реальності існування суспільних відносин, що віддзеркалюють правову дійсність їх функціонування. Особливість побудови та подальшої реалізації таких мезо-конструкцій матеріального і процесуального права проявляється у їх взаємозалежності, оскільки одні слугують основою для створення та функціонування інших. Відтак, юридичні конструкції матеріального права у своїй структурі мають мікро-конструкції процесуального права, що дають поштовх до подальшої реалізації інших мезо-конструкцій матеріального права. Таким чином, проявляються їх генетичні зв'язки конструювання.

Ще однією особливістю правореалізації юридичних конструкцій є їх гармонізація та узгодженість, що пронизує усі етапи від нормотворчості до правозастосування та тлумачення, що у свою чергу свідчить про існування «живого» права та досягнення мети правового регулювання.

Наступною особливістю визначено зовнішнє сприйняття юридичних конструкцій, тобто їх формування та нормативне закріплення у правових приписах та нормах права. При цьому, акцентовано увагу на тому, що юридичні конструкції норми права та юридичні конструкції правового припису не збігаються між собою, оскільки складаються із різної кількості мікро-конструкцій. Не дивлячись на це,

встановлено, що процесуальному праву притаманне наявність саме класичної тричленної юридичної конструкції, оскільки компоненти їх реалізація закладено не тільки у конструкціях самого процесуального права, але й у конструкціях матеріального права.

Ще однією особливістю правореалізації юридичних конструкцій у матеріальному та процесуальному полягає у їх ефективному практичному застосування, що найкраще проявляється при здійсненні правосуддя, оскільки ця стадія поєднує у собі усі аспекти (теоретичні та нормативні, абстрактні та реальні) існування юридичних конструкцій – від процесу нормотворення, до його фактичної реалізації та тлумачення.

Питання особливостей реалізації юридичних конструкцій у приватному та публічному праві варто розпочинати із висвітлення наявних наукових надбань щодо тлумачення цих базових правових категорій.

На основі систематизації та аналізу різних наукових позицій як представників вітчизняної, так і зарубіжної юриспруденції, встановлено, що у питанні змістовного наповнення та розуміння і публічного, і приватного права відсутні різночитання. На основі цього, надано власне визначення обох категорій, де під публічним правом пропонується розглядати логічно пов'язану сукупність юридичних конструкцій, що гармонійно узгоджуються із змістом приписів приватного права, слугуючи при цьому нормативними організаційними основами для подальшого задоволення та захисту публічних інтересів. Натомість приватне право – це узгоджена сукупність юридичних конструкцій, які корелюються із змістом приписів публічного права, що слугують нормативними організаційними підставами для задоволення приватних інтересів осіб та їх захисту.

Доведено, що деякі аспекти співвідношення приватного і публічного права можна прослідкувати у вживанні макро-, мезо- та мікро-конструкцій, в основному у вигляді норм права, що притаманні обом видам права, є їх компонентами у процесі конструювання та взаємодії.

На основі дослідження різних теорій та підстав розмежування публічного та приватного права обґрунтовано наявність генетичних зв'язків між спільними

юридичними конструкціями, що слугують основою для гармонійної та логічної взаємодії обох видів права.

Основними особливостями реалізації юридичних конструкцій публічного та приватного права слід вважати методологічну основу регулювання, що закладена в саму суть та регулятивні властивості обох видів права, які шляхом взаємного та гармонійного поєднання складають єдиний механізм правового упорядкування суспільних відносин за допомогою всієї системи юридичних засобів та процедур. Зокрема, для сфери публічного права провідним є метод централізації та відповідно спеціально дозвільний режим правового регулювання, тоді як для приватного права реалізація юридичних конструкцій відбувається за умов домінування методу координації та загальнодозвільного режиму правового регулювання.

При цьому, встановлено, що у ході реалізації юридичних конструкцій публічного та приватного права виявляються такі сфери суспільних відносин, де загально-публічна або приватна мета-(мега-) чи мезо-конструкція на макрорівні перетворюється на свою протилежність, зберігаючи найважливіші властивості загальної моделі.

Охарактеризовано систему юридичних конструкцій різного рівня, закріплених в національному законодавстві України, які складають єдину гармонійну систему узгоджених взаємодій. При цьому юридичні конструкції мега-рівня структурно складаються з конструкцій середнього та мікро-рівня та реалізуються у формі правової поведінки суб'єктів права. Висвітлено особливості реалізації юридичних конструкцій приватно-правового та публічно-правового походження, серед яких мега-конструкції державного суверенітету України, форм реалізації державної виконавчої влади, кримінального правового доказування та договору.

Особливостями реалізації юридичних конструкцій в Україні на теперішньому етапі визначено їх нормативну усталеність; спрямованість на досягнення мети правового регулювання у тій чи іншій області суспільних відносин; різну ступінь гарантованості у механізмі правового регулювання, що забезпечується головним чином за рахунок реалізації контрольних функцій

держави; наявність недоліків правового моделювання, зумовлених недосконалістю юридичної техніки, а також умовами воєнного стану, в яких функціонує правова система України; у нормативному підґрунті реалізації юридичних конструкцій права України, як правило, присутній сегмент міжнародного права та права європейських країн, що свідчить про наявність у правовому регулюванні глобалізаційних та євроінтеграційних тенденцій.

Осмислення досвіду функціонування правових інституцій зарубіжних країн дає можливість визначити найбільш важливі риси правореалізаційної практики, яка охоплює як власне особливості роботи правових механізмів здійснення права, так і супутні процеси застосування правових інструментів, що сприятимуть ефективній реалізації законодавства, серед яких найбільший інтерес представляють акти тлумачення, способи та принципи їх здійснення.

Як результат проведених узагальнень в окремих сферах правничої практики, виявлено ряд особливостей, характерних для процедури реалізації юридичних конструкцій, що зумовлені специфікою предмета та метою правового регулювання, зокрема:

- використання міжнародних стандартів реалізації права;
- масштабування системи державного нагляду (контролю) відповідно до ступеня соціальної цінності предмета правового регулювання;
- об'єднання владних повноважень з використанням договірних засад взаємодії владних інституцій;
- застосування типових для певної сфери моделей правореалізаційних процедур;
- створення додаткових спеціалізованих інституцій та децентралізація владних повноважень;
- застосування методів автономізації, підлаштування, цільового стратегічного фінансування, пріоритету принципів права, надання переваги засобам заборони тощо для досягнення цілей правового регулювання;
- введення спеціальних правових процедур.

Щодо ролі тлумачення у сфері реалізації юридичних конструкцій, то зарубіжний досвід країн Європейського союзу свідчить про відмінності розуміння даної категорії та широке використання найрізноманітніших способів та інструментів правотлумачного процесу, зокрема:

По-перше, як альтернативна концепція правової доктрини зарубіжних країн, має місце виокремлення процедури конструювання, її відмежування від власне тлумачення, яке розглядається як лінгвістична інтерпретація правового тексту. Конструювання пояснюється як другорядна допоміжна процедура, що виникає внаслідок тлумачення у випадках наявних колізій, прогалин, нечіткості або двозначності у розумінні змісту правового тексту.

По-друге, водночас має місце концепція поглинання конструювання процедурою тлумачення, що ніяким чином не впливає на якість прийнятих правозастосовних рішень.

По-третє, у правовій практиці зарубіжних країн з метою забезпечення якості реалізації юридичних конструкцій у ході тлумачення використовуються спеціальні засоби, такі як канони, що мають роль принципів права, та інші засоби додаткового значення та деклараційного характеру.

По-четверте, використання елементів правової практики досвіду зарубіжних країн в умовах української правової дійсності є перспективним завданням для загальнотеоретичної юриспруденції та галузевих наук і потребує додаткового вивчення з попередньою апробацією на практиці окремих юридичних установ з урахування національної правової доктрини та правових традицій сфери правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агенція з питань виконання рішень. URL: <https://www.ae.org.ua/tag/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-2/>.
2. Ангеленюк А.-М. Ю. Належний суб'єкт збирання доказів вчинення кримінального правопорушення за оцінкою суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 66. С.124–128.
3. Антонюк Н. О. Усічений склад злочину: необхідна юридична конструкція чи міф? *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 11(2). С. 87–89. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_11\(2\)__25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_11(2)__25).
4. Антошкіна В.К. Юридичне тлумачення: теоретико-прикладні аспекти: монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2020, 420 с.
5. Атаманова Н. Проблемні питання застосування норм права. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 164–169.
6. Атаманчук І.В. Генеза процесуального права України: тенденції, перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2014. 23 с.
7. Бабін І. І. Юридична конструкція податку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Чернівці, 2007. 220 с.
8. Бабін І.І. Поняття юридичної конструкції податку. *Держава і право*. Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. 2006. Вип. 33. С. 371–377.
9. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть : учеб. пособ. Днепропетровск : Пороги, 1992. 167 с.
10. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования : учеб. пособ. Киев : МАУП, 2002. 216 с.
11. Бебко С. Значення вищої освіти у сучасних соціально-економічних трансформаціях. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Серія : Педагогічні науки. 2017. № 1 (350). С. 71–77.

12. Биля-Сабадаш І. О. Юридична конструкція. *Велика українська юридична енциклопедія* : в 20 т. Т. 3. Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав.наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2018. С. 869–872.

13. Бігун В. С. Ерліх Євген. *Велика українська юридична енциклопедія* : в 20 т. Т. 2. Філософія права. / редкол. : С. І Максимов (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. С. 261–265.

14. Біленко М. Загальні положення про договір як цивілістичну конструкцію. *Юридична Україна*. 2014. № 8. С. 35–40. URL: [file:///C:/Users/user/Desktop/Downloads/urykr_2014_8_8%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Desktop/Downloads/urykr_2014_8_8%20(1).pdf).

15. Благодир А. А. До питання про теоретичні конструкції в науці права соціального забезпечення. *Вісник Львівського університету*. Серія : Юридична. 2013. Вип. 58. С. 225–232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2013_58_34.

16. Богуцька Н. М. Методологічне значення юридичних конструкцій у контексті методу правознавства. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Серія : Юридичні науки. 2017. Вип. 5. С. 10–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvfkau_2017_5_3.

17. Бойко Г. І. Юридична конструкція як засіб юридичної техніки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 73. С. 190–198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2014_73_33.

18. Бойко Г. І. Юридична конструкція як особлива процедура правотворчості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Т. 1, вип. 27. С. 15–18.

19. Буличев А. О. Юридична конструкція адміністративно-правового статусу військовослужбовця внутрішніх військ МВС України. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Юридичні науки. 2013. № 3. С. 155–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2013_3_29.

20. Василенко М. Є. Юридичний інтерес як особлива юридична конструкція в системі цивільного права. *Науковий вісник Херсонського державного*

університету. Серія : Юридичні науки. 2015. Вип. 4(1). С. 102–105. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_4\(1\)__25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_4(1)__25).

21. Волошина Я. Л. Юридична консультативна діяльність: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 261 с.

22. Вороніна І. М. Теоретичні основи дослідження класифікації правових цінностей. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 6. С. 177–183.

23. Воронюк О. О. Юридична особа як нормативна конструкція. *Форум права*. 2008. № 1. С. 77–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

24. Гаврилюк Р. Юридична конструкція податку. *Право України*. 2006. № 4. С. 113–117. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/115/%d0%93%d0%b0%d0%b2%d1%80%d0%b8%d0%bb%d1%8e%d0%ba%2%d0%a0._04_2006_%d1%81%d1%82.%20113-117.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

25. Гайдамака І. Юридична конструкція правового режиму. *Юридична Україна*. 2010. № 1. С. 30–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2010_1_7.

26. Галюк Р. Г. Систематизація українського права: поняття та види. *Репозитарій ХНУВС*. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2551/aref_Galiuk_2015.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

27. Ганьба Б. Системний підхід та його застосування в дослідженні державно-правових явищ. *Право України*. 2000. №3. С. 41–44.

28. Гвоздік О. І. Критерії достатності доказів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. №2 (18). С. 63–70. URL: <file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/1155-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2325-1-10-20200213.pdf>.

29. Герасіна Л. М. Глобальна конструкція політичної системи світу в умовах геополітичних зрушень сучасності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. № 4. С. 140–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2014_4_18.

30. Гетьманцева Н. Д. Трудовий договір як множинна правова конструкція. *Наукові записки НаУКМА*. Серія : Юридичні науки. 2019. Т. 3. С. 49–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2019_3_8.

31. Головчак М. М. Давність як юридична конструкція в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 27(3). С. 18–21. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_27\(3\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_27(3)_6)

32. Гончарук О. В. Дихотомія права: право публічне та право приватне : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 24 с.

33. Горобець К. В. Аксиосфера права: філософський и юридический дискурс : монографія. Одеса : Фенікс, 2013. 218 с.

34. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

35. Гусарев С. Д., Власенко В. П. Функціонально-видова характеристика юридичних конструкцій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2025. № 88. С. 55–61.

36. Гусарев С. Д., Тихомиров Д. О. Сучасні підходи до інтерпретації поняття юридичних конструкцій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 62. С. 43–48.

37. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності: теоретичні, практичні та деонтологічні аспекти). Київ : ВІРА – Р, 2002. 506 с.

38. Данькова С. О. Структура кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 628–632. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.111>.

39. Дашковська Т. М. Норми матеріального та процесуального права: до питання співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. 2015. Вип. 75. С. 90–96. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8691/%d0%a2.%20%d0%9c.%20%d0%94%d0%b0%d1%88%d0%ba%d0%be>

%d0%b2%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0%20%d0%9d%d0%be%d1%80%d0%bc
 %d0%b8%20%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b0%d0%bb
 %d1%8c%d0%bd%d0%be%d0%b3%d0%be%20%d1%82%d0%b0%20%d0%bf%d1%
 80%d0%be%d1%86%d0%b5%d1%81%d1%83%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d
 0%be%d0%b3%d0%be%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b0%20%d0%b4
 %d0%be%20%d0%bf%d0%b8%d1%82%d0%b0%d0%bd%d0%bd%d1%8f%20%d1%
 81%d0%bf%d1%96%d0%b2%d0%b2%d1%96%d0%b4%d0%bd%d0%be%d1%88%d
 0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f.pdf?sequence=1&isAllowed=y_

40. Дейкало П., Різник Г. Окремі аспекти визначення властивостей доказів у кримінальному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 232–234. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38406/1/%d0%94%d0%b5%d0%ba%d0%b0%d0%b9%d0%bb%d0%be.pdf>.

41. Декларація про державний суверенітет України : ухв. від 16 липня 1990 р. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/tekst-deklarachiya-pro-derzhavny-suverenitet-ukrayiny/30671546.html>.

42. Денисенко Г. В. Проблемні питання допустимості доказів, які становлять таємницю у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. №1–2. С.8–18. URL: https://vkslaw.knu.ua/wp-content/uploads/2024/03/visnyk_krim_sud_1-2_22_240327_avt-8-18.pdf.

43. Дерев'янюк А. І. Актуальні питання допустимості доказів: питання отримання та використання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 571–575. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/102.pdf>.

44. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження : монографія. Київ: Київ. ун-т, 2007. 360 с.

45. Дзейко Ж. О. Поняття юридичних конструкцій як засобів законодавчої техніки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 1 (75). С. 5–17.

46. Догматичний (формально-логічний) метод у юридичній теорії і практиці. *StudFile*. URL: <https://studfile.net/preview/7302600/page:2/>.

47. Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман, В. І. Борисова, О. П. Євсєєв та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Харків : Право, 2012. 432 с. (Серія «Харківська правова школа»).

48. Донченко О. І. Особливості правозастосування як форми реалізації права. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. №11, т. 1. С.40–42.

49. Дронов Є. В., Ільченко С. Ю. Актуальні питання властивостей доказів у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. Вип. 2. С. 675–679. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303745>.

50. Дубовик О. Ю. Податки та податкова система. *Репозитарій Одеського національного економічного університету*. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4932/1/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B8%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0.pdf>.

51. Дутко А. О. Використання договірної конструкції у законодавстві України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2009. № 1. С. 1–10. URL: https://scholar.google.com.ua/scholar?hl=uk&as_sdt=0,5&cluster=7706616937105504892.

52. Дутко А. О. Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2013. Вип. 3. С. 135–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_3_18.

53. Дутко А. О. Юридична конструкція договору про надання реабілітаційних послуг. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. Вип. 9. С. 1–9. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-9\(37\)-54-62](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-9(37)-54-62).

54. Дутко А. О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України : автореф. дис. ... канд юрид наук : 12.00.01. Львів, 2010. 21 с.

55. Дутко А. О. Юридичні конструкції та їх використання в законотворчій практиці України : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 176 с.

56. Дутко А. О. Класифікація юридичних конструкцій як засобів законотворчої техніки. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2014. № 810. С. 75–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_15.

57. Дутко А. О. Особливості юридичних конструкцій приватного права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 825. С. 63–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_825_13.

58. Дутко А. С. Юридичні конструкції цивільного процесуального права: загальна характеристика. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2016. Вип. 2. С. 123–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2016_2_15.

59. Дутко А. Шлюб як юридична конструкція: реалії та перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 855. С. 398–403. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_63.

60. Жорнокуй Ю. М. Проблемні питання застосування конструкції «юридична особа публічного права». *Право та інновації*. 2016. № 4. С. 41–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2016_4_7.

61. Жукевич І. В. Проблеми визначення поняття «процесуальне право» в правовій науці України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 12. С. 47–53. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/12-8-15.pdf>.

62. Жулавський С. А. Про відповідність нормативної конструкції фінансової відповідальності за Податковим кодексом України конституційним принципам юридичної відповідальності. *Публічне право*. 2013. № 3. С. 85–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_3_13.

63. Журавель В. А., Коваленко А. В. Дослідження доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29, № 2. С. 313–328. URL: <https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/%D0%92%D1%96%D1%81%D0%BD%D>

0%B8%D0%BA%20%D0%9D%D0%90%D0%9F%D1%80%D0%9D%D0%A3_%D0%A2%D0%BE%D0%BC%2029(2)_2022-313-328.pdf)

64. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. юрид. вищих навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

65. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.

66. Загальна теорія права:підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

67. Задоя К. П. Основні положення вчення Густава Радбруха про юридичні конструкції як про ідеальні типи. *Європейські перспективи*. 2013. № 8. С. 67–69.

68. Заморська Л. І. Категорія «структура норми права» якоснова його нормативності. *Держава і право*. Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. 2010. Вип. 50. С. 19–25. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34625/03-Zamorska.pdf?sequence=1>.

69. Заморська Л. І. Правова нормативність та її інституціоналізація в Україні : монографія / Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса : Фенікс, 2013. 302 с.

70. Звіт про виконання Плану роботи Державної податкової служби України на 2024 рік. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/396505.html>.

71. Звіт про роботу органів державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень і рішень інших органів (крім рішень про стягнення періодичних платежів) у 2019 році. *Агенція з питань виконання рішень*. URL:<http://www.ae.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/%D0%B4%D0BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA-1.pdf>.

72. Звіт про роботу органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, про стан виконання судових рішень і рішень інших органів (крім рішень про стягнення періодичних платежів) у 2018 році. *Агенція з питань виконання рішень*. URL:http://www.ae.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/ae.org_.ua-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-2018.pdf.

73. Зелена І.В. Юридична відповідальність у приватному праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 25с.
74. Зінченко О. В. Деякі аспекти розуміння юридичних конструкцій. *Держава і право*. Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. 2010. Вип.48. С. 16–21.
75. Зінченко О. В. Сутнісна характеристика юридичних конструкцій *Держава і право*. Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. 2011. Вип. 51. С. 138-143.
76. Зінченко О. В. Юридичні конструкції як засіб пізнання правових явищ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2013. 20с.
77. Зінченко О. В. Юридичні конструкції як найвища форма правової абстракції. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 55–59. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2011_1_16.
78. Зінченко О. В. Юридичні конструкції: провідний напрям у формуванні теоретичної та практичної юриспруденції. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 33–37. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_4_9.
79. Зінченко О. В. Юридичні конструкції як засіб пізнання правових явищ : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 200 с.
80. Зінченко О. В. Юридичні конструкції: класифікація та значення у процесі пізнання правових явищ. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 55–58. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_2/55.pdf.
81. Зленко Н. І. Спеціальні правові режими реалізації банківської діяльності за законодавством зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 267–271. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2024/66.pdf.
82. Іванчо В. І. Особливості реалізації іноземцями права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю приватною власністю в Україні та окремих країнах Європейського Союзу : порівняльний аналіз. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2014. Вип. 6–1, т. 1. С.144–147.

83. Іоффе О. С. Цивілістична доктрина феодалізму. *Іоффе О. С. Вибрані праці з цивільного права: З історії цивілістичної думки. Цивільне правовідношення. Критика теорії "господарського права"*. 2000. URL: <http://rua.pp.ua/izbrannyie-trudyi-grajdanskomu-pravu-istorii.html>.

84. Каламайко А. Ю. Настанови ради європи щодо електронних доказів: шляхи удосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 85–89. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/22.pdf.

85. Капіца В. Ф. Філософія: духовно-ціннісний аспект : навч. посіб. Київ : Криворізький гірничорудний ін-т, 1995. Ч. 1. Онтологія : структурно-конспективна розробка блоку базових тем лекційного курсу філософії для студ. техн. вузів. 220 с. URL: <https://studfile.net/preview/2412766/page:18/>.

86. Кельман М. С. Юридичні конструкції як елемент юридичної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 845. С. 390–395.

87. Кельман М. С. Методологічне значення юридичних конструкцій. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. 2009. Вип. 38. С. 106–113. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/979093e4-f8f9-4193-962e-8a2361187ac1/content>.

88. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрямки розвитку : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 40 с.

89. Клещенко Н. О. Уніфікація законодавства: теоретико-прикладні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2020. 204 с.

90. Кметик-Подубінська Х. Правове моделювання як метод сучасних конституційно-правових досліджень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 211–215. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/37.pdf>.

91. Книженко О. О. Кримінально-правова санкція як юридична конструкція. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 314–320. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2011_4_45

92. Ковальський В. С., Козінцев І. П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 190 с.

93. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

94. Колодяжний Г. К. Реалізація стратегії громадського впливу на злочинність у зарубіжних країнах. Проблеми законності. 2015. Вип. 129. С. 217–223. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9170>.

95. Коломієць П. Елементи податку в контексті економічної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 238–242.

96. Коморний О. М. Договір як юридична конструкція. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_8.

97. Корольова В. В., Христюк І. В. Порівняльний аналіз державної виконавчої служби та інституту приватних виконавців в Україні. *Legal Bulletin*. 2020. № 1. С. 91–98. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/292>.

98. Косович В. М. Юридичні конструкції як засіб правозастосовної техніки. *Публічне право*. 2017. №2 (26). С.260–270. URL: <file:///C:/Users/user/Desktop/Downloads/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%A3%D0%9A%D0%A6%D0%86%D0%AF/%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf>.

99. Костюк В. В. Питання використання електронних доказів у кримінальному процесі. *Науковий блог. Національний університет «Острозька академія»*. URL: <https://naub.oa.edu.ua/pytannya-vykorystannya-elektronnyh-dokaziv-u-kryminalnomu-protsesi/>.

100. Кравцов І. В. Класифікація правових цінностей та її значення для правової теорії і практики. *Наукові записки НаУКМА*. Серія : Юридичні науки. 2017. Т. 200. С. 51–55.

101. Кресіна І. О., Коваленко А. А., Балан С. В. Інститут імпичменту: порівняльний політико-правовий аналіз. Київ : Юридична думка, 2004. 173 с.

102. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст.131.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

103. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL:https://kodeksy.com.ua/kriminal_no-protsesual_nij_kodeks_ukraini.htm.

104. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / В. І. Бояров [та ін.] ; заг. ред. В. Т. Маляренко, В. Г. Гончаренко ; Верховний Суд України. К. : Форум, 2003. 938 с. URL: <https://ronl.org/raboty/gosudarstvo-pravo/272005/>

105. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю. І. Азаров, С. О. Заїка, О. В. Кубарева, О. В. Римарчук, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, А. В. Форостяний, О. Ю. Хабло. Видання 5-те, переробл. і доповн. Київ, 2020. 497 с. URL: https://www.navs.edu.ua/files/kafedru/kkp/2020/pytannia_vidp_2020.pdf

106. Кунцевич М. П. Юридична конструкція форми реалізації виконавчої влади. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 2 (9). С. 43–47.

107. Купіна Л. Ф. Теоретико-правові підходи до оцінки ефективності реалізації норм права. *Нове українське право*. 2024. Вип. 3. С. 80–85.

108. Кухар О. В. Досвід зарубіжних країн у реалізації економічної безпеки у рамках цифровізації. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Т. 7, № 1. С. 319–325. URL: <http://ujae.org.ua/dosvid-zarubiz-hnyh-krayin-u-realizatsiyi-ekonomichnoyi-bezpeky-u-ramkah-tsyfrovizatsiyi/>.

109. Лавренко Д. О. Значення юридичної конструкції як засобу юридичної техніки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 56–60.

110. Лавренко Д. О. Роль юридичних конструкцій в нормотворчій діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 130–135.

111. Лавренко Д. О. Функціональна панель юридичних конструкцій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 64–68.
112. Лавренко Д. О. Юридична конструкція та її види в комплексі елементів законотворчої техніки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 974–978.
113. Лазур С. П. Системний підхід до структуризації податкової системи ринкового типу. *Ринкова економіка*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_31.
114. Легка О. В. Реалізація норм права: теоретико-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 30–33.
115. Літошенко О. Особливості земельної правосуб'єктності іноземних громадян, осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб та іноземних держав. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9 (259). С. 107–110.
116. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: курс лекцій : навч. посіб. Київ : Істина, 2005. 456 с. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/protses/511-loboiko.html>.
117. Лукьянчиков Є. Д. Лукьянчиков Б. Є. Микитенко О. Б. Чи можуть докази бути недопустимими? *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 86. С. 101–106. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/321155>
118. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права: навч.-метод. посіб. (за кредитно-модульною системою). Київ : Атіка, 2008. 412 с.
119. Мадіссон В. В. Основи філософії приватного права: навч. посіб. Київ : Школа, 2004. 144 с.
120. Малярова В. О. Окремі питання щодо поняття, властивостей і значення доказів у кримінальному провадженні. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 21 листопада 2018 р. Харків, 2018. С. 115–117. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/53.pdf.

121. Мальована Д.О., Старкова Ю.О., Шашко М.Д. Сучасна система податків України та її основні недоліки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 469–472.
122. Манько Д. Г. Модель та юридична конструкція легалізації. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 39. С. 282–290.
123. Манько Д. Г. Специальные методы юридической деятельности по созданию правовых актов. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v29/3.pdf>.
124. Матеріальне право проти процесуального права: визначення та відмінності. *Study.com*. URL: <https://study.com/academy/lesson/substantive-law-vs-procedural-law-definitions-and-differences.html>.
125. Метелев О. П. Цифрові докази у кримінальному процесі: видова характеристика. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 1–2. С. 42–53.
126. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Ю. М. Оборотов, А. П. Овчиннікова, В. В. Завальнюк та ін. ; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2019. 420 с.
127. Мигуль М. Д. Досвід багатоетапної децентралізації влади в зарубіжних країнах: уроки для України. *Просторовий розвиток*. 2022. № 2. С. 216–228. URL: <https://orcid.org/0000-0001-7505-7042>.
128. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. Киев: Вища шк., изд-во при Киевском университете, 1984. 134 с.
129. Мілаш В. С. Про сутнісні елементи юридичної конструкції «договір». *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 4. С. 146–156.
130. Мінченко О. В. Загальнотеоретичні та методологічні засади системи юридико-лінгвістичних знань : монографія. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2019. 384 с.
131. Науково-практичний коментар до статті 64 Кримінально-процесуального кодексу України. *Ліга: Закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/КК002053?an=4>.

132. Неліпович (Бойко) Г. І. Юридична конструкція як засіб структурування правової інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 16 с.
133. Озімок І. В. Конституційне право власності на землю в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.02. Київ, 2020. 293 с.
134. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 228 с.
135. Онищук І. І. Вплив судової практики на трансформацію законодавства: правотворча роль конституційного контролю Верховного суду США. *Альманах права*, 2023. Вип. 14. С. 75-80. DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-75-80
136. Онищук І. І. Вплив якості юридичної мови та письма на перцепцію права. *Право та юстиція*, 2021. № 2 (15). С. 31-45.
137. Онищук І. І. Принцип юридичної визначеності (legal certainty) у рішеннях Конституційного Суду України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. №5. С. 60-67. DOI: <https://doi.org/10.32886/10.32886/instzak.2021.05.07>
138. Осауленко А. О. Нормативна конструкція ретроспективної юридичної відповідальності в публічному праві сучасної України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 218 с.
139. Основи римського приватного права : підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Харків : Право, 2008. 224 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/Rimskpravo.pdf.
140. Перелік пільг з податків і зборів із розрахунком втрат доходів Зведеного бюджету України від їх надання у 2019 р. та прогнозом втрат на 2020 р. : додаток до пояснювальної записки до проекту Закону про Державний бюджет України на 2020 р. реєстр. № 2000 від 15 верес. 2019 р. *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66853

141. Підгородський Б. М. Роль юридичних конструкцій у реалізації матеріального та процесуального права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. № 84. С. 97–102.

142. Підгородський Б. М. Сучасний стан наукової розробленості проблематики юридичних конструкцій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 55–58.

143. Підгородський Б. М. Функції юридичної конструкції у правореалізації. *Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю. Пам'яті проф. Ю. М. Оборотова: (до 75-річчя від дня народж. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова) :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 верес. 2021 р. / за заг. ред. А.Ф. Крижановського ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса, 2021. С. 181–184.

144. Погорецький М. А. Сучасні концепції кримінального процесуального доказування. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу :* тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження професора М. В. Салтевського, м. Харків, 8 листоп. 2017 р. Харків, 2017. С. 309–312. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/146.pdf.

145. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.

146. Погорецький М. А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис національного університету «Острозька академія»*. Серія : Право. 2014. № 2 (10). С. 1–22. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>.

147. Подпіснєв Д. С. Ознаки реалізації норм права. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2013. Вип. 3 (19). С. 107–111.

148. Поняття. *Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980)*. URL: <http://sum.in.ua/s/ponjattja>.

149. Попович В. М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 384 с.

150. Порівняльний аналіз законодавств ФРН, Нідерландів, Франції та Польщі про ринковий обіг сільгоспземель: досвід для України. *Київська школа*

економіки. URL: <http://www.kse.org.ua/uk/researchpolicy/land/analytical/?newsid=1758>.

151. Постанова Верховного суду від 05 лют. 2019 р. у справі № 552/6480/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87517403>.

152. Постанова Верховного Суду від 29 січ. 2019 р. у справі № 466/896/17. *Вердикт. Ліга:Закон*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79601140>.

153. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду від 17 жовт. 2019 р. у справі № 321/466/17. Провадження № 51-1201км19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85033739>.

154. Про безоплатну правничу допомогу :Закон України від 2 черв. 2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51.Ст.577.

155. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 22 лют. 2022 р. № 64/2022. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

156. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : постанова Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2003 р. № 1440. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF#Text>.

157. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" : Закон України від 24 лют. 2022 р. № 2102-IX. *ІПС Ліга:Закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222102>.

158. Про звіт про виконання Закону України «Про державний бюджет України від 2019 рік» : постанова Верховної Ради України від 16 черв. 2020 р. №722-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722-IX#Text>.

159. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів :Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 29.Ст.535.

160. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45.Ст.425.

161. Простибоженко О. С. Юридична конструкція «договору в інтересах сім'ї» у майнових правовідносинах подружжя: досвід європейських держав і перспективи гармонізації національного законодавства. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 1. С. 190–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2016_1_45.

162. Радбрух Г. Природа речі як юридична форма мислення. *Г. Радбрух. Філософія права* / пер. з нім. Є. Причепія, В. Приходька. Київ : Тандем, 2006. С. 248–275.

163. Рарицька В. Б. Обмежена конституціоналізація юридичної конструкції податку як прояв асиметричності податкового права держави. *Приватне та публічне право*. 2021. № 3. С. 49–53.

164. Рарицька В. Б. Юридична конструкція податку за податковим правом ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 322–325. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/81.pdf.

165. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2009. 162 с.

166. Риндюк В.І. Система права в контексті сучасних підходів до праворозуміння. *Збірник «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право»*. 2022. № 70 (1). С. 59-63.

167. Риндюк В.І. Доктрина юридичної техніки: до питання розвитку. Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми правової системи України»: 13 грудня 2022 року / Упоряд.: І.Ю. Стадник, С.С. Юрко; М-во освіти і науки, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2022. С. 12-15.

168. Риндюк В.І. Норма права в контексті основних типів праворозуміння. *Правова держава*. 2023. Вип. 34. С. 58-68.

169. Ришелюк А. М. Законотворчий процес в Україні : навч. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2004. 218 с. URL: https://pidru4niki.com/83129/pravo/zakonotvorchist_v_ukrayini.

170. Розумова Г. В. Досвід формування та реалізації регуляторної політики європейських країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 47. С. 98–101.

171. Рябовол Л. Т. Гарантії прав та свобод людини і громадянина у зарубіжних країнах. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє* : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 10 груд. 2020 р. Харків, 2020. С. 22–25. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210/article/view/riabovol.

172. Сатаренко В. В. Особливості процедури реалізації норм права в умовах дії надзвичайних правових режимів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 18–20. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/140-7-2021>.

173. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти : монографія. Київ : Ін Юре, 2002. 724 с.

174. Сергєєва Д. Б., До визначення поняття «доказу» за чинним КПК України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. 3 24. С. 212–221.

175. Синчук С. М. Юридична конструкція соціально-забезпечувального зобов'язання. *Університетські наукові записки*. 2009. № 2. С. 121–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2009_2_22/

176. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. *Підручники для вузів онлайн*. URL: https://pidru4niki.com/1194070143110/pravo/struktura_normi_prava_normativno-pravovogo_pripisu_osoblivosti_strukturi_protseusualnih_norm.

177. Скрипник О. В. Юридичні конструкції спадкового права: теоретико-компаративістське дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2012. 21 с.

178. Скрипник Ю. О., Курчевьонюк Г. Є. Реалізація процедури імпічменту в зарубіжних країнах: досвід для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 148–151. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/36.pdf.
179. Словник-довідник з курсу «Філософії» / укл. А. Г. Чичков, О. М. Башкеева, О. М. Патеріло. Днепропетровськ : ДВНЗ УДХТУ, 2014. 20 с.
180. Спесивцев Д. С. Реєстрація речових прав на нерухоме майно як конструкція юридичного факту в майнових правовідносинах. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2 (3). С. 65–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_6.
181. Старенький О. С. Щодо визначення поняття меж у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Право. 2014. № 1 (9). С. 1–12. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14sosvkr.pdf>.
182. Старицька О. О. Структурна характеристика юридичної конструкції права на мирні зібрання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 42–46. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/11.pdf.
183. Стаття 86. Допустимість доказу. Коментар від ресурсу "протокол". *Протокол*. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_protseualniy_kodeks_ukraini_statyya_86/.
184. Суддя ВС проаналізувала критерії допустимості й достовірності електронних доказів у кримінальному процесі. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1751385/>.
185. Тарасевич Т. Ю. Реалізація соматичних прав людини в Україні та зарубіжних країнах: конституційно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2024. 479 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8ae9c78f-40f6-45f0-85ec-c51e53fc3d24/content>.
186. Татаров О. Ю. Слідчий суддя як суб'єкт захисту прав людини: деякі проблеми правозастосування та шляхи їх вирішення. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 12–21.
187. Теорія держави і права : навч. посіб. / С. К. Бостан, С. Д. Гусарев, Н. М. Пархоменко та ін. Київ : Академія, 2013. 348 с. (Серія «Альма-матер»).

188. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін. ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Кондор, 2016. 332 с. URL: https://tihoma-law.at.ua/teoria_dergavy_i_prava_tihoma_2016.pdf.

189. Теорія держави і права : підручник [за вимогами кредитно-модульної системи навчання] / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін. ; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

190. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 685 с.

191. Теплюк М. О. Введення закону в дію: теоретико-правові проблеми законодавчого регулювання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 43 с.

192. Теплюк М. О. Ефективність дії закону та умови її забезпечення: окремі питання теорії. *Юридична Україна*. 2013. № 12. С. 32–41.

193. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : монографія. Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС України ; Арт-Прес, 2002. 432 с.

194. Ткач Сергій Федорович. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.

195. Ухвала Сьомого апеляційного адміністративного суду від 27 берез. 2023 р. по справі № 560/10556/22. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/court/109854757-fd0669e8b95868cadfbc5aea98d0e494>.

196. Федосова К. В. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах. *Електронний репозитарій Національного університету цивільного захисту України*. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/20349/1/22Fedosova.pdf>.

197. Фігурський В. В. Докази в електронній формі у кримінальному провадженні. *Галицькі студії : Юридичні науки*. 2023. № 4. С. 97–105.
198. Філософія права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильця, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. ; за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильцяна. Харків : Право, 2014. 208 с.
199. Фомін С. Особливості доказування у кримінальному провадженні в суді першої інстанції: актуальна практика ВС. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1361740/>.
200. Фукс А. Е. Оцінка сучасного стану інноваційної діяльності в Україні. URL: https://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Economics/30289.doc.htm
201. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Концепт «приватне право» та проблеми його реалізації. *Часопис цивілістики* : наук.-практ. журн. 2021. Вип. 41. С. 5–11.
202. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
203. Циліорик І. І. Про процесуальні гарантії захисту прав і свободучасників кримінального судочинства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. С. 511–515. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/jun/5060/vnulpurn20168_37_84.pdf.
204. Частина друга. Нормативні засади права. Розділ Х. Система права. *Загальна теорія права* : підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2021. С. 165–188. URL: <http://ftplec.nlu.edu.ua/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%9A%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97%20%D1%96%20%D1%84%D1%96%D0>

%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%97%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0/%E2%84%96%207%20%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%20.pdf.

205. Черкесова А. С. Досвід зарубіжних країн у механізмі реалізації гарантій прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 149–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2017_26_27.

206. Шаповал В. Н. Сравнительное конституционное право. Киев : Княгиня Ольга, 2007. 416 с.

207. Швабій К. Нові реалії податкової політики України. *Економічна правда*. 2022. 20 жовтня. URL: <https://pravda.com.ua/columns/2022/10/20/692850/>.

208. Шмельова Г. Г. Короткий російсько-український та українсько-російський термінологічний словник : Теорія держави і права. Сімферополь : Таврія, 2005. 96 с.

209. Шульгін С. О. Достатність доказів як підстава прийняття процесуальних рішень слідчим та прокурором. *Право та державне управління*. 2019. № 2. С. 109–116. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_2/18.pdf.

210. Шумило М. Є. Досудові і судові докази у КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 82–86.

211. Шумило М. Є. Юридична конструкція доказів у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 59–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2018_1_8.

212. Шутак І. Д. Юридические конструкции: теоретико-прикладное значение. *Європейські перспективи*. 2015. № 6. С. 80–86.

213. Шутак І. Д. Юридична техніка : курс лекцій. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки ; Дрогобич : Коло, 2015. 228 с. URL: <https://lawbook.online/tehnika-ukrajini-yuridichna/doktrinalne-osmislennya-yuridichnoji-71558.html>.

214. Шутак І. Д., Бойко Г. І. Поняття юридичної конструкції як засобу структурування правової інформації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2014. Вип. 3, т. 1. С. 9–13.
215. Шутак І. Д., Онищук І. І. Юридична техніка : навч. посіб. для вищих навч. закл. Івано-Франківськ, 2013. 496 с.
216. Щербина В. С. Поняття засобів законодавчої техніки: аналіз новітніх наукових підходів. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 42–44. URL: http://kul.kiev.ua/doc/CHAS17_2%20.pdf.
217. Щодо звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» : висновок Комітету Верховної Ради України з питань бюджету від 4 черв. 2020 р. № 04-13/3-2020/66764. 49 с. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2.
218. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова ред.кол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 5 : П–С. 736 с.
219. A Dictionary of Law (10 ed.) Edited by: Jonathan Law. Publisher: Oxford University Press, 2022. 800 p.
220. A Dictionary of Law (7 ed.). Jonathan Law and Elizabeth A. Martin. Publisher: Oxford University Press, 2009. 602 p. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100353505;jsessionid=6B0A7F8274A4581667D048F834B68825>.
221. Australian Law Dictionary (1 ed.). Edited by: Trischa Mann and Audrey Blunden. Publisher: Oxford University Press, 2010. 676 p.
222. Bentham J. Of Laws in General. University of London, Athlone Press, 1970. 342 p. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Of_Laws_in_General/zLIKAQAIAAJ?hl=uk&gbpv=1&bsq=Bentham++Of+Laws+in+General&dq=Bentham++Of+Laws+in+General&printsec=frontcover.
223. Bernhard Windscheid. Lehrbuch des Pandektenrechts: 1. Buddeus, 1862. 663 p.
224. Blackstone W., Burn R., Williams, J. Commentaries on the Laws of England: In Four Books. United States: By Isaiah Thomas, sold at his bookstore in

Worcester, and by him in Boston, 1790. 1269 p. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Commentaries_on_the_Laws_of_England/B6YvAAAAYAAJ?hl=uk&gbpv=1&dq=blackstone+commentary+to+the+english+law&printsec=frontcover.

225. Canons of construction. *LII. Legal Information Institute*. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/canons_of_construction

226. Casini Lorenzo, Cassese Sabino, Napolitano Giulio. The New Italian Public Law Scholarship. *International Journal of Constitutional Law*. 2011. № 9 (2). P. 302–303.

227. Cherednychenko Olha. Fundamental Rights, Contract Law, and Protection of the Weaker Party. Utrecht, Netherlands: Utrecht University Institute for Legal Studies. 2007 April 18. P. 21–24.

228. Construction. *LII. Legal Information Institute*. URL: <https://www.law.cornell.edu/wex/construction>.

229. Construction. *LSD. Law*. URL: <https://www.lsd.law/define/construction>.

230. Construction of contract: ordinary meaning. *Practical Law UK - Thomson Reuters*. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/5-200-7460?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/5-200-7460?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true).

231. Corbin Arthur L. Corbin on Contracts (One volume ed.). St. Paul, Minnesota: West Publishing Co. 1952. subsequently revised by Joseph M. Perillo (1993), and then John E. Murray, Jr. & Timothy Murray.

232. Farnsworth E. Allan Contracts. 4th ed. Aspen Law & Business, 2004. 940 p.

233. Gregory Klass. Interpretation and Construction in Contract Law. P. 5–11. URL: <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2971&context=facpubC>. 5–11.

234. Holland Thomas Erskine. The elements of jurisprudence. Clark, NJ: Lawbook Exchange, 1896. 312 p. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/The_Elements_of_Jurisprudence/O4koAAAAYAAJ?hl=uk&gbpv=1&dq=Holland++Jurisprudence&printsec=frontcover.

235. Holland, T. E. The Elements of Jurisprudence. Great Britain : Clarendon Press, 1880. 312 p.

236. International Copyright. Wiley & Putnam. 1840.
237. Jack M. Balkin. The New Originalism and the Uses of History. *Fordham Law Review*. 2013. Vol. 82, Issue 2. P. 641. URL:<https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4936&context=flr>.
238. Jhering, Rudolf von: Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Teil 2, Bd. 1. Leipzig, 1854.
239. Jhering Rudolf von. Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Th. 2, Abth. 2. Leipzig, 1858. URL:https://www.deutschestextarchiv.de/book/show/jhering_recht0202_1858
240. John W Salmond. Substantive Law and the Law of Procedure. *The First Principles of Jurisprudence*. Stevens & Haynes. Bell Yard, Temple Bar, London. 1893. P. 215–218.
241. Lawrence B. Solum. The Interpretation-Construction Distinction, 27 *Const. Comment.* 95. 2010. URL: <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/676>.
242. Legal and Political Hermeneutics, or Principles of Interpretation and Construction in Law and Politics. Boston, 1838. 346 p. URL:<https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/lmlp/Legal-and-Political-Hermeneutics/Legal-and-Political-Hermeneutics.pdf>.
243. Legal Theory Lexicon 068: Welfare, Well-Being, and Happiness. *Legal Theory Blog*. URL:https://lsolum.typepad.com/legal_theory_lexicon/concepts_and_constructs/.
244. Manuel J. García Garrido. Derecho privado romano : ;casos, acciones, instituciones. Ediciones Académicas.2015, XIII, 289 p.
245. Max Weber-Gesamtausgabe: Band I/7: Zur Logik und Methodik der Sozialwissenschaften. Schriften 1900-1907
246. Montesquieu, Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brède et de. *The Spirit of the Laws*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1989. P. 7.
247. Nathan Mahr, Kat Kadian-Baumeyer. Public vs. Private Law | Definition, Differences & Examples. URL: <https://study.com/academy/lesson/public-law-vs-private-law-definitions-and-differences.html>.

248. Prasad H., Mahesh R.S. Civil Procedure Code and Limitation Act. URL: <https://www.studocu.com/in/document/kle-societys-law-college/family-law/civil-procedure-code-and-limitation-act/26259661>
249. Public law. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Public_law.
250. Public law. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/common-law/Public-law#ref1023189>.
251. Public law. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/public-law>
252. Private law. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/private-law>
253. Randy Barnett. Interpretation and Construction. *Harvard Journal of Law and Public Policy*. 2011. Vol. 34, *Georgetown Public Law Research Paper No. 12-034*.
254. Richard H. Fallon Jr. Three Symmetries between Textualist and Purposivist Theories of Statutory Interpretation -and the Irreducible Roles of Values and Judgment with in Both. URL: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=4628&context=clr>.
255. René DAVID et Camille JAUFFRET-SPINOSI, *Les grands systèmes de droit contemporains*, Paris, Dalloz, 11e éd., 2002, 630 p.
256. Rule of Construction & Interpretation of Law | Overview & Example. URL: <https://study.com/academy/lesson/rules-of-construction-and-interpretation-in-law.html>.
257. Samuel Williston. *The Law of Contracts*. Baker, Voorhis & Company, 1920.
258. Serediuk V., Shutak I., Onyshchuk I. Textualism as a theory of interpretation of legal norms in the context of doctrinal views. *Statute Law Review*. 2024. Vol. 45. P. 1–10. DOI: 10.1093/slr/hmae006
259. Serediuk V., Shutak I., Onyshchuk I. Evolutionary (dynamic) interpretation of legal norms in the context of doctrinal views. *Jus – Rivista di Scienze Giuridiche*. 2023. Vol. 6. P. 42–53. DOI: 10.26350/18277942_000153

260. Statutory construction. *LII. Legal Information Institute*. URL:https://www.law.cornell.edu/wex/statutory_construction
261. Substantive law and procedural law. URL:https://ballotpedia.org/Substantive_law_and_procedural_law
262. Substantive law and procedural or adjective law. URL:https://nios.ac.in/media/documents/SrSec338New/338_Introduction_To_Law_Eng/338_Introduction_To_Law_Eng_L11.pdf
263. Substantive Law. (n.d.). *West's Encyclopedia of American Law*. edition 2. 2008. Retrieved April 8 2023 from. URL: <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Substantive+Law>.
264. Substantive law. *LII. Legal Information Institute*. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/substantive_law.
265. Substantive law. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/substantive-law>.
266. Substantive law. *Legaldictionary.net*. URL: <https://legaldictionary.net/substantive-law/>.
267. Uniform laws. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/legislation-politics/Uniform-laws#ref1252501>.
268. Vértesy László, The Place and Theory of Banking Law - Or Arising of a New Branch of Law: Law of Financial Industries (March 31, 2007). *Collega XI*. ed. 2007. Issue 2. URL: <https://ssrn.com/abstract=3198092>.
269. Walter W. Cook. "Characterization" in the Conflict of Laws. *THE YALE LAW JOURNAL*. 1941. № 51. P. 19.
270. Zimmermann Reinhard. Roman Law and European Culture (Derecho Romano y Cultura Europea) (Spanish) (June 10, 2010). *Revista de Derecho Privado*. 2010. №. 18. Pp. 5–34.
271. Axiology. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/axiology>.
272. Eiusdem generis. *LII. Legal Information Institute*. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/eiusdem_generis.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії внутрішніх справ,

доктор юридичних наук,

професор, професор,

заслужений діяч науки і техніки України

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2023 р.

АКТ

про впровадження в наукову діяльність Національної академії внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження Підгородського Богдана Мирославовича на тему «Юридичні конструкції у сфері реалізації права» на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 081-Право

Комісія у складі: начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Віктора Корольчука (голова комісії), старшого викладача кафедри теорії держави та права, доктора юридичних наук Олексія Колодія, доцента кафедри теорії держави та права, кандидата юридичних наук Валерія Власенка, цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Підгородського Богдана Мирославовича за темою: «Юридичні конструкції у сфері реалізації права», а саме ті, що стосуються поняття юридичної конструкції у правореалізаційній сфері, їх практичного значення, особливостей їх реалізації у матеріальному, процесуальному, приватному та публічному праві були використані при підготовці навчального посібника «Теорія держави та права».

Голова комісії:

Начальник відділу організації наукової діяльності

та захисту прав інтелектуальної власності НАВС,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

підполковник поліції

Віктор КОРОЛЬЧУК

Члени комісії:

Старший викладач кафедри теорії держави та права НАВС,

доктор юридичних наук

старший лейтенант поліції

Олексій КОЛОДІЙ

Доцент кафедри теорії держави та права

кандидат юридичних наук,

майор поліції

Валерій ВЛАСЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ
2025 року

АКТ

27.05.2025

м. Київ

№ 75-07

Впровадження дисертації Підгородського Богдана
Мирославовича на тему «Юридичні конструкції у
сфері реалізації права» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу лейтенанта поліції
Бойчук Вікторії Олександрівни;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата
юридичних наук старшого лейтенанта поліції Горбенко Дар'ї Андріївни;
- завідувача кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології, кандидата юридичних наук, доцента Пендюри
Максима Миколайовича;
- завідувача загальної бібліотеки Гайдар Людмили Георгіївни.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття
наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» та наукові праці
аспіранта кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії
внутрішніх справ Підгородського Богдана Мирославовича за темою «Юридичні
конструкції у сфері реалізації права».

Проаналізовано основні результати дослідження Підгородського Б.М., зокрема
наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Підгородський Б.М. Сучасний стан наукової розробленості проблематики
юридичних конструкцій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. №
9.2022. С. 55 – 58.

2. Підгородський Б.М. Роль юридичних конструкцій у реалізації
матеріального та процесуального права». *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право* №
84. 2024. С. 97 – 102.

3. Pidhorodskyi B. Interpretation of legal constructions as a specific stage of their
legal realization. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 5. 2024. P. 99 – 104.

4. Підгородський Б.М. Юридичні конструкції: американський аспект
інтерпретації, «Здобутки кафедри теорії держави та права крізь призму
сторічного поступу Національної академії внутрішніх справ»: матеріали круглого
столу. – К. : ФОП Маслаков, 2021, (24 березня 2021р.) С. 153 – 155.
<http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/19379m>

5. Підгородський Б.М. Нариси щодо стану наукової розробки феномену
«юридична конструкція». Міжнародна науково-практична інтернет-конференція з
нагоди відзначення дня науки-2021 в Україні «Розвиток науки і техніки: проблеми

та перспективи», 21 травня 2021р.
https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/Zbirnyk_theses_2021_05_20.pdf

6. Підгородський Б.М. Функції юридичних конструкцій у сфері реалізації права. *Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання): збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (19 листопада 2021 року) / упор. Ю. М. Шевців. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 392 – 394.*
<https://www1.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

7. Підгородський Б.М. Наукові підходи до інтерпретації поняття «юридична конструкція» *Актуальні питання правового та патріотичного виховання здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану* [Текст] : матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. Дню науки та пам'яті С. М. Легуші (Київ, 19 трав. 2022 р.) / [редкол.: С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, Н. М. Пархоменко та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 309 – 312.

8. Підгородський Б.М. Кореляція юридичних конструкцій та матеріальних норм права. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір*: [Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.] – С. 105-106.

9. Підгородський Б.М. До питання юридичних конструкцій норм права та правових приписів. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: [Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.]. – Тернопіль: Вектор, 2024. С. 501 – 503.

10. Підгородський Б.М. Ефективність юридичних конструкцій при тлумаченні норм права. *Актуальні проблеми охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану та післявоєнний період* : зб. матеріалів міжвідом. наук.-практ. круг. столу (Київ, 23 трав. 2024 р.) / Редкол. : С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, М. М. Пендюра, Ю. В. Кривицький. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 148 – 150.
<https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/452a8f54-da10-4ec8-80de-81adc3eeec09/content>

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Підгородського Б.М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Теорія держави та права» та «Нормотворча діяльність» під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Вікторія БОЙЧУК

Дар'я ГОРБЕНКО

Максим ПЕНДЮРА

Людмила ГАЙДАР

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Підгородський Б.М. Сучасний стан наукової розробленості проблематики юридичних конструкцій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9.2022. С. 55 – 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/11>

2. Підгородський Б.М. Роль юридичних конструкцій у реалізації матеріального та процесуального права». *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право* № 84. 2024. С. 97 – 102. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.13>

3. Підгородський Б.М. До питання судового тлумачення юридичних конструкцій. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. № 1 (132). 2025. С. 350 – 357. DOI: <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-1-44>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Підгородський Б.М. Юридичні конструкції: американський аспект інтепретації, «Здобутки кафедри теорії держави та права крізь призму сторічного поступу Національної академії внутрішніх справ»: матеріали круглого столу. – К.: ФОП Маслаков, 2021, (24 березня 2021р.) С.153 – 155. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/19379m>

5. Підгородський Б.М. Нариси щодо стану наукової розробки феномену «юридична конструкція». Міжнародна науково-практична інтернет-конференція з нагоди відзначення дня науки-2021 в Україні «Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи», 21 травня 2021р. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/Zbirnyk_theses_2021_05_20.pdf

6. Підгородський Б.М. Функції юридичних конструкцій у сфері реалізації права. *Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання): збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (19 листопада 2021 року) / упор. Ю. М. Шевців. Львів : Львівський державний*

університет внутрішніх справ, 2021. С. 392 – 394. URL: <https://www1.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

7. Підгородський Б.М. Наукові підходи до інтерпретації поняття «юридична конструкція» *Актуальні питання правового та патріотичного виховання здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану* [Текст] : матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. Дню науки та пам'яті С. М. Легуші (Київ, 19 трав. 2022 р.) / [редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, Н. М. Пархоменко та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 309 – 312. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26a0604b-39a0-4dd6-857f-8d34b10895fa/content>

8. Підгородський Б.М. Кореляція юридичних конструкцій та матеріальних норм права. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір*: [Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.] – С. 105 – 106. URL: <https://ocs.nau.edu.ua/index.php/TL/bezpeka/paper/view/9858/7970>

9. Підгорський Б.М. До питання юридичних конструкцій норм права та правових приписів. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: [Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2024 р.]. – Тернопіль: Вектор, 2024. С. 501 – 503.

10. Підгородський Б.М. Ефективність юридичних конструкцій при тлумаченні норм права. *Актуальні проблеми охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану та післявоєнний період* : зб. матеріалів міжвідом. наук.-практ. круг. столу (Київ, 23 трав. 2024 р.) / Редкол. : С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, М. М. Пендюра, Ю. В. Кривицький. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 148 – 150. URL: <https://elar.naiaiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/452a8f54-da10-4ec8-80de-81adc3eeec09/content>